

Veileder økonomisk rådgivning, fagstoff

Forfattere: Egil Rokhaug og Hanne Riksheim. Tilrettelegging ved Tommy Grav.

Sist endret november 2017

OVERSIKT OVER INNHOLDET

Om veilederen	5
1.Kredittavtaler	6
2.Frårådingsplikt	8
3. Inkasso	11
4. Tvangsfullbyrdelse.....	15
5. Private beslagsforbud.....	22
6. Tvangssalg av bolig	25
7. Offentlig innkreving.....	29
8. Økonomisk familierett	37
9. Kausjon	39
10. Pant	41
11. Gjeldsordning etter gjeldsordningsloven	43
12. Personlig konkurs.....	59
13. Foreldelse av pengekrav	62
14. Kredittopplysning og betalingsanmerkninger	65
15. Vergemål.....	68
16. Gjeldsinformasjonsloven	69

INNHOLDSFORTEGNELSE

Om veilederen	5
1. Kredittavtaler	6
1.1 Innledning, lovgrunnlaget, informasjonsplikt mv.	6
1.2 Kredittvurderingsplikt og angrenerett	7
1.3 Finansklagenemnda bank	7
2. Frarådingsplikt	8
2.1 Fraråding av lån og kreditt	8
2.2 Frarådingsplikten ved kausjon.....	9
3. Inkasso	11
3.1. Innledning.....	11
3.2. Inkassoprosessen	12
3.3. Kostnader ved inndrivelsen	12
3.4. God inkassoskikk	13
3.5. Inkasso rettet mot barn	14
3.6 Finansklagenemnda Inkasso	14
4. Tvangsfullbyrdelse.....	15
4.1. Innledning.....	15
4.2. Tvangsgrunnlag	15
4.3. Behandlingen i forlikrådet	16
4.4. Skyldnerens kostnadsansvar ved tvangsfullbyrdelse	16
4.5. Utlegg	17
4.5.1. Innledning.....	17
4.5.2. Stiftelse av utleggspant, tvangsgrunnlag mv.	17
4.5.3. Skyldnerbeskyttelse ved utleggspant.....	18
4.5.4. Utleggstrekk, generelle spørsmål	20
4.5.6. Prioritet mellom ulike typer utleggstrekk.....	21
5. Private beslagsforbud.....	22
5.1. Oversikt	22
5.2. Etablering av rettsvern - tinglysing og tillitsmann	23
5.3. Privat beslagsforbud og forholdet til gjeldsordningsloven.....	23
5.4. Beslagsforbudets utstrekning i tid	24
6. Tvangssalg av bolig	25
6.1. Innledning.....	25
6.2. Boligeierens rett til erstatningsbolig.....	26
6.3. Utsettelse av tvangssalget.....	27
6.4. Videre gang i tvangssalgprosessen	28
7. Offentlig innkreving.....	29
7.1. Innkreving av underholdsbidrag.....	29
7.2. Statens innkrevingsentral, strafferettslig gjeld mv.	31
7.2.1. Innledning.....	31
7.2.2. Særnamsmyndigheten til SI.....	31
7.2.3. Forholdet til andre krav - dekningsprivilegier.....	32
7.2.4. Klage og foreldelse.....	33

7.2.5. Ettergivelse av strafferettslige krav mv.....	33
7.3. Innkreving av skatter og avgifter.....	34
7.3.1. Organisering av innkrevingen, dekningsprivilegier mv.....	34
7.3.2. Ettergivelse av skatte- og avgiftskrav	35
7.3.3. Foreldelse av skatte- og avgiftskrav	35
7.4. Husbankens innfordring	35
7.5. Lånekassens innfordring av studiegjeld	36
8. Økonomisk familierett	37
8.1. Innledning.....	37
8.2. Kreditorenes beslagsrett - eneeie og sameie.....	37
8.3. Beslag i en ektefelles sameieandel	38
8.4. Beslagsrett og formuesordning (felleseie/særeie)	38
8.5. Gaver mellom ektefeller	39
9. Kausjon	39
10. Pant	41
11. Gjeldsordning etter gjeldsordningsloven	43
11.1. Lovens formål.....	43
11.2. Gjeldsordningsprosessen	43
11.3. Oversikt over vilkårene for å komme inn under loven.....	44
11.4. Næringsdrivende	45
11.5. Egenforsøket.....	45
11.6. Varig betalingsudyktighet	49
11.7. Forhold som er til hinder for åpning av gjeldsforhandling	49
11.8. Støtendekriteriet	49
11.9. Søknad om gjeldsforhandling.....	50
11.10. Åpning av gjeldsforhandling	50
11.11. Frivillig gjeldsordning.....	50
11.12. Nye livsoppholdssatser.....	51
11.13. Oversikt over noen øvrige bestemmelser i loven	55
11.14 Klage og anke i gjeldsordningssaker	56
12. Personlig konkurs.....	59
13. Foreldelse av pengekrav.....	62
13.1. Innledning.....	62
13.2. Foreldelsesfristens lengde	62
13.3. Foreldelsesfristens utgangspunkt	63
13.4. Foreldelsesfristens avbrytelse.....	63
14. Kredittopplysning og betalingsanmerkninger	65
14.1. Innledning.....	65
14.2. Kredittopplysningsregistrenes innhold.....	65
14.3. Utlevering av kredittopplysninger, varsel	66
14.4. Sletting av kredittopplysninger	67
14.5. Konsekvenser av betalingsanmerkninger.....	67
15. Vergemål.....	68
16. Gjeldsinformasjonsloven	69

Om veilederen

Denne veilederen er en fagveileder som skal være et praktisk hjelpemiddel for ansatte i NAV som jobber med økonomisk rådgivning. Den må ses i sammenheng med den generelle Veileder for økonomisk rådgivning og Standard for utenrettslige gjeldsordninger i Nav.

Fagveilederen inneholder korte artikler om sentrale emner innenfor fagområdet økonomisk rådgivning. Stoffet egner seg både for fordypning innenfor de ulike emnene og som et oppslagsverk dersom man raskt trenger påfyll av kunnskap i tilknytning til en konkret sak. Artiklene er delt opp i en "hjelpetekst" som inneholder en kort oversikt over temaet som behandles og en "hovedtekst" som går mer i dybden av dette.

Utviklingen går raskt på dette området, noe som nødvendiggjør jevnlig oppdatering av veilederen. Ambisjonen er at dette skal kunne skje årlig, samt at større endringer innarbeides ved behov.

Veilederen er tilrettelagt av seniorrådgiver Tommy Grav i Arbeids- og velferdsdirektoratet. Det faglige innholdet er utarbeidet av juridisk direktør i inkassoforetaket Lindorff AS, advokat Hanne Riksheim og fagrådgiver i Barne- og likestillingsdepartementet, Egil Rokhaug.

1. Kredittavtaler

Hjelpetekst

Som en fellesbetegnelse på avtaler om lån og kreditt brukes nå kredittavtale. Dette har sammenheng med at kredittkjøpsloven er opphevet og de relevante reglene er tatt inn i finansavtaleloven i et eget kapittel om kredittavtaler. I finansavtaleloven finnes viktige regler om finansinstitusjonens plikt til opplysning og forklaring om kredittforholdet, kredittvurdering, fraråding og om kundens angrerett etter inngåelse av kredittavtale. Reglene om fraråding er felles for de tidligere kjøpekreditter og låneavtaler (§ 47), se egen fagartikkel om frarådningsplikt i kapittel 7.2. Kunder som mener seg feilaktig behandlet av en finansinstitusjon kan klage til Finansklagenemnda Bank. Dette er gratis. Ved økonomisk rådgivning vil det særlig kunne være aktuelt å vurdere om frarådningsplikten er oppfylt.

Fagartikkel

1.1 Innledning, lovgrunnlaget, informasjonsplikt mv.

Avtalebaserte kreditter og lån er den dominerende måten gjeldsforpliktelser oppstår på. Disse kan være av svært ulik karakter med hensyn til stiftelsesgrunnlag, egenskaper osv. Tidligere hadde man en lov for kredittkjøp og en lov som omhandlet låneavtaler mv. Kredittkjøpsloven er nå opphevet, og reglene er samlet i finansavtaleloven, som har fått et eget kapittel om kredittavtaler (kapittel 3) som omfatter både de tidligere låneavtaler etter finansavtaleloven og de tidligere og kredittkjøp etter kredittkjøpsloven. Det er i samme forbindelse innført en rekke nye regler på området, noe som i hovedsak har sin bakgrunn i nye direktiver fra EU.

En kredittavtale er en avtale om lån eller kreditt i en eller annen form, (finansavtaleloven kap. 3) og skal være skriftlig. Dette lyder kanskje selvfølgelig, men frem til finansavtaleloven var det intet formelt krav om dette i lovgivningen. Det var nok likevel lite aktuelt for finansinstitusjonene å inngå muntlige avtaler på dette området. Vilkår som ikke er tatt inn i avtalen er som utgangspunkt ikke bindende for kunden. Kredittgiveren må i så fall dokumentere at kunden har godtatt vilkåret. Finansinstitusjonen kan ikke overfor en forbruker forbeholde seg rett til å endre lånevilkårene til forbrukerens ugunst. Dette gjelder imidlertid ikke rentesats, gebyrer og andre kostnader. Dersom det skjer en endring, har låntakeren krav på varsel. Overfor forbrukere kan slik endring tidligst settes i verk seks uker etter at varsel er sendt. Det kan imidlertid avtales at rentesatsen skal ligge fast innenfor en viss periode, for eksempel 3 eller 5 år (fastrentelån). Slike avtaler er imidlertid ikke vanlige i Norge. Ved forsinket betaling kan det kreves forsinkelsesrenter slik som avtalt i låneavtalen. Avtalen kan på dette punkt ikke være dårligere enn vilkårene i lov om forsinkelsesrenter (lov 1976/100).

Det er svært viktig at den som overveier å ta opp kreditt, får tilstrekkelig informasjon om betingelser og andre forhold knyttet til kredittopptaket. Kunden må selvsagt også selv ha et ansvar for å skaffe seg nødvendig informasjon, men den helt dominerende plikten vil ligge på finansieringsinstitusjonen. Finansinstitusjonene hadde også før finansavtaleloven en lovfestet opplysningsplikt i forbindelse med inngåelse av låneavtaler, jf. finansieringsvirksomhetsloven § 2-12. Dette er imidlertid offentligrettslige regler som neppe kan få kontraktsrettslige følger i særlig grad. De er derfor ikke av særlig direkte betydning for lånekundene. Finansavtaleloven inneholder nå omfattende og tvingende kontraktsrettslige regler om opplysningsplikt overfor forbrukere, og disse skal i stor grad medtas som en del av avtalen. Det skal bl.a. gis opplysning om effektiv og nominell rente, retten til førtidig betaling, størrelse, antall og forfallstid for alle innbetalinger. Implementeringen av direktivet har ført til at det fra 2010 gjelder en noe utvidet opplysningsplikt, her, jf. fil. § 46 a) til f). Brudd på opplysningsplikten er straffesanksjonert. Det er viktig å merke seg at opplysningene skal gis *før* låneavtale inngås.

1.2 Kredittvurderingsplikt og angrerett

Det er i 2010 innført en eksplisitt plikt til kredittvurdering, jf. fil. § 46b, som lyder slik: ”Før kredittavtale inngås, skal kredittgiveren vurdere forbrukerens kredittverdighet på grunnlag av fyllestgjørende opplysninger innhentet hos forbrukeren og om nødvendig fra relevant database.” Det er imidlertid ikke knyttet noen sanksjoner til eventuelle brudd på kredittvurderingsplikten. Finansforetak som ikke kredittvurderer eller kredittvurderer for dårlig, kan derfor ikke rammes av bestemmelser om nedsettelse av gjelden osv., slik som ordningen er ved manglende fraråding (men det må altså frarådes). Norske låntakere har dermed ingen kontraktsrettslig beskyttelse mot uansvarlig utlånsvirksomhet bare det er frarådet. Bestemmelsen innebærer derfor trolig i praksis lite nytt.

Bestemmelsen er endret som en følge av at kredittkjøpsloven oppheves, og at relevante bestemmelser innarbeides i finansavtaleloven. Bestemmelsen viderefører i realiteten gjeldende kredittkjøpslov § 9 a og gjeldende finansavtalelov § 47 om frarådingsplikt. Vi viser her til egen fagartikkel om frarådingsplikt.

Det er fra 2010 innført en ny bestemmelse om angrerett ved kredittavtaler. Kunden har rett til å gå fra kredittavtalen ved å gi melding til kredittgiveren innen 14 kalenderdager. Fristen løper fra den dag kredittavtalen er inngått, eller fra den dag kunden mottar avtalevilkårene og opplysninger i samsvar med § 48, dersom dette er senere enn avtaletidspunktet. Dersom melding gis skriftlig, anses fristen overholdt om meldingen er avsendt innen fristens utløp. Ved bruk av angreretten faller naturligvis partenes plikt til å oppfylle kredittavtalen bort. Kunden skal uten unødig opphold og senest 30 kalenderdager etter at melding nevnt i første ledd er gitt, tilbakebetale kredittbeløpet og betale nominelle renter som har påløpt fra kredittmuligheten ble utnyttet til kredittbeløpet blir tilbakebetalt. Kredittgiveren kan ellers kun kreve kompensasjon for kostnader i forbindelse med kredittavtalen som kredittgiveren har betalt til offentlige myndigheter, og som kredittgiveren ikke kan kreve tilbake. Angreretten gjelder naturlig nok ikke ved avtaler om fastrentelån.

1.3 Finansklagenemnda bank

Finansklagenemnda Bank er et klageorgan opprettet av Finansnæringens Hovedorganisasjon (nå Finans Norge), Sparebankforeningen i Norge, Finansieringsselskapenes Forening, Verdipapirfondenes Forening og Forbrukerrådet. Nemnda behandler primært tvister som vedrører privatpersoners kontraktsforhold med en bank, finansieringsselskap, kredittforetak mv. Nemnda kan også behandle klager mot et verdipapirforetak når tvisten gjelder investeringsrådgivning. Klagen må gjelde den innklagede institusjons alminnelige virksomhet som f.eks. alle typer innskudd, låneordninger og betalingsformidling, bruk av konto eller betalingskort. En forutsetning for at tvisten tas til behandling, er at det først er fremsatt klage til finansinstitusjonen, som må få en rimelig frist til å ta standpunkt til klagen. Dersom dette ikke har ført frem, skal skriftlig klage med relevant dokumentasjon sendes nemnda, der det fremgår hvilke grunner klagen bygger på og det resultat som kreves. Behandlingen er gebyrfri. Saken vil først behandles i sekretariatet. De har en nøytral stilling i forhold til begge parter i klagesaken. I sekretariatet behandles sakene av ansatte advokater. Ut fra gjeldende rett og eventuelle tidligere uttalelser i klagenemnda, søker sekretariatet å finne frem til minnelige løsninger. Løses ikke tvisten gjennom behandlingen i sekretariatet og klagen opprettholdes, blir den lagt frem for en nemnd på fem medlemmer. Nemnda tar stilling til klagen og avgir en begrunnet uttalelse. Nemndas uttalelse er kun rådgivende for partene. I de aller fleste sakene vil partene rette seg etter uttalelsen. Dersom tapende part ikke godtar resultatet i nemnda, kan saken bringes direkte inn for tingretten. Les mer på www.finansklagenemnda.no

2. Frarådingsplikt

Hjelpetekst

Finansinstitusjonene har plikt til å gjøre en forsvarlig kredittvurdering av kunder som søker om lån eller kreditt. Dersom det fremkommer holdepunkter for at kunden vil få vanskeligheter med tilbakebetalingen, kan det oppstå en plikt til å fraråde kreditten. Frarådingen skal som hovedregel skje både muntlig og skriftlig, og må være tilpasset det enkelte kredittforhold når det gjelder innhold og intensitet. Reglene om dette er samlet i finansavtaleloven både når det gjelder kredittkjøp og lån (§ 47). Frarådingsplikt ved kausjonsavtaler står i § 60 Dersom frarådingsplikten brytes, kan finansinstitusjonen miste retten til å kreve betaling. Frarådingsplikt forutsetter at kunden har gitt riktige opplysninger om sin økonomiske situasjon, for eksempel gjeldsforhold. Ved mistanke om brudd på frarådingsplikten kan saken bringes inn for Finansklagenemnda.

Fagartikkel

2.1 Fraråding av lån og kreditt

I noen tilfeller gis det lån og kreditter som ikke burde ha vært gitt fordi kundens evne til å betale tilbake lånet mer eller mindre åpenbart er for svak. Selv om mislighold av gjeld nok som ofte også skyldes mindre forutsigbare omstendigheter som oppstår etter at gjelden er etablert, er det i noen tilfeller allerede på lånetidspunktet klart at betalingsevnen er for dårlig. I finanslovgivningen har frarådingsretten etter hvert blitt lovfestet både for låneavtaler og kredittkjøp. Bestemmelsene fantes tidligere i to lover (finansavtaleloven og kredittkjøpsloven), men er etter opphevelsen av kredittkjøpsloven i 2010 samordnet i finansavtaleloven § 47. Det finnes også en frarådingsplikt for kausjonsavtaler, jf. finansavtaleloven § 60.

Den lovfestede frarådingsplikten for alle typer kredittavtaler er nedfelt i finansavtaleloven § 47, og er en samordning av to tidligere adskilte bestemmelser om frarådingsplikt for lån og kredittkjøp. Bestemmelsen er endret som en følge av at kredittkjøpsloven er opphevet. Frarådingsplikten gjelder også ved ytelse av forbrukertjenester på kreditt. Bestemmelsen viderefører i realiteten tidligere gjeldende kredittkjøpslov § 9 a og finansavtalelov § 47 om frarådingsplikt, men det er imidlertid foretatt enkelte endringer sammenlignet med tidligere rett.

For det første fremgår det at fraråding etter bestemmelsen så vidt mulig også skal gis *muntlig*, noe som medfører at frarådingen etter lovendringen skal gis både skriftlig og muntlig. Siktemålet er å gjøre frarådingsplikten mer effektiv. Plikten til å gi muntlig fraråding er imidlertid avgrenset til å gjelde i tilfeller hvor frarådingen gis før kredittavtalen inngås. Reservasjonen "så vidt mulig" kommer bare til anvendelse unntaksvis hvor kredittgiveren til tross for formålstjenlige forsøk ikke får muntlig kontakt med forbrukeren, og hvor avtaleinngåelsen etter forholdene ikke bør utsettes til muntlig kontakt er oppnådd. Med muntlig fraråding er det ikke noe krav om at kredittgiveren i alle tilfeller skal innkalle forbrukeren for en samtale på sitt kontor. Det sentrale er at det etableres en muntlig kontakt mellom kredittgiveren og forbrukeren - for eksempel kan bruk av telefon være praktisk og hensiktsmessig. Dette vil imidlertid måtte bero på de nærmere konkrete omstendighetene knyttet til kredittavtalen og den enkelte låntaker.

Sammenlignet med tidligere rett er det videre nytt at forbrukeren skriftlig skal *bekrefte* frarådingen i tilfeller hvor han eller hun inngår kredittavtalen på tross av frarådingen, jf. første ledd fjerde punktum. Et slikt krav er egnet til å tydeliggjøre risikoen for forbrukeren.

Det følger av annet ledd at frarådingsplikten etter første ledd også skal gjelde for en *kredittformidler som opptrer på vegne av kredittgiveren*. Siktemålet er å videreføre løsningen etter den opphevede kredittkjøpsloven § 9 a.

Bestemmelsen om fraråding gjelder ved ordinære lån fra banker, forsikringsselskaper og lignende, samt fra kommuner, fylkeskommuner og statsbanker unntatt Lånekassen. Den gjelder også kreditt som tidligere falt inn under kredittkjøpsloven (typisk kjøpslån som ordnes i en butikk)

Det er vanskelig å si noe sikkert generelt om hvor mye som skal til før frarådingsplikt etter loven inntreer. Etter ordlyden i § 47 kreves at långiveren ”må anta at økonomisk evne eller andre forhold på låntakerens side tilsier at denne alvorlig bør overveie å avstå fra å ta opp kreditten.” Etter lovens ordlyd inntreer frarådingsplikten når situasjonen blir slik at kunden ”alvorlig bør overveie å avstå ” fra å oppta lånet. Lånekundens situasjon trenger derfor f. eks. ikke være ”åpenbar” eller ”håpløs”. Dessuten skal andre forhold også vurderes. Dersom banken vet at kunden er i ferd med å iverksette svært risikabelt forretningsprosjekt, kan frarådingsplikt foreligge selv om kunden åpenbart har midler til å betjene lånet.

Ved vurderingen av om det foreligger frarådingsplikt, vil som nevnt ovenfor en rekke omstendigheter være av betydning. Det sentrale i praksis vil være om de aktuelle terminbeløp som skal betales, vil belaste låntakerens økonomi utover det forsvarlige. I dette ligger at også lånets rentenivå og avdragstid samt betingelser ellers vil være relevant. Eksempelvis kan et forbrukslån til bil over fem år være uforsvarlig, mens et lån av samme størrelse sikret i bolig med lengre avdragstid og lavere rente kan være forsvarlig. Derimot vil det være lite relevant om lånet er sikret i boligen eller ikke. Tvert i mot kan det i denne sammenhengen være god grunn til å se nærmere på et belastende lån gitt i tillit til god sikkerhet. Videre vil det være av betydning hva lånet skal brukes til. Dersom låntakeren har åpenbart urealistiske eller særlig risikofylte forretningsplaner, eller opptar lånet for å spekulere i aksjer, vil også det være momenter som isolert sett kan lede til at frarådingsplikt inntreer.

Det må videre kunne stilles krav til frarådingens innhold. Den bør ikke fremstå som generell. For eksempel vil et ”standard frarådingsdokument” utarbeidet for at finansieringsinstitusjonen skal være på den sikre siden i alle saker ikke være holdbart. Det må foretas en individuell vurdering av det enkelte låneopptak, og frarådingens styrke må stå i forhold til behovet i saken. Jo mer uerfaren lånekunden er, eller jo mer risikofylt engasjementet er, jo større rådgivningsplikt vil falle på finansieringsinstitusjonen.

Ved kredittkjøp kan frarådingsplikten være aktuell helt frem til salgstingen er overgitt til forbrukeren. Det vil si at forhold som inntreer etter at kredittavtalen er inngått, også kan være relevante. Dette vil imidlertid neppe være aktuelt der det er tale om kontokredittavtaler fordi disse ikke inngås med tanke på å finansiere en bestemt vare eller tjeneste. Når det i *annet punktum* sies at forbrukerens forpliktelser kan lempes, er det forbrukerens forpliktelser etter kredittavtalen det siktes til. Ved denne vurderingen må det legges vekt på hvor grov kredittyterens pliktovertrødelse er, men også i hvilken grad forbrukeren selv kan bebreides for kredittopptaket. Også selgeren har frarådingsplikt i de tilfeller denne opptrer å vegne av kredittyteren, jf. bestemmelsens tredje punktum. Hvorvidt dette er tilfelle, vil bero på en konkret vurdering. Det kreves ikke at selgeren har fullmakt til å forplikte kredittyteren. Det er heller ikke tilstrekkelig at selgeren henviser forbrukeren til en kredittyter dersom selgeren selv ikke har noen nærmere befattning med kredittopptaket.

Dersom frarådingsplikten ikke overholdes, kan ”forpliktelser lempes for så vidt dette finnes rimelig”, jf. § 47 annet punktum. Gjelden kan dermed nedsettes, f. eks. til det halve (som i sak 2002-024 for Bankklagenemnda) eller bortfalle helt ved manglende fraråding. Uttrykket ”lempe” vil også omfatte mindre inngripende tiltak som f. eks. betalingsutsettelse eller rentenedsettelse. Resultatet kan også bli at det konstateres at fraråding burde ha skjedd, men at gjelden likevel må betales i sin helhet eller lempes bare i mindre grad. Dette kan tenkes dersom låntakeren er sterk å bebreide for låneopptaket, for eksempel fordi denne selv godt forstod at lånet ikke kunne betales, eller ga feilaktige opplysninger om sin økonomiske stilling.

2.2 Frarådingsplikten ved kausjon

Finansavtaleloven inneholder også et krav om rådgivning og kredittvurdering i form av en frarådingsplikt for låneinstitusjonen direkte overfor *kausjonisten*, jf. § 60 annet ledd. Bestemmelsen har omtrent samme innhold som tilsvarende bestemmelse rettet mot låntakeren. Kausjonsansvaret kan nedsettes eller bortfalle (”lempes”), dersom plikten misligholdes. Også på dette området er det vanskelig å si noe generelt om innholdet i frarådingsplikten. Spørsmålet som må vurderes er hvilken grad av

økonomiske problemer kausjonisten må tåle. Dersom lånet som skal sikres er større enn det kausjonisten har mulighet til å betjene er det klart at frarådingsplikt er inntrådt. Ved denne vurderingen må det på samme måte som ved vurderingen av frarådingsplikten overfor låntakeren, gjøres en vurdering av kausjonistens økonomiske situasjon, herunder inntekter, livsoppholdsutgifter mv.

Som ved frarådingsplikt i forbindelse med låneopptak må det også i kausjonstilfellene stilles krav til frarådingens innhold. Dette kan lede til at en konkret fraråding blir underkjent på grunn av omstendighetene i den enkelte sak. Det må imidlertid som den store hovedregel skje et kvalifisert pliktbrudd fra kreditor før frarådingsplikten anses misligholdt og kausjonsansvar kan reduseres. Det normale er da at det ikke er frarådet i det hele tatt. I juridisk teori er terskelen for frarådingsplikten beskrevet slik: ”Det må være klart at det normalt ikke vil foreligge noen frarådingsplikt dersom kausjonisten vil kunne dekke et eventuelt kausjonsansvar gjennom bankinnskudd eller andre likvide midler. Man vil vanligvis også være utenfor området for frarådingsplikten dersom man kan anta at kausjonisten greit vil kunne betjene et ordinært lån med en størrelse tilsvarende kausjonsansvaret.

På den annen side vil frarådingsplikten utvilsomt utløses dersom kausjonisten vil bli nødt til å selge sin bolig uten mulighet for å kjøpe noen ny” (Lov og Rett 6/2000 side 323). I tillegg vil vel frarådingsplikt også kunne inntre dersom kausjonisten er i ferd med å innlate seg på en kausjon som virker lite gjennomtenkt, altså selv om betjeningsevne mv. er tilstrekkelig. Det er lett å begå dumheter i forbindelse med kausjonsstiftelse, og finansinstitusjonen bør nok si fra (fraråde) dersom den blir oppmerksom på særlig dårlig gjennomtenkte kausjonsstiftelser. Et eksempel som av til forekommer i praksis, er at en person som etter et kort bekjentskap har blitt samboer og (kanskje etter iherdig overtalelse) setter alle sparepengene på spill ved å kausjonere for den annens næringsdrift. Dette bør nok i noen tilfeller frarådes selv om vedkommende skulle ha midler til å dekke tapet.

3. Inkasso

Hjelpetekst

Inkassovirksomhet reguleres av inkassoloven (lov 1988/26, inkl.) og inkassoforskriften (forskrift 14.7.1989 nr. 562). Med inkassovirksomhet menes normalt en virksomhet som har som siktemål å inndrive forfalte pengekrav for andre, jf. inkl. § 2. Det vanlige er at en kreditor overlater til et inkassoselskap, inkassator, å foreta den videre inndrivelsen av pengekravet mot skyldner. Inkasso er pågangen mot skyldner der hensikten er å få dekket det forfalte pengekrav. Skyldner plikter som regel å erstatte kreditors nødvendige kostnader ved utenrettslig inndrivning, jf. inkl. § 17. Inkassoprosessen består i første omgang av skriftlige kravbrev til skyldner. Inkassoloven har strenge krav til kravbrevens innhold, jf. inkl. §§ 9, 10 og 11. Skyldner skal ha tilstrekkelige opplysninger om kreditor, kravets størrelse, betalingsfrist og konsekvenser av manglende betaling. Skyldner kan også kontaktes pr. telefon eller via andre kommunikasjonsmidler. En viktig regel i denne sammenheng er inkl. § 8 som er en generalklausul om "god inkassoskikk". Foruten å gi inkassobransjen en veiledning om hva som er tillatt ved inkasso mot skyldner, skal den gi vern mot integritetskrenkninger mot skyldnere. Brudd på normen kan føre til at skyldnerens ansvar for kostnader for utenrettslig inndrivning bortfaller. Det er opprettet en egen klagenemnd for inkassosaker som behandler klager på saker i inkassobyråer. Dersom skyldner ikke betaler ved inkassopågangen, vil det bli tatt rettslige skritt i en eller annen form. Den utenrettslige inkassovirksomheten etter inkassoloven avsluttes, og går over til den rettslige inkasso. Denne prosessen er regulert av prosesslovgivningen, i første rekke tvisteloven og tvangsfullbyrdelsesloven.

Fagartikkel

3.1. Innledning

Første trinn i inndrivelsen av ordinære pengekrav er vanligvis at kravet blir oversendt til inkasso. Dette betyr i praksis at kreditor overlater til en profesjonell pengeinnkrever, en inkassator (inkassobyrå) å inndrive pengene på sine vegne. Det er inkassoloven (lov 1988/26, inkl.) og inkassoforskriften (forskrift 14.7.1989 nr. 562 inkl.) som regulerer de fleste spørsmål om rettigheter og plikter under inkasso. Sentralt står at inkasso skal følge lovbestemte prosedyrer, skal skje iht. god inkassoskikk og innenfor de kostnadsrammer for skyldneren som lovgivningen gir anvisning på. *Rettspraksis* spiller ikke stor rolle på dette området. Det er imidlertid opprettet en egen klagenemnd for inkassosaker, og denne nemndas uttalelser er en viktig kilde til forståelse av inkassolovgivningens virkemåte. Med inkasso menes inndrivning av forfalte og misligholdte pengekrav, altså pengekrav som er avklarte og uomtvistede. Det tenkes ikke på den prosessen som normalt iverksettes når et krav er omtvistet, og den som hevder å ha penger til gode iverksetter rettslige skritt for å få fastslått kravets eksistens. Uttrykket *rettslig inkasso* bør reserveres for de situasjoner hvor prosessen har kommet så langt at det er tatt ut stevning eller forliksklage, altså rettslige skritt i en eller annen form, eller at det fra offentlig myndighet er varslet eller igangsatt tvangstiltak mot skyldneren, f. eks. tvangstrekk i lønn. Da er selve inkassoen i henhold til inkassoloven over, og man er over i tvangsinndrivningen, eller den rettslige inndrivningen. Motstykket kan da også kalles utenrettslig inkasso.

Inkassoloven gjelder i prinsippet også for innfordring av offentligrettslige krav som skatter og avgifter, bøter mv. Prinsippet om god inkassoskikk vil derfor også gjelde offentlige myndigheters innkreving. Inkassoloven viker imidlertid for særlovgivning som for eksempel bidragsinnkrevingsloven og skattebetalingsloven. Den viker også for tvangsfullbyrdelsesloven og tvisteloven. Inkassoloven gjelder også for egeninkasso, bortsett fra enkelte bestemmelser som gjelder inkassovirksomhet, altså i praksis inkassobyråene. Overfor forbrukere er loven ikke fravikelig til forbrukerens skade.

3.2. Inkassoprosessen

Inkassoloven regulerer inngående de enkelte skritt i inkassoprosessen. Det er særlig i lovens kapittel IV; "Nærmere regler om inkassatorens forhold til skyldneren og fordringshaveren" vi finner slike regler. Det er §§ 9 og 10 som beskriver den direkte fremgangsmåten ved utenrettslig inkasso. Det er viktig for inkassatoren (og for kreditor selv ved egeninkasso) at disse reglene følges svært nøye, idet feiltakelser kan føre til at skyldneren ikke kan kreves for inkassosalær, jf inkl. § 17. En inkassosak starter gjerne med en puring, selv om det ikke er noe lovkrav til at puring skal sendes. Puring kombineres imidlertid gjerne med et inkassovarsel. Kreditor kan purre et ubegrenset antall ganger, men kan ikke ta gebyr for mer enn to purringer. Det må da ha gått 14 dager etter forfall på den første puringen og være minst 14 dager mellom de to purringene. Det er imidlertid intet i veien for å purre allerede dagen etter forfall, men da kan det altså ikke kreves noe purregebyr. I § 9 bestemmes at det ikke kan iverksettes inkassotiltak før skyldneren er varslet. Et slikt inkassovarsel må være skriftlig og samtidig gi skyldneren en betalingsfrist på minst 14 dager. Kravet må selvsagt være forfalt før inkassovarsel kan sendes, jf § 9 første ledd (a). Dersom betaling ikke skjer innen fristen, er de videre skritt beskrevet i § 10. Kreditor kan, når fristen i § 9 er utløpt, sende skyldneren en såkalt betalingsoppfordring. Da er selve inkassotiltakene kommet i gang. Skyldneren får nå en ny frist på minst 14 dager. Før betalingsoppfordring sendes, skal kreditor også ha vurdert om det kan være grunn til å tvile på kravets rettmessighet, for eksempel om det er *foreldet* (IKN 250/2006) Da kan det oppstå en plikt til å forelegge foreldesspørsmålet for skyldneren. Dersom dette ikke er gjort, kan inkassosalæret tapes. Dersom det fremdeles ikke betales, vil rettslig inndrivning eller rettslig inkasso være neste fase i prosessen. Inkl. § 11 inneholder imidlertid regler om at rettslig inndrivning normalt ikke kan iverksettes før varsel om dette er sendt, og fristen i § 10 (den "andre" 14-dagersfristen, er løpt ut).

Dersom skyldneren retter innsigelser mot kravet som ikke er åpenbart grunnløse, skal saken anses omtvistet og inkasso skal da ikke iverksettes. Slike saker må eventuelt avklares i forliksrådet og eventuelt i domstolsapparatet. Fordringshaveren kan da kreve i stedet for inkassosalær kreve saksomkostninger etter vanlige regler i tvistemålsloven.

Det er en viktig og i mange tilfeller vanskelig oppgave for inkassobyråene å avklare om et krav kan anses omtvistet, noen mange eksempler fra Inkassoklagenemnda viser. I IKN 128/2006 gjør nemnda en meget grundig vurdering av om vilkårene er til stede for å anse et krav som omtvistet.

3.3. Kostnader ved inndrivelsen

Skyldneren plikter normalt å erstatte kreditor dennes kostnader ved utenrettslig inndrivning. Dette gjelder både kreditors egne kostnader og eventuelle kostnader til advokat eller inkassobyrå, jf. inkl. § 17. Det er imidlertid viktige unntak fra erstatningsplikten. Viktigste er det generelle prinsipp om at det bare er *nødvendige* kostnader som skal erstattes. Dersom kreditor f. eks. helt unødig har engasjert advokat for å utrede betalingsplikten i forbindelse med et helt uproblematisk krav som ikke bestrides, vil disse kostnadene ikke kunne kreves erstattet av skyldneren. For øvrig kan det ikke kreves erstatning for inkassoomkostninger dersom skyldneren hadde innsigelser som det var rimelig å få vurdert før inndrivningen ble satt i verk, kravet ble betalt før fristen etter inkl. § 9 gikk ut, kreditor eller inkassator ikke har utvist god inkassoskikk (jf. inkl. § 8), eller prosessreglene i inkl. §§ 9, 10, 11, jf § 12, er overtrådt.

Det er gitt en egen forskrift om maksimalsatser for skyldnerens erstatningsansvar ved utenrettslig inndrivelse. Det er her etablert en egen inkassosats til bruk ved salærberegningen. Salæret var tidligere knyttet opp mot rettsgebyret (R), men nå er det en egen inkassosats (I), som for år 2017 er satt til kr 700,-, jf. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2002-12-13-1641> . Fra 1. juli 2001 ble det innført merverdiavgift på inkassotjenester.

Kostnadene for skyldneren på dette stadium (lett sak) er forskjellige alt etter om en inkassator forestår inndrivningen eller om det dreier seg om egeninkasso fra kreditor selv. Ved egeninkasso kan det maksimalt kreves 2 purregebyr (1/10 I x 2) som altså p.t. blir kr 140. Inkassatoren kan ta høyere gebyrer basert på kravets størrelse, jf. inkassoforskriften § 2-1. Disse kostnadene kan bli meget store for skyldneren.

For krav t.o.m. kr	2 500	0,5	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	10 000	1	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	50 000	2	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	250 000	4	ganger inkassosatsen
For krav over kr	250 000	8	ganger inkassosatsen

Dersom skyldneren har oversittet betalingsfristen i en betalingsoppfordring med mer enn 28 dager, er de maksimale beløpsatsene iht. forskriftens § 2-3 slik:

For krav t.o.m. kr	2 500	1	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	10 000	2	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	50 000	4	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	250 000	8	ganger inkassosatsen
For krav over kr	250 000	16	ganger inkassosatsen

Dersom det ikke betales ved utløpet av fristen i et inkassovarsel, kan det sendes en betalingsoppfordring, jf. ovenfor. Ved egeninkasso kan det maksimalt kreves 3 purregebyr for betalingsoppfordringen, altså kr 210. Dersom en inkassator benyttes, vil satsen nå ha doblet seg i forhold til enkle saker. Det betyr altså at kostnadene vil bli mellom 640 og 10 240 på dette stadium (2014).

3.4. God inkassoskikk

I inkl. § 8 er det bestemt at gjeldsinndrivelse må skje i overensstemmelse med god inkassoskikk. Dette er en etisk norm for hvordan fordringshaver eller inkassator skal opptre ved inkasso. Brudd på regelen kan få ulike konsekvenser. I inkl. § 17 fjerde ledd er det videre bestemt at inkassosalær ikke skal betales dersom inkassator har opptrådt i strid med god inkassoskikk. Som eksempel på hva som ikke er god inkassoskikk nevner loven det å bruke inkassometoder som utsetter noen for “urimelig påtrykk, skade eller ulempe”. Det er også sanksjoner mot god inkassoskikk i §§ 25 og 32 (hhv. ansvar for kostnader ved nemndsbehandling og straff).

Dersom det trues med at man vil havne på kredittopplysningsbyråenes “svartelister” om man ikke betaler gjeld som av rimelige grunner er omtvistet, må dette være et klart brudd på regelen om god inkassoskikk. Det samme må gjelde dersom man truer skyldneren med konkurs eller “tvangssalg” av bolig i en sak (eller i en fase av saken) hvor dette er praktisk uaktuelt. Imidlertid vil det normalt ikke være brudd på god inkassoskikk å rette inkassotiltak mot personer med liten betalingsevne eller som har opplyst å være betalingsudyktig. Videre vil det være nødvendig å være mer varsom med inkasso mot forbrukere enn næringsdrivende. Skyldnere som prøver å unndra seg betalingsforpliktelsen kan imidlertid måtte finne seg i hardere pågang før god inkassoskikk er brutt. Spørsmålet om god inkassoskikk vil ved siden av salærberegningen være et hovedtema for Inkassoklagenemnda og dens praksis om dette vil være et viktig bidrag til å fastlegge grensene for god inkassoskikk. Nemnda har hatt spørsmålet oppe i flere saker, jf. for eksempel 30/2004, 237/2006 og 17/2007. Det er akseptert både av Kredittilsynet og Inkassoklagenemnda at inkassobyrået forsøker å få tak i skyldneren på arbeidstedet. Det må selvsagt ikke opplyses til arbeidsgiveren hvem som ringer eller hva saken gjelder. Dette vil være klart brudd på taushetsplikten.

3.5. Inkasso rettet mot barn

Barn og andre umyndige kan som hovedregel ikke pådra seg gjeldsforpliktelser, slik at inkassokrav mot denne gruppen er lite aktuelt. Umyndige kan imidlertid pådra seg forpliktelser i form av erstatningsansvar, ubetalte vederlagskrav i forbindelse med kjøp av varer eller tjenester mv. I slike tilfeller kan det oppstå spørsmål om inkasso kan brukes mot for eksempel mindreårige. Justisdepartementets lovavdeling har i 2006 vurdert spørsmålet (sak 200671456), og konkludert med at inndrivning av krav mot umyndige ikke er i strid med god inkassoskikk. Inkasso må imidlertid skje meget varsomt, og barn må for eksempel ikke påføres inkassoomkostninger. Det vil være i strid med ”god inkassoskikk” dersom kreditor eller et inkassoforetak tar direkte kontakt med den mindreårige, enten ved personlig fremmøte eller over telefon. Generelt må det også tas hensyn til barnets alder. Jo yngre barnet er, dess mer varsomt bør inndrivningen skje. Vergemålslovens regler til hinder for å belaste mindreårige med inndrivingskostnadene.”

3.6 Finansklagenemnda Inkasso

Den tidligere Inkassoklagenemnda, nå *Finansklagenemnda Inkasso*, behandler klager på inkassosaker fra forbrukere. Nemnda er basert på avtale mellom Forbrukerrådet og Norske Inkassobyråers Forening, og er opprettet i medhold av inkassoloven § 22. Nemnda behandler klager på handlemåten av forbrukerens krav hos inkassoselskaper. Dersom forbrukeren mener at inkassoselskapet har handlet i strid med reglene i inkassoloven, kan det klages til nemnda. Dette kan for eksempel være at inkassoselskapet har avkrevd for høyt inkassosalær, eller har oppført seg på en slik måte at forbruker har følt urimelig påtrykk eller ulempe ved inndrivningen av kravet. Nemnda behandler ikke klage der selve kravet bestrides. Klage må være skriftlig. En forutsetning for at klagen behandles, er at forbrukeren først har tatt opp saken med inkassoselskapet og mottatt et endelig avslag på klagen. Dokumentasjon for avslaget/klagebehandlingen skal vedlegges klagen. Selve behandlingen i nemnda er kostnadsfri for forbruker. Sekretariatet for nemnda forestår saksforberedelsen. Sekretariatet skal rådgi partene og legge frem sin vurdering av saken for nemnda, basert på tidligere avgjørelser. Nemnda består av 5 medlemmer, og er representert fra inkassobransjen og Forbrukerrådet. Nemnda tar stilling til klagen og vedtak skal begrunnes. Vedtakene er rådgivende for partene. Ved vedtak som gir klager helt eller delvis medhold, skal innklagede gi begrunnet melding til klager og nemnda innen 4 uker dersom vedtaket ikke vil bli fulgt. Nemndas vedtak sendes partene, Kredittilsynet, Virke Inkasso og Forbrukerrådet. Resultatet av klagen vil i anonymisert form legges ut på nemndas nettsider. Konsekvensen av at selskapet har handlet i strid med god inkassoskikk, er at forbruker ikke skal betale inndrivelseskostnadene. Det samme gjelder hvis det er gjort andre brudd på inkassoloven. Selve hovedkravet med renter bortfaller ikke. Les mer på www.finansklagenemnda.no

4. Tvangsfullbyrdelse

Hjelpetekst

Med tvangsfullbyrdelse menes de tiltak som settes i verk av det offentlige for å tvinge skyldneren til å betale, enten ved å nedlegge (1) tvangstrekk i inntekter (utleggstrekk), ved å (2) etablere tvangspant i eiendeler (utleggspant), eller ved å besørge tvangsdekning (normalt tvangssalg) eller ved tilbakelevering av eiendeler. Hovedloven på området er tvangsfullbyrdsloven (lov 86/1992, tvfbl.). Viktige regler om materielle spørsmål under tvangsfullbyrdelse står i dekningsloven (lov 59/1984, deknl.). Tvangsfullbyrdelse er siste del av (den rettslige) inkasso.¹ I den følgende omtalen av tvangsfullbyrdelsen vil det bli lagt særlig vekt på å beskrive skyldnerens rettigheter under de mest aktuelle tvangstiltakene; utleggstrekk og utleggspant.

Fagartikkel

4.1. Innledning

Når samfunnet stiller sitt maktapparat til rådighet for å tvangsinn drive gjeld, må en naturlig nok sørge for at dette bare skjer når det er rimelig sikkert at kravet virkelig eksisterer. Loven setter derfor strenge formelle krav til hva som skal godtas som grunnlag for iverksettelse av tvangstiltak. Det er dette som kalles tvangsgrunnlag. En kan si at tvangsgrunnlag etableres på to hovedmåter; (1) kravet fastslås på en måte som anses særlig betryggende, eller (2) skyldneren selv erkjenner eller bekrefter kravets eksistens.

4.2. Tvangsgrunnlag

Tvangsfullbyrdelse kan ikke skje dersom fordringshaveren ikke har tvangsgrunnlag. Første skritt i den rettslige inndrivelsesprosessen vil derfor ofte være etablering av dette. Når samfunnet stiller sitt maktapparat til rådighet for å tvangsinn drive gjeld, må en naturlig nok sørge for at dette bare skjer når det er rimelig sikkert at kravet virkelig eksisterer. Loven setter derfor strenge formelle krav til hva som skal godtas som grunnlag for iverksettelse av tvangstiltak. Det er dette som kalles tvangsgrunnlag. En kan si at tvangsgrunnlag etableres på to hovedmåter; (1) kravet fastslås på en måte som anses særlig betryggende, eller (2) skyldneren selv erkjenner eller bekrefter kravets eksistens.

Tvangsfullbyrdsloven opererer med to typer tvangsgrunnlag, de alminnelige, og de særlige, jf. tvfbl. § 4-1. Hovedforskjellen mellom de to ligger i hvilke innsigelser skyldneren kan rette mot de to grunnlagene. Alminnelige tvangsgrunnlag er dokumenter hvor det er fastslått på en særlig betryggende måte at kravet eksisterer, f. eks. i en dom som pålegger skyldneren å betale et visst pengebeløp til kreditor. Det er derfor lite skyldneren kan gjøre for å stanse en tvangsfullbyrdelse basert på et alminnelig tvangsgrunnlag - hans rett til innsigelser er svært beskåret, jf. tvfbl. § 4-2. Dette er nettopp fordi kravet anses betryggende fastslått.

Skyldneren har hatt flere anledninger til å forsvare seg mot kravet før det er kommet så langt at det har blitt et alminnelig tvangsgrunnlag. Særlige tvangsgrunnlag er slike som gir rett til en bestemt type tvangsfullbyrdelse, f. eks. tvangsdekning i fast eiendom, jf. tvfbl. § 11-2. Mot slike tvangsgrunnlag kan

¹ Det er verdt å merke seg at det benyttes tvangsfullbyrdelse i bare 1 av 10 inkassosaker, de øvrige løses i dialog med skyldneren. kilde: Norske Inkassobyråers Forening (NIF) (nå Virke Inkasso).

skyldneren “fremsette enhver innvending som kunne ha vært framsatt under søksmål”. Hans innsigelsesrett er således nærmest ubeskåret.

Også vedtak fattet av en offentlig myndighet kan være tvangsgrunnlag, f. eks. krav på skatter eller avgifter. Det er etter dette tre typer tvangsgrunnlag man særlig vil møte;

- eksigibelt gjeldsbrev, jf. tvfbl. § 7-2 første ledd (a) (tvangsgrunnlag for utlegg, særskilt tvangsgrunnlag),
- krav som i særskilt lovbestemmelse er gjort til tvangsgrunnlag for utlegg, for eksempel skatt eller underholdsbidrag, (særskilt tvangsgrunnlag)
- dom avsagt i forliksrådet, vanligvis en fraværdom (alminnelig tvangsgrunnlag)

Dersom et gjeldsbrev inneholder en avtale om at gjelden kan inndrives uten søksmål, og utstederens underskrift er bevitnet av to myndige personer eller i henhold til forskrift av 4. desember 1992 nr. 86 “om bekreftelse av underskrift på eksigible gjeldsbrev”, vil gjeldsbrevet i henhold til tvfbl. § 7-2 (a) også være tvangsgrunnlag for utlegg. Dette medfører en betydelig “snarvei” ved inndrivelsen. Gjeldsbrevet er da ”eksigibelt”. Forskrift om bekreftelse av underskrift på eksigible gjeldsbrev av 4. desember 1992 er gitt i medhold av tvfbl § 7-2 og inneholder regler om at underskriften på gjeldsbrev også kan bekreftes av advokat, namsmann, inkassobevillingshaver m v (§1). Videre bestemmer forskriften at ingen bekreftelse er nødvendig dersom gjeldsbrevet er utstedt til bank, finansieringsselskap el l (§ 2). De fleste gjeldsbrev vil dermed være tvangsgrunnlag for utlegg uten bekreftelse av underskrift. Høyesteretts kjæremålsutvalg kom i sak 385K/1996 til at det ikke er nødvendig at vitnene bekrefter debtors underskrift samtidig med at denne selv underskriver, eller at debitor bekrefter underskriften i vitnenes nærvær. Utvalget fremholder videre at det må kreves at vitnebekreftelsen er ubetinget og uten reservasjoner, men at namsretten ikke skal vurdere hvilken sikkerhet vitnet rent faktisk hadde for at bekreftelsen var riktig.

For at tvangsfullbyrdelse skal kunne skje, må tvangsgrunnlaget også være tvangskraftig, dvs. at alle formelle, materielle og personlige vilkår for tvangsfullbyrdelse må være oppfylt, jf. tvfbl. kapittel 4, punkt III, VI og V.

4.3. Behandlingen i forliksrådet

Dersom kreditor ikke allerede har tvangsgrunnlag for sitt krav vil han altså måtte skaffe seg dette for å komme videre i inndrivelsesprosessen. Normalt vil dette skje ved at kreditor reiser sak mot skyldneren i *forliksrådet*. Saksbehandlingen starter ved at kreditor “tar ut” forliksklage mot skyldneren. Dette er et skriv som kreditor sammen med et gebyr sender til forliksrådet på skyldnerens hjemsted. Forliksklagen er en enklere form for stevning. Skyldneren vil deretter bli innkalt til rådet og få mulighet til å forsvare seg mot kravet. I de fleste gjeldssaker er det imidlertid ubestridt at kravet eksisterer, slik at behandlingen gjerne ender med at skyldneren blir dømt til å betale. Som oftest møter ikke skyldneren opp, og rådet avsier da såkalt fraværdom. Denne vil bli formulert slik at den er et alminnelig tvangsgrunnlag, jf. tvfbl. § 4-1.

4.4. Skyldnerens kostnadsansvar ved tvangsfullbyrdelse

Spørsmålet om når skyldneren skal pålegges å erstatte kreditors omkostninger ved tvangsfullbyrdelse, avgjøres av tvfbl. § 3-1. Som ved utenrettslig inkasso, er det ved tvangsfullbyrdelse bare nødvendige omkostninger som kan kreves erstattet av skyldneren, jf. tvfbl. § 3-1. For begjæring om tvangsfullbyrdelse betales (2,1R) = kr 2202 (selv om begjæringen senere blir trukket eller avvist). For begjæring om utlegg betales (1,85R) = kr 1 940. Klage til tingretten i namssaker (1R) kr 1 049. Arrest og midlertidig forføyning (2,5R) = kr 2 622. Rettsgebyret er kr 1 049 fra 1.1.2017.

4.5. Utlegg

4.5.1. Innledning

Utlegg er betegnelsen på det forhold at namsmyndighetene gir kreditor pant i skyldnerens eiendeler med mulighet for senere tvangsdekning, utleggspant, eller etablerer tvangstrekk i vedkommendes lønn, trygd eller lignende for direkte betaling til kreditor, utleggstrekk. Reglene om gjennomføringen, eller fremgangsmåten, altså de formelle regler ved utlegg, finnes i tvfbl. kapittel 7, mens de materielle reglene, altså om partenes rettigheter og plikter mv., stort sett finnes i dekl. kapittel 2.

4.5.2. Stiftelse av utleggspant, tvangsgrunnlag mv.

Utlegg er en form for tvangsfullbyrdelse og krever dermed tvangsgrunnlag. Tvangsgrunnlag for utlegg er det som tvfbl. kaller de alminnelige og særlige tvangsgrunnlagene. Blant de særlige tvangsgrunnlagene er eksigible gjeldsbrev, jf. tvfbl. § 7-2, sentrale i vår sammenheng. Det kan også være bestemt i lov at et krav skal være tvangsgrunnlag for utlegg, se f.eks. tvfbl. § 7-22 annet ledd siste punktum. Fra 2006 er det innført adgang til direkte tvangsinn drivelse av uimotsagte krav, selv om disse ikke er fastslått på noen spesiell måte, jf. tvfbl. § 7-2 første ledd bokstav (f). Dette er en praktisk svært viktig endring. Kravet er uimotsagt dersom det ikke fremkommer innvendinger eller bare åpenbart grunnløse innvendinger mot det. Dette vil for eksempel bety at en faktura eller en regning som skyldneren ikke protesterer på, ikke lenger behøver å pådømmes i forliksrådet. Fakturaen kan presenteres direkte for namsmannen. Dette vil bety at storparten av sakene som i dag kommer til forliksrådene vil gå direkte til namsmannen, noe som igjen vil føre til at gebyrinntektene i forliksrådene vil bli sterkt redusert. På denne bakgrunn skjer det også en omorganisering, ved at staten overtar det økonomiske og administrative ansvaret for forliksrådene.

Det som iflg. tvfbl. § 7-2 første ledd (f), gjøres til tvangsgrunnlag er altså: Skriftstykket som fordringshaveren selv har sendt skyldneren og som viser kravets grunnlag og omfang. Dette skriftstykket vil være et såkalt "særskilt tvangsgrunnlag", i motsetning til en sak som kommer fra forliksrådet, hvor dommen (som oftest en uteblivelsesdom) vil være et "alminnelig tvangsgrunnlag". Begjæringen om utlegg må tilfredsstillende kravene til en forliksklage. Gangen i en utleggssak etter de nye reglene er i korte trekk slik:

1. Kreditor sender, etter først å ha sendt et varsel til motparten iht. tvfbl. § 4-18, en begjæring om utlegg til namsmannen i form av
  - et "skriftstykket" i henhold til tvfbl. § 7-2 f
  - som i tillegg er en (betinget) forliksklage, jf. tvfbl. § 7-5 annet ledd første punktum (skal tilfredsstillende tvistemålsloven § 277 første ledd).
  - som inneholder opplysning om hvorvidt saksøker ønsker behandling i forliksrådet dersom saksøkte reiser innvendinger mot kravet, jf. tvfbl. § 7-5 annet ledd annet punktum.
2. Namsmannen sender varsel til saksøkte, som inneholder:
  - oppfordring om å opplyse om sitt standpunkt til kravet tvfbl. § 7-6 annet ledd første punktum.
  - oppfordring om å opplyse om det er ønskelig at namsmannen tar kontakt med saksøker for å få til megling, tvfbl. § 7-6 annet ledd annet punktum)
  - informasjon om at (utlegg ikke vil skje foreløpig) og at saken vil bli behandlet i forliksrådet eller hevet dersom det reises innvendinger og saksøkte ikke har bedt om megling
  - dette varsel kan ikke unnlates selv om varsel vil vanskeliggjøre utleggsforretningen
  - innvendingene må komme senest før utlegg er tatt (tvfbl. § 7-11)
3. Saken skal behandles som *utleggssak* dersom:
  - saksøkte ikke har kommet med begrunnede innvendinger og

- saksøkte ikke har bedt om megling

4. Saken skal *behandles i forliksrådet* dersom:

- saksøkte har reist begrunnede innvendinger før utlegg er tatt, og
- saksøkte ikke har bedt om megling og
- saksøker har bedt om forliksrådsbehandling om det kommer innvendinger

5. Saken skal *heves* dersom

- Saksøkte har reist innvendinger og
- Saksøker ikke har bedt om forliksrådsbehandling

Selve stiftelsen av utleggspant skjer saksbehandlingsmessig ved at namsmannen fører inn i namsboken at det for saksøkerens krav er tatt utlegg i et eller flere bestemte formuesgoder. Dersom det er tatt utlegg i fast eiendom, f. eks. skyldnerens bolighus, skal namsmannen sørge for tinglysning av utlegget i grunnboken. Er det tatt utlegg i en løsøre gjenstand, for eksempel et kostbart smykke eller en bil, skal namsmannen enten ta gjenstanden fra skyldneren, eller registrere utlegget i Løsøreregisteret. Utlegg i biler og andre registrerte motorvogner skal alltid tinglyses i Løsøreregisteret. Iflg. tvfbl. § 7-1 kan det tas utlegg i ethvert formuesgode som tilhører skyldneren og som ikke er beslagsfritt, jf. også dekningsloven § 2-2. Beslagsfritt er formuesgodet dersom det er gjenstand for lovbestemte beslagsforbud. En begjæring om utlegg skal som hovedregel fremsettes for namsmannen på skyldnerens hjemsted (“der saksøkte har hjemting”, jf. tvfbl. § 7-2). Endringer i tvfbl. § 7-3, jf. § 1-8 femte ledd vedtatt i forbindelse med ny tvistelov innebærer imidlertid at regelen om at begjæring om utlegg kunne settes fram for namsmannen i det distrikt der saksøkte sist hadde kjent bopel eller oppholdssted i riket, ikke lenger gjelder. Derimot vil begjæringen kunne fremsettes der vedkommende måtte ha et formuesgode.

Videre skal en utleggsbegjæring normalt meddeles skyldneren med to ukers frist til å uttale seg om forhold som har betydning for om utlegg skal tas. Dette kan være om privatøkonomiske forhold, eller om det skal nedlegges utleggstrekk eller tas utleggspant, og i så fall i hvilken gjenstand, jf. tvfbl. § 7-6. Forretningen kan holdes på saksøktes bopel (ev forretningssted), på namsmannens kontor eller der det utlagte formuesgodet befinner seg. Skyldneren har som hovedregel krav på å bli varslet om forretningen. Saksøkte har mulighet til å klage over utlegget til tingretten. Dette koster 1R (rettsgebyr) (for 2017 kr 1 049). Under tvangsfullbyrdelse, herunder ved utlegg, skal det etter forholdene vises hensynsfullhet og varsomhet, jf. tvfbl. § 5-10. Dette kan få betydning f. eks. ved valg av utleggsgjenstand, ved at namsmannen om mulig tar utlegg i de gjenstander skyldneren lettest kan unnvære.

Dersom det tas utlegg i en personbil, vil dette altså være en heftelse som “følger bilen”, og en ev godtroende kjøper vil ikke få en “heftelsesfri” bil. Men til gjengjeld kunne kjøperen ha verget seg mot å bli lurt ved å ta kontakt med Løsøreregisteret og undersøke om det var registrert noen heftelse på bilen. Dersom det tas utlegg i en diamantring, vil en ev. godtroende kjøper derimot få en “heftelsesfri” gjenstand, noe som altså i praksis vil bety at utleggspantet ”utslettes” ved overdragelsen.

4.5.3. Skyldnerbeskyttelse ved utleggspant

Gjennom utleggsprosessen vil skyldneren være beskyttet av en rekke lovregler som skal hindre at denne blir ”ribbet til skinnen” av sine kreditorer. Viktigst er reglene om de såkalte *lovbestemte beslagsforbud*. ”Lovbestemt” står her i motsetning til privat beslagsforbud, jf. egen fagartikkel om dette under punkt 7.5. De viktigste bestemmelsene om lovbestemte beslagsforbud vedrørende utleggspant står i deknl. §§ 2-2 og 2-3. I det følgende gjennomgås reglene i korte trekk.

Deknl. § 2-2 inneholder hovedregelen om beslagsretten og lyder slik:

§ 2-2 Hovedregel om beslagsretten

Når ikke annet er fastsatt ved lov eller annen gyldig bestemmelse, har fordringshaverne rett til dekning i ethvert formuesgode som tilhører skyldneren på beslagstiden, og som kan selges, utleies eller på annen måte omgjøres i penger.

Lovens system er altså at alt av verdi ("formuesgoder") kan beslaglegges til fordel for kreditorene, med mindre det finnes positive unntak fra dette i *lov* eller annen *gyldig bestemmelse*. Med *lov* menes her reglene om de såkalte lovfestede beslagsforbud, med *gyldig bestemmelse* de private beslagsforbud. Det sentrale blir etter dette å finne frem til hvilke formuesgoder som er unntatt for beslag. Dette finnes det bestemmelser om i dekl. kapittel 2.. Reglene kan kort oppsummeres slik:

- gjenstander som er nevnt i dekl. § 2-3 kan kreves unntatt fra utlegg. Dette gjelder i all hovedsak ting som skyldneren trenger for sitt daglige livsopphold (innbo, klær og andre personlige eiendeler mv., samt eventuelle transportmidler som er nødvendig).
- kontanter, bankinnskudd o. l. som skyldneren trenger til sitt underhold, slik som beskrevet i dekl. § 2-5 er også unntatt.
- gjenstander som ikke har økonomisk verdi. Skyldnerens eksamensvitnemål eller hans førerkort kan ikke beslaglegges, selv om tingene har verdi for skyldneren.
- Gjenstander underlagt privat beslagsforbud.

For krav på kjøpesummen for en ting eller for krav som er sikret ved pant eller tilbakeholdsrett i tingen, kan utlegg tas i tingen uten hinder av reglene i § 2-3. Dersom skyldneren kjøper "seng og bord" på avbetaling vil altså disse kunne tas tilbake uansett om de faller inn under dekl. § 2-3 første ledd (a) og uavhengig av eventuell salgspant.

Formuesgodet må etter loven *tilhøre* skyldneren. Gjenstander som f. eks. tilhører skyldnerens samboer, ektefelle eller barn kan naturligvis ikke beslaglegges. Dette lyder selvsagt, men vanskelige avgrensningsspørsmål kan her oppstå. Dette kommer vi tilbake. Videre må formuesgodet tilhøre skyldneren på *beslagstiden*. En gjenstand som er i skyldnerens besittelse, men f. eks. leies, lånes eller nettopp er solgt kan derfor i utgangspunktet ikke beslaglegges. Her kan det lett oppstå vanskelige bevisspørsmål. Skyldneren kan f. eks. fristes til å påstå at noen annen eier det formuesgode som søkes beslaglagt. Det må i slike tilfeller gjøres en inngående vurdering av om det er noen praktisk realitet i overdragelsen. Momenter ved denne vurderingen vil det bl.a. måtte undersøkes hvem som reelt betaler for gjenstanden, har risikoen for gjenstanden, hvem som har den formelle eierretten og eieransvaret overfor tredjemann

I henhold til dekl. 2-3 første ledd (a) kan skyldneren beholde personlige eiendeler, innbo mv. som denne *trenger i sitt hjem*. Denne regelen leder til at så godt som alt inventar i et vanlig hjem i praksis er beskyttet. Dette må antas i realiteten også å gjelde dyrere møbler og liknende, hvor utsiktene til dårlig pris, salgsomkostningene og gjenanskaffelsesretten medfører at det lett ikke blir noe nettopproveny til kreditor.

Etter dekl. § 2-3 bokstav (b) kan skyldneren bl.a. beholde transportmidler, f.eks. en bil som er nødvendig i forbindelse med yrke. Dette kan være fordi bilen er nødvendig for å komme til og fra arbeid, eller for selve utførelsen av arbeidet. Her er det imidlertid en beløpsgrense når det gjelder verdien på bilen på 2/3G (G = Folketrygdens Grunnbeløp). 2/3G utgjør fra 1. mai 2017 kr 62 422. Beløpsgrensen er absolutt, men på bakgrunn av at det her vil være tale om brukte ting uten fast pris, vil det bli et betydelig innslag av skjønn også ved denne vurderingen (takseringen). Det er ikke markedsverdien men tvangsrealisasjonsverdien, jf. tvfbl. § 7-18 annet ledd som er avgjørende ved verdifastsettelsen. Dette betyr at en bil som nylig er kjøpt i en bilforretning, f.eks. for kr 70 000, likevel kan tenkes beholdt fordi tvangsrealisasjonsverdien vil være vesentlig lavere.

Etter deknl. § 2-3 annet ledd kan beløpsgrensen fravikes dersom “skyldneren eller noen som hører til dennes husstand lider av sykdom eller er ufør, og det foreligger spesielle omstendigheter (“i særlige tilfeller”). Etter denne unntaksbestemmelsen vil f.eks. en funksjonshemmet ha mulighet til å beholde en “invalidebil”, selv om verdien på denne skulle overstige beløpsgrensen. Dersom et medlem av skyldnerens husstand, f.eks. ektefeller eller samboer, disponerer gjenstander som skyldneren kan bruke for å dekke sitt behov, skal det tas hensyn til det. Det kan derfor bli vanskelig å beholde bilen, dersom ektefellen også disponerer bil. På samme måte skal det tas hensyn til husstandsmedlemmenes behov. Bil kan f.eks. også beholdes dersom det er skyldnerens kone som er avhengig av den i forbindelse med *sitt* arbeid, eller er syk eller ufør.

Deknl. § 2-3 første ledd bokstav (c) gjør dessuten unntak for gjenstander med affeksjonsverdi, f. eks. en premiesamling.

Nedenforstående rettsavgjørelse fastslo et viktig prinsipp:

Rt-1998-1099 Utlegg, sykdom, beløpsgrense transportmiddel

Dersom skyldneren eller noen i dennes husstand er syk eller ufør eller liknende, kan en privatbil beholdes, jf. deknl. § 2-3 første ledd (b). Det er ikke nødvendig at bilen også trengs i yrke eller utdanning. Det er ved sykdom også anledning til å fravike beløpsbegrensningen i deknl § 2-3 bokstav b etter direkte bestemmelse i § 2-3 annet ledd.

4.5.4. Utleggstrekk, generelle spørsmål

Utleggstrekk er betegnelsen på det som skjer når namsmannen pålegger skyldnerens arbeidsgiver, trygdekontor eller liknende å foreta trekk i vedkommendes lønn eller andre inntekter, jf. tvfbl. § 7-21. Det er namsmannen som fastsetter trekkets størrelse og i hvilken periode det skal gjennomføres. Trekk for ordinære krav skal trekkes ikke løpe i mer enn to år. (for privilegerte krav (skatt, underholdsbidrag mv.) gjelder andre regler. Ved at det stadig kan begjæres nye utleggstrekk vil det imidlertid i praksis ikke være noen grense for hvor lenge en og samme person kan være underlagt trekk - heller ikke for ordinære krav. Et poeng med toårsfristen er at trekket kan gå på rundgang dersom det er flere kreditorer som ikke får dekning. Den er den som utbetaler lønn el l til skyldneren som er den “trekkpliktige”, dvs. arbeidsgiveren eller f.eks. trygdekontoret. Den trekkpliktiges ansvar er strengt, vedkommende kan bli både økonomisk og strafferettslig ansvarlig dersom trekkplikten ikke overholdes, jf. tvfbl. § 7-22 tredje ledd og straffeloven § 343 annet ledd. Namsmannen skal underrette den trekkpliktige om plikten til å foreta trekk.

Dekningsloven § 2-7 fjerde ledd oppstiller to vilkår som begge må være oppfylt for at utleggstrekk. Reglene er svært viktige i vår sammenheng, da de kan virke som en beskyttelse mot utleggstrekk før man har kommet frem til en frivillig gjeldsordning, samtidig som de kan gi skyldnerens “kreditorly” over tid når situasjonen er håpløs og ingen avtale lar seg oppnå. Etter bestemmelsen kan utleggstrekk for ordinære krav ikke tas dersom skyldneren “gjør hva denne evner for å betale sine fordringshavere og heller ikke utilbørlig begunstiger noen av dem”. Denne beskyttelsen har skyldneren altså ikke dersom det er bidragsgjeld, skatt, bøter eller andre krav som har prioritet ved utlegg som er grunnlaget for utleggsbegjæringen. Skyldneren “gjør hva denne evner” når han benytter alle ledige midler til betaling av gjeld. Med alle ledige midler menes her alt som måtte overstige “det som med rimelighet trengs”, jf. deknl. § 2-7 første ledd. ”Denne vurderingen må skyldneren gjøre selv, noe som har blitt langt lettere etter at det er innført nye livsoppholdssatser som også gjelder ved utleggstrekk. Det skal svært mye til før namsmannen ”underkjenner” bruk av denne satsen, som du finner her: (<http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-13-724>).

Når skyldneren skal avgjøre hvor mye som kan settes av til underhold, må ved siden av livsopphold både betjening av boliggjeld og husleie som utgangspunkt være av akseptabel størrelse. Det vil imidlertid sjelden oppstå problemer med boligutgiftsnivået isolert sett (eller “utad”, om man vil) fordi det er skyldnerens samlede avsetning til underhold i vid forstand, altså boligutgifter og livsopphold som

normalt vil bli vurdert. Dersom den samlede avsetning er for høy, hjelper det selvsagt lite at livsoppholdsutgiftene isolert sett er nøkterne. I det følgende gjengis noen sentrale rettsavgjørelser om temaet.

Rt-1993-212 Utleggstrekk, utilbørlig forfordeling

Utleggstrekk. Namsmannen fant ikke å kunne ta utleggstrekk hos skyldneren da denne ble ansett som "ikke søkegod". Namsretten opphevet beslutningen og hjemviste saken. Skyldneren påkjærte til lagmannsretten som fant at det ikke kunne tas utleggstrekk. Skyldnerens inntekter oversteg "det som med rimelighet trengs", men han betjente etter det opplyste alle sine kreditorer unntatt saksøker, som derved mente seg forfordelt, og påkjærte til Høyesteretts kjæremålsutvalg. Utvalget uttaler at skyldneren, på bakgrunn av lovens uttrykk "utilbørlig", må ha en nokså vid adgang til fordele sine inntekter (altså ev også til å fordele en eller flere kreditorer, red. anm.) mellom likestilte kreditorer. Det må imidlertid da klargjøres hvorfor en fordring blir prioritert, noe lagmannsretten ikke hadde gjort. Utvalget opphevet etter dette lagmannsrettens kjennelse.

Rt-1996-303 Utleggstrekk, utilbørlig forfordeling

Skattefogden hadde nedlagt utleggstrekk i skyldnerens lønn for skyldig merverdiavgift mv, til sammen kr 399 394,-. Skyldneren hevdet at utleggstrekket i saken var satt for høyt, og at det ved utmålingen av trekkets størrelse måtte tas hensyn til nedbetaling av skattegjeld og diverse lån. Kjæremålsutvalget kom til at det ved vurderingen av lønnstrekkets størrelse ikke skal tas hensyn til nedbetaling av skattegjeld når det ikke foreligger påleggstrekk for den. Utvalget uttaler videre: "Hvorvidt frivillig avdragsbetaling på lånegjeld skal få betydning for lønnstrekket, vil måtte bero på en konkret vurdering. Dersom kreditor har tvangsgrunnlag for sitt krav, og inndrivelse vil frata skyldneren eiendeler som må anses nødvendige for hans eller hans husstands underhold, vil han normalt kunne kreve at nedbetalingen blir tatt hensyn til".

Rt-1993-423 Utleggstrekk, utilbørlig forfordeling

Også denne saken er illustrerende. Kjæremålsutvalget uttaler: "Utvalget finner at lagmannsretten ikke har tolket dekningsloven 2-7 uriktig når den i denne sammenheng uttaler at det er uten betydning at ... bankens lån er gitt til boligformål. Utvalget er således ikke enig med den kjærende part når det hevdes at han må ha anledning til å prioritere dekning av sine boligutgifter før det kan gis utlegg ved lønnstrekk til dekning av annen gjeld, i en situasjon hvor retten har funnet at hans disponible inntekt overstiger det som med rimelighet trengs til underhold av ham og hans husstand".

Dersom skyldneren har gjeld som er prioritert ved utleggstrekk, jf. dekl. § 2-8 (se nedenfor), vil denne ikke kunne gå frem slik for å unngå utleggstrekk. De privilegerte kreditorer kan jo oppnå trekk uten hensyn til bestemmelsen i § 2-7 fjerde ledd. Skyldneren må da avsette hele sitt overskudd til den (best) prioriterte kreditor.

Utleggstrekket kan reguleres opp eller ned dersom det inntreffer "vesentlige endringer i saksøktes økonomiske forhold", jf. tvfbl. § 7-23. Dette kan være aktuelt ved endringer både på inntekts- og utgiftssiden. Utgifter som skal berettigede nedsettelse må være nødvendige og rimelige.

4.5.6. Prioritet mellom ulike typer utleggstrekk

Det er ikke bare den "ordinære" namsmannen som kan nedlegge utleggstrekk. Samme myndighet har også 4 andre etater, de såkalte særnamsmenn. Av og til hender det derfor at det kommer flere trekk på samme person til samme tid. De forskjellige trekk har gjerne forskjellig prioritet. Flere trekk kan medføre at det blir for lite igjen til underhold av skyldneren. Etter tvfbl. § 7-24 skal namsmannen i slike tilfeller av eget tiltak ta opp spørsmålet om regulering av trekket. Det er den namsmyndighet som innfordrer den lavest prioriterte gjelden som har ansvaret for å vurdere om trekket bør reguleres "når den blir oppmerksom på forholdet", jf. tvfbl. § 7-24 første punktum. Oppmerksom på forholdet blir

namsmyndigheten når den etter tvfbl. § 7-21 annet ledd varsles av den namsmyndighet, f.eks. kemner, som nedlegger et trekk med bedre prioritet. Jf. også dekl. § 2-8 fjerde ledd.

I dekl. § 2-8 første ledd er *prioriteten ved utleggstrekk* uttømmende regulert som følger;

- (a) krav som grunner seg på lovbestemt forsørgelsesplikt
- (b) krav på erstatning eller oppreisning for skade voldt ved en straffbar handling
- (c) krav på bøter
- (d) krav på skatt eller offentlig avgift
- (e) andre krav

Dette systemet pålegger altså namsmyndighetene en aktivitetsplikt. Det skal både varsles om trekk og vurderes om det må reguleres, eventuelt bortfalle.

5. Private beslagsforbud

Hjelpetekst

Privat beslagsforbud betyr at en gjenstand, et pengebeløp eller et annet formuesgode som på en eller annen måte overdras til andre, utstyres med et hinder eller et "forbud" mot beslag fra mottakerens kreditorer. Forbudet, som nedtegnes i en gaveerklæring eller et testament, kan gjelde mottakerens eldre kreditorer, dekl. § 3-1, eller også fremtidige kreditorer, § 3-2. Adgangen til å nedlegge beslagsforbud for eldre gjeld vil være aktuell når mottakeren av det aktuelle formuesgodet har enn i utgangspunktet akseptabel styring på sin økonomi, men er plaget av eldre gjeldsforpliktelser. Dersom giver/arvelater også frykter at mottakeren vil pådra seg ny gjeld som kan sette det overlatte formuesgodet i fare, vil det være aktuelt med et forbehold også etter dekl. § 3-2. Et forbehold som også verner mot fremtidige forpliktelser vil være svært inngripende mot mottakeren, og kan være aktuelt for personer som totalt mangler økonomisk styring eller evne til å ta vare på seg selv, for eksempel psykisk syke, spilleavhengige, rusmisbrukere eller personer som er under sterk innflytelse av slike personer.

I henhold til dekl. § 3-1 kan forbehold om privat beslagsforbud tas på to måter, enten ved testament, eller på "annen måte". Det siste alternativet referer i praksis til situasjonen hvor forbeholdet ønskes tatt i forbindelse med en gave, eller, mindre praktisk, et gavesalg. "På annen måte kan også referere seg til at offentlig etater etablerer et privat beslagsforbud i forbindelse med tilskudd eller andre utbetalinger, for eksempel ulike former for sosiale støtteordninger. Endelig kan det være tale om å gi et forskudd på arv på denne måten. Forskudd på arv er rettslig sett en gave, og skal ikke gjøres i testament.

Fagartikkel

5.1. Oversikt

En arvelater som ønsker å gjøre arven etter seg beslagsfri, må innta forbeholdet i testament, og et slikt testament må (i motsetning til vanlige testamenter) tinglyses dersom beslagsforbudet skal ha virkning overfor kreditorene. I tillegg må det oppnevnes en tillitsmann. Dersom testamentsformene (1) er fulgt, vil det imidlertid ikke være noen særskilte formkrav til selve utformingen av beslagsforbudet.

Klausulen kan for eksempel lyde slik: "Vår sønn NN skal arve vårt sommersted i Risør kommune, gårdsnr. 00, bruksnr. 00. Eiendommen skal være beheftet med beslagsforbud mot eldre gjeld, jf. dekl. § 3-1. Eiendommen kan verken realiseres ved tvangsfullbyrdelse eller beslaglegges ved konkurs hos Peder Aas." Det kan også bestemmes at beslagsforbudet skal være tidsbegrenset, noe som kan være aktuelt ved gjeldsordning. Det kan også bestemmes at mottakeren ikke skal kunne gi avkall på beslagsforbudet. Privat beslagsforbud opphører normalt ved mottakerens død.

Dersom en privatperson ønsker å gi en gave beheftet med et privat beslagsforbud, kan dette i utgangspunktet gjøres uten at spesielle former må iakttas. Det er her tale om en ensidig disposisjon, og en formell aksept er heller ikke nødvendig. Det har heller ingen betydning om gaven kommer fra en person giveren har arverett fra, idet arveloven ikke vil gjelde ved livsdisposisjoner.

I realiteten vil det imidlertid måtte stilles krav til skriftlighet, idet et beslagsforbud må tinglyses for å ha de ønskede virkninger. Muntlige disposisjoner kan selvsagt ikke tinglyses. Det mest praktiske er at giveren utferdiger et gavebrev rettet til mottakeren, hvor det som skal overføres beskrives, og deretter inntas beslagsforbudet. Dette kan gjøres på samme måte som i testament. Forbeholdet må imidlertid tas før det aktuelle formuesgodet er overgitt til mottakeren, jf. dekl. § 3-1 første ledd.

5.2. Etablering av rettsvern - tinglysing og tillitsmann

Hensikten med å etablere beslagsforbud er selvsagt at det skal stå seg mot mottakerens kreditorer. For at dette skal være tilfelle, må transaksjonen, som på de fleste andre områder, utstyres med rettsvern. Det er altså ikke tilstrekkelig at det foreligger en gyldig erklæring, f. eks. i et ellers gyldig testamente eller en gaveerklæring. Det må tinglysing til. Dette gjelder uten hensyn til hva som er overdratt. Også overdragelse av penger må sikres slikt rettsvern. Reglene om dette står i dekl. § 3-3, og er forskjellige alt etter hvilken type formuesgode som skal beheftes. Det er intet krav om at rettsvernet skal etableres straks forbeholdet er tatt, overdragelsen avtalt, gjennomført el l. Men selvsagt vil den forgjeldede mottaker kunne "leve farlig" i tiden mellom overdragelsen og gjennomføringen av rettsvernakten. Eventuelle kollisjoner med kreditorene må løses etter alminnelige kollisjonsregler, f. eks. tinglysingsloven §§ 20 - 23. Dersom det er en fast eiendom som overdras i beheftet form, er rettsvernkravet tinglysing i grunnboken. Bestemmelsen om beslagsfrihet tas da inn i selve skjøtet. Penger beheftet med beslagsforbud, må overleveres tillitsmannen, se nedenfor. Gyldig gaveerklæring eller testamente og gjennomført rettsvernsakt er imidlertid ikke tilstrekkelig. Det skal også oppnevnes en tillitsmann. Dette er det regler om i § 3-4.

Beslagsforbudet medfører altså at det ikke "ved utlegg eller konkurs skal kunne søkes dekning i formuesgodet", jf. § 3-1 første ledd. Det er hevdet at kreditorene ikke kan tvangsrealisere formuesgodet, men må kunne søke utlegg i det "på etterfølgende prioritet", og dermed være sikret fortrinnsrett dersom skyldneren dør, gir avkall på beslagsfriheten eller selger formuesgodet. Lovens ordlyd er imidlertid klar; det skal *ved utlegg eller konkurs* ikke kunne søkes dekning i det beheftede formuesgode.

Dersom beslagsforbudet kun gjelder eldre gjeld (§ 3-1), har mottakeren i mangel av motsatt bestemmelse fra overdrageren fri rådighet over formuesgodet. Det kan således selges, pantsettes, leies ut osv. Dette må medføre at dersom en fast eiendom selges, vil kjøpesummen bli gjenstand for beslag, med mindre reglene for penger og omdannelse følges, jf. §§ 3-3 § 3-6. Mottakeren kan altså ikke uten videre selge det overdratte formuesgodet og bruke pengene til egne formål. I de tilfeller hvor overdrageren også har beskyttet det aktuelle formuesgodet mot *fremtidig* gjeld (§ 3-2), vil det samtidig måtte bestemmes at erververen ikke skal kunne nyttiggjøre seg tingen ved salg, pantsettelse osv., jf. § 32 første ledd. Reglene om private beslagsforbud reiser særlige problemstillinger i forhold til såkalt pliktdelsarv. I henhold til arveloven § 29 andre ledd, kan ikke testator råde over pliktdelsarv med mindre det er særlig hjemmel for det. Pliktdelsarven er den delen av arven som testator ikke har fri rådighet over. Barn har for eksempel krav på minst 2/3 av arv fra foreldrene. Dermed kan ikke testator uten videre bestemme at pliktdelsarven skal være beslagsfri. Arveloven har imidlertid særlige regler som gir adgang til også å begrense rådigheten over pliktdelsarv. Etter § 32 kan arvelateren i visse tilfeller bestemme at retten til å råde over pliktdelsarv skal være begrenset.

5.3. Privat beslagsforbud og forholdet til gjeldsordningsloven

Det kan måtte tas stilling til betydningen av et privat beslagsforbud på en rekke ulike stadier i en gjeldsordningssak. Problemstillingen kan for det første oppstå ved åpning av gjeldsforhandling.

Spørsmålet er da om det vil virke støtende å åpne gjeldsforhandling og om det aktuelle formuesgodet for eksempel kan måtte avhendes, jf. neste punkt. Spørsmålet kan også oppstå dersom skyldneren i gjeldsordningsperioden eller i etterperioden mottar et beheftet formuesgode, for eksempel i form av en arv eller en gave. Spørsmålet blir da om det som er mottatt kan beholdes, eller om gjeldsordning må omgjøres eller endog oppheves eller tilsidesettes.

Spørsmålet som her oppstår, er om det ved *åpning* av gjeldsforhandling, kan tenkes å virke støtende dersom skyldneren eier et eller flere formuesgoder som er beheftet med et privat beslagsforbud. Svaret på dette vil avhenge av omstendighetene. I noen tilfeller kan man stå overfor et arrangement som vil virke illojalt mot kreditorene, for eksempel at verdier er ført frem og tilbake mellom skyldner og ulike givere ved hjelp av stråmenn, eller ved at beslagsfrie verdier i realiteten er overført mot (skjult) betaling. Gjeldsforhandling må da åpenbart nektes. Og selv om den aktuelle transaksjonen ikke kan sies å være illojal, må det vurderes hvordan situasjonen kan oppfattes av omverdenen. Det er ikke nødvendig at skyldneren kan klandres for situasjonen for at støtendekriteriet skal komme til anvendelse. Det tar seg dårlig ut å bo i flott villa og kjøre omkring i kostbar privatbil, samtidig som man søker gjeldsordning. På den annen side vil det ikke være riktig å nekte åpning for en skyldner som har fått overdratt en nøktern bolig fra sine foreldre, selv om denne skulle være beheftet med beslagsforbud.

Et annet spørsmål er hva som skal skje dersom skyldneren etter at gjeldsordning er etablert mottar verdier beheftet med beslagsforbud. En gjeldsordning kan omgjøres dersom det i gjeldsordningsperioden inntreffer omstendigheter som medfører en vesentlig bedring av skyldnerens økonomiske stilling. Videre kan ordningen oppheves dersom skyldneren har gjort seg skyldig i uredelighet eller grovt har tilsidesatt sine plikter etter ordningen. Det kan lett tenkes at overføringen av et formuesgode kan medføre en vesentlig bedring av skyldnerens økonomiske stilling. Skyldneren mottar f.eks. en gjeldfri boligeiendom, som han tar i bruk eller leier ut, eller et større kontantbeløp som han fortløpende får utbetalt avkastningen av. I slike tilfeller vil det i utgangspunktet være grunnlag for å omgjøre ordningen uansett om formuesgodet kan beholdes eller ikke. Ved spørsmålet om formuesgodet kan kreves avhendet, må det avgjørende være om skyldneren gyldig kan gi avkall på beslagsforbudet. Dersom det er tilfelle, vil nok avkall kunne kreves, slik at verdiene frigjøres for kreditorene. Dette må i så fall bero på en konkret rimelighetsvurdering.

Dersom skyldneren når som helst kan gi avkall på beslagsforbudet til fordel for kreditorene, vil ordningen med beslagsforbud imidlertid være ubrukelig i forbindelse med en gjeldsordning. Det er et av gjeldsordningslovens uttalte formål at skyldneren skal innfri sine fordringer så langt det er mulig, jf. gol § 1-1. En erklæring om beslagsforbud til en person under gjeldsordning bør således inneholde et avkallsforbud for å virke etter hensikten. Som nevnt foran kan en gjeldsordning oppheves dersom skyldneren ikke oppfylder sine plikter etter ordningen, eller er uredelig, jf. gol. § 6-2 tredje ledd. For det første kan det tenkes at det vil måtte anses som uredelig å ikke varsle om at man har mottatt beslagsfrie verdier. Dersom skyldnerens økonomi bedres vesentlig på grunn av overføringen, vil skyldneren plikte å varsle sine kreditorer, jf. gjeldsordningsloven § 6-4. Samtidig må det være klart at det å motta et formuesgode påheftet privat beslagsforbud som arv eller gave *i seg selv* ikke er uredelig så lenge transaksjonen ikke er illojal overfor kreditorene.

5.4. Beslagsforbudets utstrekning i tid

Et særlig spørsmål er hvor lenge beslagsforbudet varer. Utgangspunktet er at det opphører ved mottakerens død med mindre noe annet er bestemt. Det kan imidlertid bestemmes at heftelsen i de overdratte formuesgodene også skal verne mottakerens arvinger mot beslag, altså at beslagsforbudet skal gå i arv. Men det kan ikke gjøres evigvarende. Forbudet mot såkalte fideikomisser i Grunnloven § 108 vil lede til at beslagsforbud bare kan tas til og med neste slektsledds ufødte barn. Det gjenstående spørsmålet blir da om et beslagsforbud kan settes til en bestemt tid, for eksempel ”fem år etter min død”, ”ut gjeldsordningsperioden og etterperioden for NN”, eller så lenge ekteskapet med NN består”. Dette spørsmålet er ikke omtalt i lov eller forarbeider. Dersom en ser på hensynet til partene som er involvert,

er det klart at for kreditorene er en tidsbegrensing en fordel. Det kan derfor ikke være noen grunn til å anse tidsbegrensing som utillatelig i forhold til disse. Heller ikke hensynet til arvelateren/giveren kan være problematisk i denne sammenhengen. Denne kan jo helt la være å ta beslagsforbud, og intet skulle tilsi at det da ikke bør kunne tillates det mindre, altså et tidsbegrenset beslagsforbud. Konklusjonen må derfor bli at beslagsforbudet kan tidsbegrenses av giveren/arvelateren.

6. Tvangssalg av bolig

Hjelpetekst

Når den som eier bolig kommer i økonomiske vansker, kan det tenkes at kreditorene ber namsmyndighetene tvangsselge boligen. Dette kan skje etter begjæring av banken som har lånt ut kjøpesummen til boligen, eller det kan være andre kreditorer, for eksempel kredittkortselskaper, som har fått tvangspant (utlegg) i boligen til sikkerhet for sine krav. Det finnes også lovfestede panterettigheter, for eksempel til sikkerhet for kommunale avgifter og lignende. Reglene om tvangssalg av bolig, eller "tvangsdekning" som loven kaller det, står i tvfbl. kapittel 11, som er denne lovens største kapittel. Her reguleres både salg etter avtalepant (normalt pga. misligholdt boligfinansiering), utleggspant og de lovfestede panterettigheter. Disse panterettighetene er både nødvendige og tilstrekkelige "tvangsgrunnlag" for tvangsdekning av bolig, jf. tvfbl. § 11-2. Kreditor som har finansiert boligen, altså den som har avtalepant, har av den grunn en snarvei til dekning, ved at denne ikke trenger å gå veien om dom i forliksrådet eller begjæring om utlegg. Tvangsgrunnlaget er allerede på plass.

Fagartikkel

6.1. Innledning

Når den som eier bolig kommer i økonomiske vansker, kan det tenkes at kreditorene ber namsmyndighetene tvangsselge boligen. Dette kan skje etter begjæring av banken som har lånt ut kjøpesummen til boligen, eller det kan være andre kreditorer, for eksempel kredittkortselskaper, som har fått tvangspant (utlegg) i boligen til sikkerhet for sine krav. Det finnes også lovfestede panterettigheter, for eksempel til sikkerhet for kommunale avgifter og lignende

Reglene om tvangssalg av bolig, eller "tvangsdekning" som loven kaller det, står i tvfbl. kapittel 11, som er denne lovens største kapittel. Her reguleres både salg etter avtalepant (normalt pga. misligholdt boligfinansiering), utleggspant og de lovfestede panterettigheter. Disse panterettighetene er både nødvendige og tilstrekkelige "tvangsgrunnlag" for tvangsdekning av bolig, jf. tvfbl. § 11-2 og punkt. 7.6 her. Kreditor som har finansiert boligen, altså den som har avtalepant, har av den grunn en snarvei til dekning, ved at denne ikke trenger å gå veien om dom i forliksrådet eller begjæring om utlegg. Tvangsgrunnlaget er allerede på plass.

Tidligere tiders "tvangsauksjon" er nå i praksis avløst av et salg som skal være mest mulig likt et ordinært salg med utforming av salgsoppgave, annonsering osv. Det må gis opplysning om at det er et tvangssalg, men dette behøver ikke stå i annonsen. Loven likestiller imidlertid de to salgsformene, jf. § 11-12, og retten skal velge det som antas å gi størst utbytte. I praksis vil nok det nesten alltid være ordinært salg gjennom eiendomsmeidler eller advokat (som oppnevnt medhjelper).

Det er den lokale tingretten som er det loven kaller 'kompetent namsmyndighet' i saker om tvangssalg av bolig, altså tingretten der hvor eiendommen befinner seg. Det er altså ikke namsmannen som håndterer disse sakene i første omgang. Reglene om dette først og fremst i tvfbl. § 11-3.

Det er selvsagt den som eier boligen, altså hjemmelshaveren, som får søksmålet, altså begjæringen om tvangsdekning mot seg. Dette er også fastslått i § 11-4. Men i samme bestemmelsen heter det i tillegg at den som "kan antas helt eller delvis å eie formuesgodet" også kan saksøkes. Dette vil ofte kunne være tilfelle hvor hjemmelshaveren er gift eller samboer. Dersom kreditor vet at det foreligger slikt sameie, må medeieren også saksøkes. Dette gir bl.a. vedkommende rettigheter som saksøkt. Det samme gjelder selvsagt dersom det er flere registrerte sameiere. Er det en ideell andel som er pantebeheftet, er det den registrerte eier av denne andel som skal saksøkes. Dekningssaken kan imidlertid i slike tilfeller utvides til å gjelde hele eiendommen. da må det foreligge samtykke fra saksøkte eller en annen sameier, for eksempel ektefellen eller samboeren, jf. § 11-18 første ledd. Dersom det er en annen enn skyldneren som eier boligen, må også skyldneren saksøkes. Dette er en aktuell problemstilling ved realkausjon. Her må også beskyttelsesreglene for kausjonister i finansavtaleloven, særlig §§ 57 og 71, iakttas, jf. punkt 7.2. Tremånedersregelen i § 57 medfører bl.a. at et samlet tvangssalg av ideelle andeler krever samtykke fra en av partene.

Når begjæringen om tvangsdekning er fremmet, skal saksøkeren gis en måneds frist til å uttale seg om forhold som har betydning for saken. Herunder skal det gjøres oppmerksom på kostnadene som er påløpt samt at det fremdeles er mulig å betale for å unngå tvangsdekningen. Det skal dessuten gjøres oppmerksom på mulighetene til å få erstatningsbolig, jf. dekl. § 2-10. Denne retten kan også påberopes av en medeier. Reglene om erstatningsbolig er omtalt under neste punkt. Også andre enn saksøkte kan underrettes om tvangsdekningen, for eksempel ektefelle og voksne barn. Også den lokale sosialtjenesten kan varsles. Disse reglene står i tvfbl. § 11-8.

Når det begjæres tvangsdekning, kan den som eier boligen gjøre diverse innsigelser mot det underliggende kravet. Normalt er det imidlertid ikke grunnlag for innsigelser. At forfallstid ikke er kommet, at gjelden ikke eksisterer eller at den er betalt eller bortfalt, slik loven oppregner, er i praksis lite aktuelle innvendinger. Foreldelse av hovedkravet har normalt ingen betydning for panteretten. Dette betyr altså at kreditor kan få dekket et foreldet krav dersom det ble pantesikret før det ble foreldet. Uansett må tingretten ta standpunkt til innvendingene før dekningsaken kan fortsette, og det kan bli nødvendig dersom det oppstår mer kompliserte spørsmål, å overføre saken fra den forenklete saksbehandlingen i tvangssaken til vanlig og mer omfattende saksform.

Tvangssalget kan bare gjennomføres dersom alle foranstående krav blir dekket. Dette er det såkalte dekningsprinsippet, jf. tvfbl. § 11-20. Tanken er at en panthaver med god prioritet ikke skal risikere å måtte være med på et tapsbringende salg foranlediget av en bakenforstående rettighetshaver som normalt ikke engang får dekket deler av sin egen fordring. Dette siste er dog ikke avgjørende. Det er ikke nødvendig at saksøker får dekket noe, så lenge alle foranstående får sitt. Selve beregningen av om foranstående heftelser dekkes, er det i første omgang medhjelperen som må foreta, idet det er denne som skal anbefale bud stadfestet.

6.2. Boligeierens rett til erstatningsbolig

Ved tvangssalg av skyldnerens bolig, vil denne kunne ha rett på erstatningsbolig, jf. dekningsl. § 2-10. Bestemmelsen inneholder imidlertid vidtrekkende begrensninger, og er derfor lite egnet som "sovepute" for skyldneren. Det er for mange dessuten lite tilfredsstillende å bli "tilvist" bolig av kreditorene i en slik situasjon. Størst begrensning i praksis synes kravet om at skyldneren selv må ha gjort et forsøk "etter evne" på å skaffe seg bolig å sette. Det skal i praksis mye til før domstolene aksepterer et krav om erstatningsbolig. Rettspraksis har her vist seg å være meget streng overfor skyldneren. Det er bl.a. av betydning hvor lang tid man har hatt på seg. Aktivitetsplikten begynner når utleggsforretningen er avholdt.

I LE-2002-0909 hadde skyldneren krevd erstatningsbolig etter tvangssalg, men fikk ikke medhold, da han ikke hadde vært aktiv nok til å søke bolig på egen hånd. Det ble lagt vekt på at det kun var forsøkt å finne bolig i hjemkommunen. Retten bemerket bl.a.: "Verken i kjæremålet eller i øvrige dokumenter i saken fremgår at A har noe spesielt behov for bolig i X og når de undersøkelser som er gjort - og som han bygger på - kun gjelder boligmarkedet i X, har han unnlatt å gjøre hva han evner for å skaffe seg annen bolig. Vilåarene for å kreve dekningsbolig er etter dette ikke oppfylt, jf. dekningsloven § 2-10."

I en senere sak samme år, LE-2002-1644, fant samme rett at saksøkte ikke hadde vært aktiv nok i sine bestrebelser på å skaffe seg bolig. Opplysningene om aktiviteten var for løse og udokumenterte. Retten uttalte: "Til støtte for kjæremålet er også anført rimelighetshensyn på grunn av familiens meget dårlige økonomi og de små barna. Lagmannsretten kan ikke se at den lovpålagte aktivitetsplikt til å skaffe annen bolig i særlig grad reduseres av disse forhold. Den dårlige familieøkonomien vil derimot kunne få betydning ved vurderingen av en eventuell søknad til sosialkontoret om økonomisk og annen støtte. Den aktivitet som er utvist er i følge kjæremålet at familien har besvart utleieannonser og gått på visning av leiligheter. Det skal også være tatt kontakt med såkalte utleiemeglere, uten resultat. Opplysningene er udokumenterte og anses utilstrekkelige til å oppfylle lovens krav til aktivitet. Tidsmomentet må også få betydning for avgjørelsen. Det er nå gått ca. 9 måneder siden utleggsforretningen, med tilsvarende tid til disposisjon for å finne annen bolig. A s evne til å skaffe annen bolig i denne tiden anses, som bemerket ovenfor, ikke redusert i særlig grad. Samlet sett finner lagmannsretten, som namsretten, at de gitte opplysninger om utvist aktivitet for å skaffe annen bolig er for løse og udokumenterte til at de utløser et krav om erstatningsbolig ved tvangssalget av leiligheten." I noen tilfeller kan det bli krevd at skyldneren kontakter kommunen og ber om bistand til å skaffe bolig før erstatningsbolig kreves. Dette er også en del av "etter evne" vurderingen.

6.3. Utsettelse av tvangssalget

Etter tvfbl. § 5-12 kan tvangssalget utsettes av namsmannen dersom skyldneren har "forbigående betalingsvansker på grunn av sykdom, arbeidsledighet eller andre særlige forhold". Det er imidlertid da en forutsetning at 20 % av kravet innbetales umiddelbart, og at det inngås en avdragsavtale om resten. Det forutsettes også at avdrag av en rimelig størrelse kan betales.

Dersom tvangssalget kan medføre at skyldneren mister retten til nødvendig bolig, kan kravet om kontantinnbetaling frafalles av tingretten dersom det er tale om et "særlig tilfelle", tvfbl. § 6-1. Dette er en meget viktig bestemmelse å kjenne til. Den ble grundig drøftet i LB-2002-1905, hvor lagmannsretten kom til at det i saken, som gjaldt et skattekrav, ikke kunne gis noen utsettelse verken etter reglene i tvfbl. § 5-12 eller tvfbl. § 6-1. Retten begrunnet dette med at skyldneren ikke kunne ses å være i stand til å "oppfylle kravet i rimelig tid gjennom avdragsbetaling". I avgjørelsen heter det bl.a. "Vilåarene om delbetaling er ikke oppfylt i denne sak og utsettelse kan derfor ikke gis i medhold ved direkte anvendelse av § 5-12. Det spørsmål som gjenstår for lagmannsretten er om det bør gis utsettelse etter § 6-1 annet ledd fjerde punktum hvoretter namsretten ved betalingsvansker: i særlige tilfeller (kan) beslutte utsettelse etter § 5-12 selv om saksøkte ikke betaler en femtedel av saksøkerens samlede krav dersom tvangsdekningen vil medføre at saksøkte taper retten til nødvendig bolig for seg og sin familie.

Hvordan den skjønnsmessige vurderingen skal utøves gir bestemmelsen ikke noen anvisning på. Regelen kom inn ved Stortingsbehandlingen og er i Innst.O.nr.72 (1991-1992), i bemerkningen til § 5-12 på side 21 fra første spalte nederst, begrunnet slik: "Komiteen har vært i tvil om kravet om betaling av en femtedel av saksøkerens samlede krav er i samsvar med utsettelsesbestemmelsens formål. Komiteen vil foreslå en adgang til å lempe på dette kriteriet når tvangssalget gjelder bolig. Komiteen mener det er et spesielt behov for å styrke rettsvernet for de som pga. midlertidige betalingsvansker risikerer å miste sin bolig. Mislighold av for eksempel et boliglån, vil ofte medføre at hele kravet forfaller til betaling. Kravet om dekning av 1/5 av kravet vil da kunne innebære en betydelig økonomisk

belastning. I en situasjon hvor man ikke er i stand til å dekke sine løpende forpliktelser, vil et slikt krav kunne gjøre utsettelsesmuligheten illusorisk.

Komiteen foreslår etter dette at namsretten kan frafalle vilkåret om innbetaling av 1/5 av kravet dersom skyldneren pga. tvangsdekningen vil miste retten til nødvendig bolig. Regelen er tatt inn i utkastet tvfbl. § 6-1". Heller ikke av komitémerknadene fremgår det noe nærmere om skjønnsutøvelsen. Lagmannsretten legger til grunn at adgangen til utsettelse må ses i sammenheng med reglene om delbetaling etter tvfbl. § 5-12 og utøves i samsvar med grunnprinsippene for tvangsfullbyrdelse. Utsettelse antas å være begrenset til de tilfelle der "det virkelig er grunn til å tro at skyldneren har mulighet til å betale fornuftige avdrag".

6.4. Videre gang i tvangssalgprosessen

Når godtagbare bud er mottatt, skal disse snarest forelegges saksøkeren med spørsmål om noen av dem ønskes stadfestet. Etter at fristen for innvendinger er utløpt skal tingretten snarest mulig avgjøre om bud kan stadfestes. En evt. stadfestelseskjennelse kan angripes ved anke inne en mnd. fra stadfestelsen. Kjøpesummen skal betales innen en oppgjørsdag som er tre måneder regnet fra den dag medhjelperen forelegger budet for retten, men tidligst to uker etter at stadfestelseskjennelsen er rettskraftig, jf. tvfbl. § 11-27. Når et bud er stadfestet, overtar kjøperen risikoen for eiendommen på oppgjørsdagen, og når kjøpesummen er betalt blir kjøperen eier av formuesgodet. Da kan utkastelse av tidligere eier om nødvendig begjæres. Den fulle eierrådighet oppnås når skjøte utstedes, jf. tvfbl. § 11-33.

Det er retten som ved kjennelse skal fastsette fordelingen av kjøpesummen. Dette kan gjøres sammen med stadfestelsen og må gjøres senest en uke etter dette. Fordelingen av kjøpesummen er nøye regulert i loven, men kan i praksis likevel bli komplisert i noen tilfeller. Også fordelingskjennelsen kan angripes ved anke. Salget avsluttes ved at kjøpesummen utbetales til de som er berettiget, jf. tvfbl. § 11-38.

Dersom eieren vanskeliggjør salgsarbeidet ved sin opptreden, kan det bestemmes at denne skal kastes ut. Det må i så fall begjæres av saksøker eller andre panthavere, idet verken medhjelper eller tingrett kan kreve/beslutte dette. Men dersom det kreves erstatningsbolig, etableres her et effektivt hinder for utkastelse, ved at dette ikke kan skje før det enten er skaffet en erstatningsbolig, eller det rettskraftig er avgjort at erstatningsbolig ikke er aktuelt. Det siste kan selvsagt ta lang tid.

7. Offentlig innkreving

Hjelpetekst

Det offentlige innkreivingsapparatet i Norge er et omfattende, sammensatt og relativt uoversiktlig system fordelt på en rekke etater som sorterer under ulike departementer. Dette systemet kan naturlig deles i to kategorier, hvorav den ene består av det offentlige som kreditor, for eksempel Husbanken eller kommunene ved innkreving av barnehageavgifter. Den andre kategorien består av det offentlige som myndighetsutøvende (tvangs)innkreiver, for eksempel den alminnelige namsmannen, skatteetaten eller Statens Innkreivingsentral. Men i noen tilfeller er disse rollene hos samme aktør. (eksempelvis Statens Innkreivingsentral og kommunale skatteoppkreivere). Det offentlig opptrer dermed både som kreditor gjennom å være avtalepartner (for eksempel Lånekassen) og tvangsoppkreiver (for eksempel skatteetaten). Også i forhold til det offentlige går det dermed et naturlig skille mellom offentligrettslige og privatrettslige krav. Offentligrettslige krav særmerkes ved at de har sitt grunnlag i lovgivningen, for eksempel skatt eller parkeringsgebyr, mens de privatrettslige kravene oppstår som følge av en avtale mellom det offentlige og en privat part, for eksempel et lån i Husbanken. Offentligrettslige krav er dessuten utstyrt med et særlig tvangsgrunnlag direkte i lovgivningen, mens dette må avtales særskilt for et privatrettslig krav. Noen offentlige krav er også direkte pantsikret for eksempel visse kommunale avgifter, eller utstyrt med såkalte dekningsprivilegier, for eksempel bøter.

Fagartikkel

7.1. Innkreving av underholdsbidrag

Underholdsbidrag er betegnelsen på krav som oppstår som følge av forsørgelsesplikt overfor ektefelle eller barn. Dette omtales i det følgende som ektefellebidrag og barnebidrag. Grunnlaget for begge typer bidrag kan være lov eller avtale. Underholdsbidrag kan betales direkte mellom partene, og det offentlige behøver da ikke ha noen rolle når det gjelder innkreving av slike krav. Det vanligste er imidlertid at innkrevingen overlates til det offentlige.

Oppkreiverrollen for underholdsbidrag er det i all hovedsak Arbeids- og velferdsetatens Innkreivingsentral (NAVI) som har. NAVI har iht. innkrl. særnamsmyndighet ved innkreving av bidrag. Denne myndigheten består i at sentralen kan ”innkreive forfalt bidrag ved å stifte utleggspant for kravet dersom panteretten kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkreivingsentralens kontor etter tvangsfullbyrdelsesloven § 7-9 første ledd.”, jf. innkrl. § 13 NAVI kan også ”innkreive den forfalte termin ved trekk i skyldnerens krav på lønn eller andre liknende ytelser etter reglene i

dekningsloven § 2-7. Iht. til § 16 kan NAVI også velge å benytte seg av den ordinære namsmannen ved å sende begjæring om utlegg til denne.

Dersom det er gitt pålegg om trekk for flere krav hos samme skyldner til samme tid, og det som kan trekkes etter dekn. § 2-7 første ledd ikke er tilstrekkelig til å dekke alle kravene (noe det sjelden vil være), har ifølge dekn. § 2-8 (a) "krav som grunner seg på lovbestemt forsørgelsesplikt" førsteprioritet. Den eneste trekktypen som da vil gå foran er forskuddstrekk for skatt, jf. formuleringen i dekningsloven § 2-7 første ledd; "etter fradrag av forskuddstrekk". Underholdsbidrag har dermed absolutt fortrinnsrett for andre utleggstrekk, som f. eks. skatterestanser, bøter, erstatninger osv. I henhold til lovforarbeidene (Ot. prp nr. 65 (1990-91) side 353 er "krav som grunner seg på lovbestemt forsørgelsesplikt" krav på underholdsbidrag etter ekteskapsloven og barneloven. Formuleringen omfatter både løpende trekk og trekk for bidragsgjeld, uansett om det er staten (gjeld for utlagt bidragsforskudd) eller en privatperson som er kreditor.

Også dersom den bidragsskyldige oppnår *gjeldsordning etter gjeldsordningsloven* vil bidragsforpliktelsene bli undergitt særbehandling, og i stor utstrekning bli prioritert i forhold til andre krav, jf. gol. § 4-8 første ledd bokstav (d). Dersom den bidragsskyldige går *konkurs* er underholdsbidrag også underlagt særlig beskyttelse, jf. innkrl. § 18, hvor det heter: "Den del av lønn o.l. som den trekkpliktige skal holde tilbake, kan ikke trekkes inn i bidragspliktiges konkursbo og heller ikke gjøres til gjenstand for utlegg eller andre tvangsforføyninger fra fordringshaveres side".

Tvangstiltak som NAVI iverksetter som særnamsmann kan ifølge innkrl. § 23 på vanlig måte påklages til tingretten, jf. tvfbl. § 5-16. Klagen skal behandles av tingretten i Sør-Varanger. Klageadgangen omfatter også motregning. Motregning vil normalt ikke omfattes av tvangsfullbyrdelsesloven, men bestemmelsen innebærer at motregning skal behandles som tvangsfullbyrdelse med klage til tingretten. klagefrist er på 1 måned etter at motregning er foretatt. Klagen skal i første omgang fremsettes for NAVI. Tvangsfullbyrdelsesloven § 5-16 andre ledd andre punktum foreskriver at skal namsmannen "uten opphold" skal forelegge klagen for tingretten.

Om *foreldelse* av underholdsbidrag, se foreldelsesloven § 6. Foreldelsesfristen er 10 år bortsett fra for de enkelte terminytelser (altså normalt de månedlige innbetalingene) som foreldes etter foreldelseslovens hovedregel, altså tre år. Se nærmere om foreldelse av fordringer generelt i punkt 9.3 foran.

Regler om *ettergivelse* av bidrag finnes i nå barneloven § 74. I bestemmelsens annet ledd heter det "også tilskot som er eller skulle ha vore betalt då kravet om endring vart framsett, kan setjast ned, setjast opp eller ettergjevast dersom sterke grunnar talar for det". Med hjemmel i denne bestemmelsen har departementet fastsatt forskrift om ettergivelse av bidragsgjeld, "Forskrift om ettergjeving", av 13. oktober 1992. Kriteriet for hel eller delvis ettergivelse er i følge forskriften § 1 at "den tilskotspliktige si framtidige evne til å betale gjelda er varig sterkt sett ned". Ved vurderingen av "framtidig evne til å betale" vil det være inntektsevnen samt nødvendige utgifter til forsørgelse, herunder ev bidragsplikt, som vil være relevant.

Er forholdene på den annen side slik at mulighetene for bedret inntekt er svært dårlig, f. eks. ved en kombinasjon av langvarig arbeidsledighet og svak utdanning eller forholdsvis høy alder, vil varighetskravet i mange tilfeller kunne anses for oppfylt. Det er verdt å merke seg at med uttrykket "varig sterkt sett ned" menes at den fremtidige betalingsevnen er dårlig og at bedring ikke kan ventes. Betalingsevnen behøver derfor nødvendigvis ikke være blitt redusert i forhold til tidligere. (...) Den bidragspliktiges alder, utdanningsbakgrunn, yrkesbakgrunn og sosiale bakgrunn er også avgjørende". Om størrelsen på ettergivelsen bestemmer forskriften § 2 at full ettergivelse bare kan skje dersom den bidragsskyldiges "varige årlege" bruttoinntekt er lavere enn 75 ganger det såkalte forskotteringsbeløpet (eller "minstebidraget"), jf. lov av 17. februar 1989 nr. 2 (forskotteringsloven). Dette medfører altså at personer med normal arbeidsinntekt og de aller fleste trygdede (kanskje med unntak for personer som

mottar økonomisk sosialhjelp) ikke har mulighet til å oppnå full ettergivelse. De strenge kriterier for ettergivelse av bidragsgjeld gjør at man bare i unntakstilfelle kan legge opp til annet enn full dekning når det gjelder bidragsforpliktelser i forbindelse med en gjeldsordning. Søknad om nedsettelse eller ettergivelse av bidragsgjeld er det etter forskriften "tilskotsfuten" som skal behandle og avgjøre. Tilskotsfuten var tidligere trygdekontoret i kommunen, som nå altså er lagt inn under NAV) jf. barneloven § 10 tredje ledd). En søknad om ettergivelse, ev et forslag til gjeldsordning hvor dette inngår skulle sendes til *trygdekontoret på den bidragsberettigedes hjemsted (nå NAV)*, altså ikke til skyldnerens "eget" trygdekontor eller til NAV-Innkrevning, NAVI (tidligere Trygdeetatens Innkrevingsssentral). NAVI er kun tillagt å behandle søknader om ettergivelse når det er åpnet gjeldsforhandling etter gjeldsordningsloven.

7.2. Statens innkrevingsssentral, strafferettslig gjeld mv.

7.2.1. Innledning

Med strafferettslig gjeld menes forpliktelser som springer ut av en straffbar handling. Slik gjeld er det i all hovedsak Statens innkrevingsssentral i Mo i Rana ("SI") som har ansvaret for å innkreve. Men sentralen har også innkrevingsansvaret for en rekke andre offentlige krav. Lovgrunnlaget for virksomheten finnes nå i straffeprosessloven (lov 1981/25, strprl.) § 456 (om innkreving av pengekrav tilkjent i straffesaker), samt i SI-loven (lov 2013.01.11.3), om den utenrettslige innfordringen) og i tvangsfullbyrdelsesloven (om namsmyndigheten). I det følgende omtales innkreving av gjeldskravene SI har ansvaret for.

7.2.2. Særnamsmyndigheten til SI

Bestemmelsene om innkrevingsssentralens namsmyndighet er nå flyttet til tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 2 del II. Hovedbestemmelsen står i § 2-14 og lyder slik:

For de krav den har til innfordring og som det foreligger tvangsgrunnlag for, kan Statens innkrevingsssentral beslutte utleggstrekk eller stifte utleggspant dersom panterett kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på innkrevingsssentralens kontor etter § 7-9 første ledd.

Når innkrevingsssentralen selv har stiftet utleggspant i enkle pengekrav, kan den gjennomføre tvangsdekning i kravet etter reglene i kapittel 10 del III.

Bestemmelsene i §§ 5-1 til 5-5 og §§ 7-3 til 7-8 gjelder ikke for Statens innkrevingsssentral når den utøver myndighet etter første og annet ledd.

Før utleggsforretning etter første ledd finner sted, skal saksøkte varsles med oppfordring om innen to uker å uttale seg om forhold av betydning for om utlegg skal tas og om valg av gjenstand for utlegget. Saksøkte skal i oppfordringen gjøres oppmerksom på hvilke kostnader som er påløpt, på at ytterligere kostnader vil påløpe om utlegg blir tatt, og på at utlegg kan unngås ved at kravet med renter og kostnader betales innen fristen etter første punktum. Det kan samtidig opplyses om tid og sted for avholdelse av utleggsforretning. Første og annet punktum gjelder tilsvarende når innkrevingsssentralen gjennomfører tvangsdekning i enkle pengekrav etter annet ledd. Vil tvangsfullbyrdelsen ellers bli vesentlig vanskeliggjort, kan meddelelse til saksøkte unnlates.

Statens innkrevingsssentral kan begjære utlegg hos de alminnelige namsmyndighetene for krav den har til innfordring og som det foreligger tvangsgrunnlag for.

Dette betyr i praksis at innkrevingsssentralen ved siden av å nedlegge utleggstrekk i lønn mv., kan stifte utleggspant i bolig, hytte, bil osv., men ikke i en løsøre gjenstand som ikke er eller kan registreres i et rettsvernregister. Dersom innkrevingsssentralen ønsker pant i slike gjenstander, altså for eksempel smykker, uregistrerte båter, sykler mv., må den sende en begjæring til den lokale namsmannen, jf. bestemmelsens femte ledd.

I Påtaleinstruksen § 30-5 heter det videre om *fremgangsmåten ved unnlatt betaling*:

Dersom kravet ikke blir betalt ved forfall, skal Statens innkrevingsentral sette fram et nytt innbetalingskrav såfremt dette finnes formålstjenlig.

Dersom betaling helt eller delvis ikke skjer, kan beløpet søkes innkrevet ved utleggstrekk etter straffeprosessloven § 456 og lov 8. juni 1984 nr 59 om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven) § 2-7 og § 2-8.

Dersom skyldnerens oppfyllelse av sin underholdsplikt medfører at krav pådømt i straffesak ikke kan innkreves ved utleggstrekk, skal det gis hel eller delvis utsettelse med innkrevingen, hvis ikke beløpet kan drives inn på annen måte. Det samme gjelder dersom innkreving av erstatningskrav fra fornærmede eller skadelidte medfører at krav på bot ikke kan betales. Ellers kan det gis utsettelse med betaling av kravene når særlige grunner tilsier det.

Beløpet kan også søkes dekket ved at utleggsbegjæring fremmes for namsmyndighetene. Hvis tvangsfullbyrdelse, etter opplysning om den skyldige finnes formålsløst, kan dette unnlates. Det er ikke til hinder for tvangsfullbyrdelse at bare en del av kravet kan forventes dekket.”

SI har utviklet en egen ”trekkberegningsmodul”, som ved hjelp av opplysninger fra folkeregisteret og en rekke andre kilder sørger for et mest mulig korrekt nivå på utleggstrekket. Den tar også hensyn til opplysninger fra Utleggsdatabasen. Opplysningene kan i hvert enkelt tilfelle suppleres og korrigeres av skyldneren om ønskelig.

Når det gjelder *motregning*, har SI fått en del utvidede fullmakter i forhold til tidligere rett. Bestemmelsen om dette står nå SI-loven § 4, som lyder slik:

§ 4. Motregning

For offentlige krav som innkreves etter denne loven, kan Statens innkrevingsentral gjennomføre motregning i skyldnerens krav på til gode skatt eller avgift etter skattebetalingsloven § 13-1 første ledd. Det samme gjelder når innkrevingsentralen krever inn erstatning og andre pengekrav tilkjent en fornærmet eller annen skadelidt i offentlig straffesak, og ved innkreving av erstatning mv. som i sivile saker er tilkjent en skadelidt eller dennes etterlatte på grunn av en straffbar handling som krenker liv, helse eller frihet.

Bestemmelsene om beslagsfrihet i dekningsloven kapittel 2 gjelder tilsvarende, med unntak for motregning mellom samme typer krav.

Motregningsadgangen i krav som tilkommer konkursboer og som er gjenstand for fordeling etter skattebetalingsloven kapittel 8, er begrenset til den andel av kravet som etter fordelingsreglene tilkommer staten eller folketrygden.

Når Statens innkrevingsentral gjennomfører motregning til dekning av flere krav, dekkes kravene i den prioritetsrekkefølgen som følger av dekningsloven § 2-8.

Motregning gjennomføres ved at Statens innkrevingsentral underretter den som skal foreta utbetalingen om at beløpet skal overføres til innkrevingsentralen. Samtidig gis skyldneren underretning om motregningen. Det skal opplyses om klageadgangen etter sjette ledd.

Motregning kan påklages etter tvangsfullbyrdesloven § 5-16.

Motregningserklæringen kan ikke påklages senere enn en måned etter at den ble mottatt.

7.2.3. Forholdet til andre krav - dekningsprivilegier

Ved *utleggstrekk* er de fleste krav som stammer fra straffbare handlinger prioritert. I henhold til dekningsloven § 2-8 vil krav på “erstatning eller oppreisning for skade voldt ved en straffbar handling”, jf. § 2-8 første ledd (b) og “krav på bøter”, jf. første ledd (c), måtte dekkes etter bidragskrav, men foran skattekrav mv. (bokstav (d) og “andre krav” (bokstav (e)). Innbyrdes har altså bøter dårligere prioritert enn erstatnings- og oppreisningskrav. Inndragningskrav er ikke nevnt og går dermed inn som uprioritert

under samme lovsted, bokstav (e). Med "bot" menes her "straffebot", altså en økonomisk sanksjon som pålegges som straff i formell forstand. Bestemmelsen gjelder således ikke konvensjonalbot eller "dagbot". Boten kan være ilagt enten ved dom, forelegg eller forenklet forelegg.

Med "krav på erstatning eller oppreisning for skade voldt ved en straffbar handling", menes det økonomiske ansvar som kan oppstå ved den straffbare handling, og som man vanligvis blir dømt til å betale i straffesaken. Det er imidlertid ingen forutsetning for prioriteten at kravet er idømt i forbindelse med straffesaken. Det er altså tilstrekkelig at de foreligger en straffbar handling. Grunnlaget for tvangsfullbyrdelsen kan være sivil dom, gjeldsbrev mv., jf. Ot. prp. nr 65 (1990-91) side 353.

Når det gjelder den innbyrdes prioriteten ved *innbetalinger fra skyldneren* er det regler i påtaleinstruksen § 30-7, hvor det er bestemt at kravene skal dekkes i følgende rekkefølge: Erstatning, bot, inndragning, andre offentlige krav. Krav som etter sin art har samme prioritet, får innbyrdes prioritet etter domstidspunktet eller tidspunktet for vedtakelse av forelegget.

Også i forbindelse med *gjeldsordning etter gjeldsordningsloven* er den strafferettslige gjelden prioritert for så vidt gjelder de typer krav som er nevnt i gol § 4-8 (f). Her ble reglene betydelig oppmyket ved lovrevisjonen i 2003. I forbindelse med skyldnerens *konkurs* er denne type gjeld ikke utstyrt med dekningsprivilegier, de er tvert imot såkalte "etterprioriterte" fordringer, og vil dermed ikke bli dekket før alle "alminnelige konkursfordringer, herunder eventuelle oppreisnings- eller erstatningskrav i henhold til deknl. § 9-6 er dekket, jf. deknl. § 9-7 punkt 4 bokstav b.

7.2.4. Klage og foreldelse

Under tvangsfullbyrdelsen er tingretten klageinstans i henhold til tvfbl. § 5-16, f. eks. dersom skyldneren mener at sentralen har nedlagt for høyt utleggstrekk. Klagene behandles av tingretten i Rana, men sendes via innkrevingsentralen på vanlig måte. Andre avgjørelser kan påklages til statsadvokaten i det distrikt hvor forelegget eller tiltalen ble utferdiget. SI er et forvaltningsorgan, og den virksomhet organet driver omfattes som utgangspunkt av forvaltningsloven. Enkeltvedtak truffet av SI kan påklages til Finansdepartementet i medhold av forvaltningsloven. Fordi kreditortiltak om innkreving normalt ikke regnes som enkeltvedtak, faller imidlertid mesteparten av vedtakene utenfor klageadgangen. Ved innkreving av bøter og andre pengekrav i straffesaker vil SI være underlagt instruksjonsmyndighet fra overordnet påtalemyndighet, både generelt og i enkeltspørsmål. Avgjørelser i forbindelse med innkreving av straffeprosessuelle krav vil kunne påklages til statsadvokaten i det distrikt hvor tiltalen eller forelegget ble utferdiget, jf. påtaleinstruksen § 30-12, jf. § 30-2. Unntak gjelder for utleggstrekk, hvor klagen skjer til tingretten etter reglene i tvangsfullbyrdelsesloven § 5-16, jf. § 7-26. Ved generelle anliggender skal klagen sendes statsadvokatene i Nordland som avgjør klagen.

7.2.5. Ettergivelse av strafferettslige krav mv.

I henhold til SI-loven kan innkrevingsentralen ettergi alle typer krav dersom ikke annet er "bestemt". Vilkårene fremgår av § 8 som er gjengitt nedenfor. Kravene som det er bestemt at SI ikke kan ettergi fremgår av en egen forskrift til SI-loven, men dette er spesielle krav som en gjeldsrådgiver sjelden kommer i kontakt med. Det største hinderet følger nok av annet ledd, Hvoretter SI ikke kan ettergi uten av den som er tilkjent kravet samtykker. Dette gjelder en rekke aktuelle strafferettslige krav.

§ 8 Betalingslempning

Statens innkrevingsentral kan gi betalingsutsettelse og inngå avtale om avdragsvis betaling dersom det antas å gi bedre dekning enn fortsatt innfordring, og ikke vil virke støtende eller være egnet til å svekke den alminnelige betalingsmoralen. Med mindre annet er bestemt, kan innkrevingsentralen også nedsette kravet dersom vilkårene i første og annet punktum foreligger.

Erstatningskrav og andre pengekrav som tilkommer en fornærmet, skadelidt eller etterlatt kan bare lempes dersom den berettigede samtykker.

Departementet fastsetter nærmere regler om Statens innkreivingscentralers myndighet etter første og annet ledd.

SI har i den senere tid lansert en rekke nye publikumsrettede tjenester, herunder et eget servicesenter (SISS), samt en tjeneste hvoretter personer med krav hos SI kan logge seg inn, få oversikt over sin situasjon, betale, innvilge seg selv avdragsbetaling eller utsette betaling.

7.3. Innkreivning av skatter og avgifter

7.3.1. Organisering av innkreivningen, dekningsprivilegier mv.

Skatteetaten har nylig gjennomgått en omfattende reorganisering, jf. nærmere punkt 3.3.5 foran. Dette har blant annet medført en rekke regelverksendringer. Innkreivning, ettergivelse, saksbehandling mv. i saker om skatte- og avgiftskrav reguleres nå i all hovedsak av den nye skattebetalingsloven (lov 2005/67, sktbtll., i kraft 1. januar 2008 for merverdiavgift og arveavgift, og 1. januar 2009 for skattekrav mv.). Skattebetalingsloven har regler om innkreivning av en rekke ulike typer skatte- og avgiftskrav, hvorav de viktigste er inntekts- og formuesskatt, trygdeavgift og merverdiavgift. Reglene gjelder også for eventuelle renter, omkostninger og gebyrer til disse kravene, jf. sktbtll. § 1-1 tredje ledd. Det er også etter omorganiseringen de kommunale skatteoppkreiverne som har hovedansvaret for skatteinnkreivningen i Norge, ved at de innkreiver både inntekts- og formuesskatten samt folketrygdavgiften. De nye skattekontorene innkreiver hovedsakelig arveavgift og merverdiavgift. Med unntak av krav som innkreives av skatteoppkreiverne, kan også Statens Innkreivingscentral delegeres myndighet til å innkreive visse typer skatte- og avgiftskrav.

Skatte- og avgiftskrav er blant de krav som i lov er gjort til direkte tvangsgrunnlag for utlegg, jf. skattebetalingsloven § 14-2. Og, som også nevnt i punkt 3.3.5 foran, er skatte- og avgiftskreditorene tillagt særnamsmyndighet ved innkreivningen. I henhold til § 14-4 kan både skattekontorene og de kommunale skatteoppkreiverne nedlegge *utleggstrekk* for skatte- og avgiftskrav de har innkreivningsansvaret for. Som utgangspunkt kan utleggstrekk for godtgjørelse som ledd i selvstendig næringsvirksomhet utgjøre 20 % av godtgjørelsen, jf. § 14-4 andre ledd bokstav (b). Dessuten kan skattekontorene holde *forretning for utleggspant* for skatte- og avgiftskrav. Skatteoppkreiverne kan holde slik forretning i "sitt distrikt", jf. § 14-3 første ledd. Skatteoppkreiverne kan dessuten på anmodning holde forretning for utleggspant for skatte- og avgiftskrav som en annen skatteoppkreiver eller et skattekontor har innkreivningsansvaret for. På tilsvarende måte kan et skattekontor holde utleggforretninger for skatteoppkreivere, jf. § 14-3 annet ledd.

De fleste skatte- og avgiftskravene er utstyrt med ulike former for dekningsprivilegier. Ved *utleggstrekk* er visse skatte- og avgiftskrav gitt prioritet, jf. dekl. § 2-8 (d). Ifølge denne bestemmelsen skal krav på "skatt eller offentlig avgift" dekkes etter underholdsbidrag og straffegjeld, men før "andre krav", jf. § 28 (e). Privatrettslige krav fra det offentlige, for eksempel barnehageavgift, faller utenfor bestemmelsen. Et utleggstrekk kan som hovedregel ikke gå over mer enn to år, jf. dekl. § 2-7 tredje ledd første punktum. Utleggstrekk for skatte- og avgiftskrav kan imidlertid gå over inntil 5 år etter utgangen av det inntektsår skatten gjelder, jf. dekl. § 2-7 tredje ledd annet punktum.

Enkelte skatte- og avgiftskrav er dessuten utstyrt med sterke dekningsprivilegier i form av såkalt *legalpant*, eller lovbestemt pant, jf. panteloven kapittel 6.

Ved den skattskyldiges *konkurs* er skatte- og avgiftskravene iht. dekningsloven § 9- "fortrinnsberettigede fordringer av annen klasse. Dette gjelder følgende typer krav (som innbyrdes har lik rett); skatt til stat eller kommune av formue eller inntekt, fordring etter lovgivningens bestemmelser om ansvar for skattetrekk, merverdiavgift, trygdeavgift til folketrygden og fordring på refusjon etter skatteloven. Disse kravene vil altså i konkurs havne etter f. eks. underholdsbidrag men foran bøter og erstatninger og alle "vanlige" krav. I forbindelse med *gjeldsordning* etter gjeldsordningsloven skal

skatte- og avgiftskrav etter endringene som trådte i kraft i 2003 ikke lenger gis fortrinnsrett. Dette gjelder selvsagt ikke for skatte- og avgiftskrav som oppstår under gjeldsordningen.

7.3.2. Ettergivelse av skatte- og avgiftskrav

Som redegjort for i kapittel 3, er det nå etablert såkalte regionale skatteutvalg, et for hvert skattekontor. Disse trådte i funksjon i 2009 og skal behandle søknader om ettergivelse mv. av skatte- og avgiftskrav etter innstilling fra skatteoppkreveren. Ordningen med kommunale skatteutvalg opphørte 31. desember 2008. Det opereres fremdeles to hovedgrunnlag for ettergivelse ("lemping") av skatter og avgifter, *billighetsgrunnlag* og *innfordringsgrunnlag*". Reglene om slik nedsettelse er nå lovfestet i sktbt. kapittel 15. For begge disse lempingsgrunnlagene er det gitt utfyllende regler i såkalte "meldinger" fra Skattedirektoratet, hhv. SKD 3/12 og SKD 9/11. Først behandles *billighetsnedsettelse*, dernest nedsettelse på *innfordringsgrunnlag*. Reglene om *billighetsnedsettelse* står i nå sktbt. § 15-1 og kalles "betalingsutsettelse og betalingsnedsettelse av hensyn til skyldneren".

Loven skiller mellom "midlertidig" og "varig" svekket betalingsevne. Bare ved varig svekket betalingsevne kan krav ettergis. I andre tilfeller skal det kun gis utsettelse eller betalingsavtaler. Disse begrepene er nærmere beskrevet i SKD 3/12. Skatteoppkreveren er gitt myndighet til kun og lempe på renter og omkostninger av skatt (og arbeidsgiveravgift) med inntil kr 50 000. Denne kan altså ikke ettergi hovedstol overhodet. Det er videre skatteutvalget som treffer avgjørelser som gjelder ettergivelse av hovedstol skatt på inntil kr 200 000. Beløpet er altså eksklusiv renter, slik at det i realiteten kan behandles langt større beløp). Dersom beløpet er større, er det skattekontoret som skal behandle saken. *Vilkårene for billighetsnedsettelse* er omtalt i SKD 3/12. Her heter det bl.a. at lemping bare skal innvilges rent unntaksvis, og alltid bero på en helhetsvurdering. I meldingen beskrives også de enkelte lovfestede (jf. lovteksten over) billighetsgrunner nærmere.

Disse grunnene må videre ha rammet skyldnerens økonomi for å komme i betraktning, eller, som det heter i SKD 3/12, det må foreligge *billighetsvirkning*. Med *billighetsvirkning* menes at betaling eller innfordring av skatte- og avgiftskravet vil være sterkt urimelig, jf. *uforholdsmessig tyngende*. Når det gjelder *merverdiavgift* kan fastsettingsmyndighetene i henhold til merverdiavgiftsloven § 69 fastsettingsmyndighetene sette ned eller ettergi merverdiavgift *dersom det av særlige grunner knyttet til fastsettelsen virker særlig urimelig å fastholde hele avgiften*.

Reglene om betalingsutsettelse og betalingsnedsettelse av *innfordringshensyn* eller *av hensyn til det offentlige som kreditor*, står i sktbt. § 15-2. Disse reglene er utdypet i Skattedirektoratets melding SKD 9/11, hvorav det fremgår at lemping av *innfordringshensyn* betyr at skyldneren innrømmes betalingsutsettelse eller betalingsnedsettelse fordi det "tjener innfordringen". Når det gjelder slike søknader har skatteoppkreveren myndighet til å avgjøre saken dersom beløpet er inntil kr 300 000 pluss inntil kr 50 000 i renter og avtalen skal gå over maksimum ett år. Større beløp må avgjøres av skattekontoret som også kan gi avtaler på inntil 24 mnd. Bare i særlige tilfeller kan dette tidsrommet fravikes.

7.3.3. Foreldelse av skatte- og avgiftskrav

Foreldelse av skatte- og avgiftskrav reguleres hovedsakelig av foreldelsesloven. Enkelte forhold er imidlertid nå regulert i sktbt. § 12-1, herunder foreldelsesfristens utgangspunkt. Det er også tatt inn en særregel om foreldelsesfristen for krav på arveavgift.

7.4. Husbankens innfordring

Innfordring av krav fra Husbanken følger som hovedregel vanlige prosedyrer for innkreving av pantesikret gjeld. Husbanken har imidlertid en rekke spesialvirkemidler overfor personer med betalingsproblemer. Ved vurderingen av hvilke tiltak som kan være aktuelle gjør også Husbanken et skille mellom problemer av midlertidig eller varig karakter. Husbanken opplyser på sine nettsider at "Med midlertidig betalingsproblem menes at du i en periode har vansker med å betjene dine lån. Med

varige betalingsproblem menes at du ikke klarer å betjene din totale gjeld som følge av vedvarende for lav inntekt. Dersom du har problemer av varig karakter, er gjeldsforhandlinger som hovedregel det mest naturlige virkemiddel.” Husbanken opplyser eksplitt at utenrettslig gjeldsordning er et aktuelt virkemiddel. For øvrig er tiltak som avdragsutsettelse, endring av løpetid mv. tilgjengelige, jf. nærmere www.husbanken.no.

7.5. Lånekassens innfordring av studiegjeld

Lånekassens regler om innkreving og ettergivelse av studielån står hovedsakelig i ”Forskrift om forrentning og tilbakebetaling av utdanningslån og tap av rettigheter 2009. Forskriften er fastsatt av Kunnskapsdepartementet 16.12.2008 med hjemmel i utdanningsstøtteloven §§ 8, 9, 10, 14 og 15. Lånekassen har meget god informasjon om sine ordninger for personer med betalingsproblemer på sine nettsider, jf. www.lanekassen.no. I det følgende nevnes derfor kort noen hovedbestemmelser:

I § forskriften 7-1 heter det bl.a. om ”følger av unnlatt innbetaling etter tredjegangsbetalingsvarsel: ”Lånekassen kan kreve at hele gjelden blir innfridd før forfallstiden dersom låntakeren vesentlig misligholder låneavtalen. Dersom låntakeren ikke betaler innen fristen gitt i tredjegangsbetalingsvarsel, fatter Lånekassen vedtak om oppsigelse av hele gjelden, og Statens innkrevingsentral overtar innkreving av den misligholdte gjelden. Oppsigelsen oppheves dersom låntakeren betaler eller får innvilget betalingsutsettelse for forfalte, ubetalte terminbeløp.” Statens Innkrevingsentral er i forskriften § 7-2 gitt fullmakt til å inngå ”frivillig betalingsavtale med skyldneren.

Ved tyngre mislighold kan gjelden bli permanent overført til Statens Innkrevingsentral, se om dette i forskriften § 7-6. En permanent overføring av gjelden til Statens innkrevingsentral medfører tap av rettigheter gitt i eller i medhold av utdanningsstøtte. Misligholdet blir ansett som vedvarende og grovt når gjelden har vært oppsagt i tre år. Låntakeren mister imidlertid ikke rettigheter i henhold til § 7-6 dersom denne inngår en betalingsavtale og betaler inn kr 15 000 som et engangsbeløp samt etter innbetalingen av engangsbeløpet, inngår en avtale om månedlig betaling i samsvar med betalingsevnen. Kravet om en innbetaling av kr 15 000 eller skyldig terminbeløp, kan bli redusert etter skjønn. Vurderingen skal baseres på situasjonen til låntakeren, inkassohistorikken og den samlede utdanningsgjelden.

I forskriften § 8-1 er det hjemmel for å medta studiegjeld i utenrettslige gjeldsordninger. Bestemmelsen lyder slik: ”Utdanningsgjeld kan tas med i gjeldsordninger utenfor gjeldsordningsloven (utenrettslig gjeldsordning). En søknad om slik gjeldsordning skal inneholde dokumenterte opplysninger om låntakers inntekter, formue, gjeld, antall barn, leveomkostninger og annet som kan være av betydning for saken. Det skal også gis slike opplysninger for ektefelle eller samboer i den grad det kan ha betydning for saken.”

8. Økonomisk familierett

Hjelpetekst

Økonomisk familierett er den delen av familieretten som inneholder reglene om de økonomiske forholdene mellom ektefellene mens samlivet består i forbindelse med skilsmisse. Den økonomiske familieretten er et aktuelt og viktig tema i gjeldsrådgivningssammenheng. Underholdsplikt og underholdsrett, hvem er ansvarlig for gjelden, eierforhold under samlivet, betydningen av sameie, felleseie og særeie i forbindelse med kreditorforfølgning er eksempler på familierettslige områder og problemstillinger. Den sentrale loven på området er ekteskapsloven men også dekningsloven har viktige regler som har betydning innenfor familieretten. Når det gjelder eiendomsforhold og gjeldsforhold er hovedreglene at hver ektefelle eier sitt og er ansvarlig bare for sin egen gjeld. Felles gjeldsansvar kan imidlertid oppstå. det samme gjelder felles eiendomsrett (sameie), som ikke må forveksles med felleseie.

Fagartikkel

8.1. Innledning

Denne artikkelen omtaler de særlige problemstillinger som reiser seg når gjeldsforfølgning rettes mot en skyldner som er gift eller samboende. Bakgrunnen for at dette området behandles særskilt er de viktige spørsmål som oppstår i denne typen saker med hensyn til eiendeler, gjeld, inntekter osv. for samlivsparter. Disse eierforholdene vil vanligvis være det avgjørende for kreditorenes dekningsadgang. Hovedspørsmålene på dette området reguleres av ekteskapsloven (esl.) og dekningsloven (deknl.).

8.2. Kreditorenes beslagsrett - eneeie og sameie

Det heter i esl. § 31 første ledd første punktum: "Ekteskapet medfører ingen begrensning i en ektefelles rett til å råde over det han eller hun eier når ekteskapet blir inngått eller senere erverver, dersom ikke noe annet er bestemt". Det har altså i utgangspunktet ingen betydning for eiendomsretten at det inngås ekteskap. Mannen fortsetter å eie sine ting, hustruen vil fortsette å eie sine. Heller ikke for kreditorene spiller ekteskapsinngåelsen noen rolle med hensyn til hvilke gjenstander som kan være dekningsobjekt, de må fortsatt holde seg til "sin" skyldner og kan ikke gå på vedkommendes ektefelle verken for ny eller gammel gjeld. Det vil imidlertid regelmessig forekomme at gjenstander anses eid i fellesskap. Dette betyr at ektefellene er eiere av visse andeler, normalt en halvpart, i f. eks. bolig eller innbo, noe som selvsagt begrenser den enkeltes råderett over gjenstanden. Dette medfører også at kreditorene kan søke dekning i sin skyldners andel, men heller ikke mer. Eneeie betyr her at gjenstanden eies fullt og helt av en person alene. Sameie betyr at to eller flere eier noe i fellesskap.

Det klare utgangspunkt for eierforholdene i et samliv er eneeie. Det må et særskilt rettsgrunnlag til for å konstatere noe annet. Det viktige her er at ekteskap eller samboerforhold i seg selv ikke er noe slikt rettsgrunnlag jf. esl. § 31 som fastslår: ”Ekteskapet medfører ingen begrensning i en ektefelles rett til å råde over det han eller hun eier når ekteskapet blir inngått eller senere erverver, dersom ikke noe annet er bestemt.”

Som nevnt ovenfor kan en gjenstand også eies av ektefellene i fellesskap, og dette kalles da *sameie*. Sameie forutsetter, bortsett fra i overdragelsestilfellene (avtale, gave osv.) at begge har bidratt på en eller annen måte til å erverve gjenstanden, jf. esl. § 31 annet ledd hvor det heter: ”Eiendeler som erverves av begge ektefellene, blir sameie mellom dem. For slike eiendeler gjelder lov 18. juni 1965 nr. 6 om sameie dersom ikke noe annet er bestemt eller følger av det særlige forholdet mellom ektefeller.” Sameie kan oppstå ved *avtale, tredjemanns bestemmelse (for eksempel fra en arvelater), sammenblandet økonomi eller annet økonomisk fellesskap og på grunnlag av arbeidsinnsats i hjemmet (“husmorsameie”)*.

8.3. Beslag i en ektefelles sameieandel

Uoverensstemmelser mellom de reelle og formelle forhold er særlig aktuelt ved sameie, fordi sameierett ofte ikke kommer formelt til uttrykk. Ektefellene har kanskje “spleiset” på en bil, men ikke registrert begge navn i vognkortet - de har kanskje ikke kjent til den muligheten, eller de har ikke villet ta bryet med dette. Og dersom sameiet har oppstått på bakgrunn av husmorinnsats vil dette regelmessig ikke være registrert noen steder, selv om det da ofte vil dreie seg om store verdier. Et spørsmål som da oppstår er om denne sameieretten kan påberopes overfor den formelle eiers kreditorer, eller om manglende formaliteter som registrering mv. vil medføre at retten går tapt. Kravet om at det som beslaglegges må tilhøre skyldnerens medfører at det som utgangspunkt bare er dennes andel i en sameiegjenstand som kan beslaglegges. En eventuell ektefelles andel må således holdes utenfor beslaget. De sameieregler som er omtalt ovenfor får dermed også gjennomslag overfor kreditorene, uten noen form for tinglysing, registrering el l. bortsett fra tilfeller hvor en gjenstand er overdratt, jf. nedenfor.

8.4. Beslagsrett og formuesordning (felleseie/særeie)

Begrepene felleseie og særeie er knyttet til oppgjøret ved separasjon og skilsmisse. Det sentrale er å unngå sammenblanding av delingsreglene og reglene om eiendomsrett og kreditorbeslag, altså eneeie/sameie på den ene siden, og særeie/felleseie på den annen. Det gjelder følgende “grovregler” for delingen av ektefellenes bo ved samlivsbrudd: Det som kan beholdes (holdes utenfor delingen er (1) Det en ektefelle eide før ekteskapsinngåelsen, (2) det en ektefelle har ervervet under ekteskapet ved arv eller gave fra andre enn ektefellen og (3) eiendeler som tjener til ektefellenes personlige bruk mv, jf. esl. § 61. Det som skal deles vil dermed kun bli det som er ervervet under ekteskapet på annen måte enn arv eller gave fra andre enn ektefellen. Gaver fra ektefellen skal altså deles, men ikke gaver fra andre. Det er imidlertid en forutsetning at formuesverdiene som kreves holdt utenfor deling etter esl. § 59 noenlunde klart kan gjenfinnes i vedkommendes rådighetsdel. Det som er sagt ovenfor gjelder bare dersom intet annet er avtalt. Ektefellene kan nemlig i stor utstrekning “overstyre” disse reglene ved avtaler, for eksempel om helt eller delvis særeie. *Særeie* er en avtale mellom ektefellene om at det de eier eller senere erverver skal være unntatt fra deling, jf. esl. § 42.

En særeieavtale har altså kun betydning innad i forholdet. Det er dermed likegyldig for kreditorenes dekningsrett om en gjenstand er særeie eller ikke. Av denne grunn skal en særeieavtale heller ikke tinglyses. For kreditorene er det interessante hvem som eier gjenstanden, ikke om den er vedkommendes særeie. De kan uansett søke dekning i den. Og tilhører gjenstanden skyldnerens ektefelle er den utenfor kreditorenes rekkevidde, uansett om den er vedkommendes særeie eller ikke. Særeie betyr altså ikke det samme som eneeie, selv om det høres slik ut. De eiendeler en ektefelle eier fullt ut alene, er altså vedkommendes eneeie, men ikke nødvendigvis vedkommendes særeie. *Derav kan vi slutte at det er uten interesse for kreditorene om en gjenstand er særeie eller ikke. Felleseie er*

betegnelse på de midler som ektefellene eier og som ikke er særreie. Dersom det ikke er opprettet noen avtale om særreie er altså alt ektefellene eier felleseie. Dersom det er avtalt "fullt særreie", jf. esl. § 42 første ledd, vil det dermed ikke finnes noe felleseie. Felleseie betyr ikke at noen eier noe sammen. Felleseiet (i hvert fall ikke alt) deles vanligvis ikke lenger likt. Kreditorerne kan ikke søke dekning i en gjenstand som tilhører den annen ektefelle, selv om den er en del av felleseiet, og selv om den ev. skal deles ved samlivsbrudd. Kreditor må holde seg til *sin* skyldner, uansett om denne er gift. *Skyldnerektefellens* eiendeler kan ikke beslaglegges uansett om disse er særreie eller felleseie. *Skyldnerens* eiendeler kan beslaglegges, uansett om de er felleseie eller særreie. Eier ektefelle noe sammen (sameie), f. eks. boligen, kan kreditor bare beslaglegge *sin* kreditors andel av dette sameie. Og slikt utlegg skal namsmannen helst unngå, jf. tvfbl. § 7-15.

8.5. Gaver mellom ektefeller

I esl. § 50 heter det; "Gaver mellom ektefeller må skje ved ektepakt for å være gyldige". Dette gjelder likevel ikke gaver som må anses som vanlige." Loven oppstiller altså visse formkrav til gaveoverføringer mellom ektefeller. Disse formkravene må sies å være strenge, jf. esl. § 54, for øvrig like strenge som for testamentar.

9. Kausjon

Hjelpetekst

Kausjon er en av flere måter å stille sikkerhet for et pengekrav på. Sikkerhetsstillelsen skjer ved at låntaker får en tredjeperson til å garantere overfor kreditor at gjelden blir betalt etter de avtalte forutsetningene. Et viktig skille går mellom personalkausjon og realkausjon. Den som stiller personalkausjon garanterer med hele sin formue for en annens forpliktelse, mens realkausjonisten bare stiller et formuesgode som sikkerhet, for eksempel en boligeiendom. Det skilles ikke lenger mellom selvskyldnerkausjon og simpel kausjon. Kausjon kan være et nyttig hjelpemiddel for å skaffe finansiering til for eksempel boligkjøp, men egner seg nok best i foreldre/barn relasjoner. Det finnes strenge regler om opplysningsplikt, løpende varslingsplikt om skyldnerens mislighold samt fraråding overfor kausjonisten i finansavtaleloven, jf. § 60. I gjeldsrådgivingsammenheng kan det være viktig å særlig undersøke om det er gitt riktige opplysninger og om det burde vært frarådet.

Fagartikkel

Den som skal oppta et lån av noen størrelse, vil etter omstendighetene ofte måtte stille en eller annen form for sikkerhet for at lånet blir tilbakebetalt. Dette skjer normalt ved at låntakeren pantsetter et eller flere formuesgoder. Det kan imidlertid tenkes at låntakeren ikke har noe pant å tilby, og at banken ikke vil gi kunden et usikret lån. Situasjonen kan også være at banken har fått tilbud om pantesikkerhet, men vurderer verdien av pantet som utilstrekkelig og krever tilleggssikkerhet. I slike tilfeller kan det bli spørsmål om låntakeren kan få noen til å stille kausjon eller garanti, altså få en tredjeperson til å innestå for at gjelden blir tilbakebetalt. En slik sikkerhetsstillelse kan ha forskjellige former. Den kan gis som en personlig garanti, den som stiller sikkerhet innestår med sine inntekter og sin formue for at gjelden blir betalt (personalkausjon). Eller - ikke fullt så vanlig - garantien gis i form av såkalt realkausjon hvor kausjonisten pantsetter et formuesgode til sikkerhet for gjelden, men uten selv å være personlig ansvarlig.

Sikkerhetsstillelsen kunne før finansavtalelovens ikrafttredelse i 2000 opptre som en såkalt *selvskyldnerkausjon*, dvs. at kreditor i prinsippet kunne kreve kausjonisten så snart låntakeren misligholdt den forpliktelse kausjonen gjaldt. Dette i motsetning til såkalt *simpel kausjon*, hvor kreditor måtte ha forsøkt å inndrive gjelden fra låntakeren før kausjonisten kunne kreves. Finansavtaleloven forbyr nå den tradisjonelle selvskyldnerkausjon. I henhold til § 71 første ledd skal krav ikke kunne rettes

mot kausjonisten før det er tatt rettslige skritt mot låntakeren for å få tvangsgrunnlag, altså tatt ut forliksklage eller stevning for retten. Dersom kreditor har tvangsgrunnlag for utlegg f. eks. et gjeldsbrev, kan krav rettes mot kausjonisten først etter at det er begjært utlegg mot låntakeren, jf. § 71 annet ledd.

Som nevnt ovenfor stiftes en kausjonsforpliktelse ved avtale mellom kausjonist og kreditor, og låntakeren, eller hoveddebitor som han ofte kalles, er ikke part i denne avtalen. Dersom en kausjonsforpliktelse skal kunne anses gyldig stiftet, må det derfor ha kommet i stand en bindende avtale mellom kausjonist og kreditor. En grunnleggende forutsetning for en gyldig kausjonsavtale er at denne er skriftlig og at den inneholder opplysning om kausjonens omfang, jf. finansavtaleloven § 61 første ledd. I noen tilfeller kan situasjonen imidlertid ligge slik an at det kan stilles spørsmål ved om kausjonen er gyldig stiftet. Også for kausjonsavtaler kan sinnssykdom, eller mer presist, sinnssyk motivering, medføre ugyldighet. Det er nemlig ikke slik at en sinnssyk person overhodet ikke kan kausjonere. Dersom kausjonen fremstår som rimelig og fornuftig, vil den kunne bli ansett som gyldig, selv om kausjonisten medisinsk sett er sinnslidende. På dette området gjelder for så vidt de samme prinsipper som ved andre avtaler, f. eks. låneavtaler.

Det kan tenkes at låntakeren har fremkalt kausjonsløftet ved hjelp av usannheter om sin egen økonomiske situasjon, tvang, utnyttelse av en annens uforstand eller lettsindighet, trusler el l. Vanlige avtaler vil lett bli ugyldige dersom slike omstendigheter foreligger. Men kausjonsavtalenes særegenhet gjør at det normalt vil være låntakeren som har benyttet seg av de ovennevnte metoder overfor kausjonisten, og da kan forholdene ikke påberopes overfor kreditor, som normalt ikke vil være kjent med at kausjonsstillelsen har en slik bakgrunn.

Spørsmål omkring kredittinstitusjonens opplysningsplikt overfor kausjonisten står sentralt i kausjonsforhold. Det vil naturlig nok være svært viktig for kausjonisten at denne får mulige opplysninger om *særlig* risiko som er knyttet til det kommende engasjementet. Dersom kreditor sitter inne med slike opplysninger uten å bringe dem videre, vil dette kunne medføre at kausjonen blir ugyldig.

Finansavtaleloven innfører en omfattende og svært konkret opplysningsplikt for finansinstitusjonen overfor kausjonisten. Opplysningene skal gis skriftlig, og långiveren må sørge for at kausjonisten får tilgang til låneavtalen. Den aktuelle bestemmelsen finnes i finansavtaleloven § 59 første ledd.

I noen tilfeller utvikler ikke forholdet mellom låntaker og kreditor seg som det skal. Låntakeren klarer ikke, eller vil ikke, betale etter avtalen. Låntakeren kan da tenkes å be kreditor om forskjellige ordninger som medfører avvik fra den opprinnelige låneavtalen, og som kanskje lå til grunn for kausjonistens ansvarspådragelse. Dersom slike endringsavtaler øker kausjonistens tap eller tapsrisiko, kan det spørres om kreditor og låntaker fritt kan inngå slike ordninger. Dette spørsmålet avklares av finansavtaleloven § 65, hvoretter endring av låneavtalen til kausjonistens skade ikke har noen virkning overfor kausjonisten. Regelen er for så vidt en kodifisering av praksis.

Dersom hovedfordringen misligholdes og det går lang tid før kreditor reagerer, vil dette på forskjellig måte kunne gå ut over kausjonisten. Kausjonistens forpliktelse vil da kunne øke - idet han normalt er ansvarlig både for renter, omkostninger, inndrivelsesutgifter m v. Dette ville kausjonisten hatt mulighet til å avverge eller begrense ved å betale til kreditor, for så å søke regress hos låntakeren. Ettersom tiden går, kan også dekningsmulighetene forringes ved at nye kreditorer kommer inn i bildet og skaffer seg sikkerhet i kausjonistens aktiver. Kausjonisten har derfor en udiskutabel interesse i å bli varslet snarest mulig om mislighold. Ved manglende varsling vil kausjonsansvaret nå reduseres i takt med betalingsplanen, selv om denne ikke er fulgt, jf. finansavtaleloven § 67 annet ledd. Finansavtaleloven § 63 første ledd bestemmer nå at varsling må skje senest tre måneder etter at misligholdet har inntrefft.

10. Pant

Hjelpetekst

Pant er en svært vanlig måte å stille sikkerhet for lån og kreditter på. Panterett defineres som en særrett for kreditor til å søke dekning i et spesielt formuesgode (et hus, en bil mv.). Panteretten vil ha en viss prioritet, slik at andre kreditorer ikke kan få tilsvarende sikkerhet i samme formuesgode. Dette gir den aktuelle kreditor svært god sikkerhet. Panterett som sikkerhet for lån/kreditt er basert på avtale mellom kreditor og skyldner. Panterett kan også oppstå som ledd i en inndrivingsprosess, og kalles da utleggspant. Denne panteformen har ikke sitt grunnlag i en avtale, men i en beslutning fra offentlig myndighet. Dersom et krav er godt pantesikret, vil det normalt være lite interessant for kreditor å gå med på en ettergivelse eller en reduksjon av kravet i forbindelse med en utenrettslig gjeldsordning. Som hovedregel må en belage seg på at kravet må dekkes fullt ut. Dette er også løsningen i gjeldsordningsloven.

Fagartikkel

En pantesikret kreditor har en meget god sikkerhet for sitt krav. Pantesikkerheten gir pantaveren en fortrinnsrett til å få dekket sitt krav gjennom å nyttiggjøre seg pantegenstanden (pantet). Dette gjelder selv om skyldneren går konkurs eller for eksempel oppnår gjeldsordning etter gjeldsordningsloven. Det sentrale i panteretten er at den gir kreditor en *særrett* til dekning i et bestemt og her – på forhånd reservert formuesgode – altså til fortrensel for andre fordringshavere. Det er anledning til å pantsette både fast eiendom og løsøre, men vår rettsorden aksepterer ikke at man pantsetter alt man eier (eller kommer til å eie) under ett, såkalt generalpant, jf. pl. § 1-3. De viktigste reglene om pant står i panteloven. Men det finnes en rekke regler om pant andre steder, f. eks. i tvangsfullbyrdelsesloven (utleggspant), tinglysingsloven (rettsvern) og i foreldelsesloven (foreldelse av panterett). Panteretten må også sikres vern mot konkurrerende interesser – rettsvern – dersom den skal fylle sitt formål.

Avtalepant i *fast eiendom* reguleres nærmere i panteloven, kapittel 2. Det vanligste grunnlaget for panterett er som nettopp *avtalen*. Avtalebasert panterett kalles også kontraktspant. Et typisk eksempel her er låneopptak i forbindelse med kjøp av bolig. Boligen må da normalt benyttes som panteobjekt, og låntakeren må underskrive på en pantobligasjon, altså en kombinasjon mellom et gjeldsbrev og en

erklæring om pantstillelse av den aktuelle bolig. *Rettsvern* for denne type panterett etableres ved tinglysing i grunnboken. Det kan også avtales pant i *løsøre*gjenstander, jf. pl. kap.3. Pantelovens løsørebegrep er temmelig vidt, og omfatter både fly og skip. Avtalepant i løsøre på det private området forutsetter normalt at pantsetteren fratras rådigheten over pantegjenstanden (“håndpant”, jf. panteloven 3-2 annet ledd), noe som selvsagt begrenser anvendeligheten av en slik panterett.

For privatpersoner er imidlertid avtalepant i løsøre svært aktuelt i forbindelse med *salgspant*, som også er en avtalepant. Dette er det tidligere “eiendomsforbehold”, som bortfalt med panteloven. En avtale om eiendomsforbehold skal nå behandles som salgspant, jf. pl. § 3-22. Det spesielle med salgspant er at dette må avtales i forbindelse med kjøpet av gjenstanden, eller i hvert fall før gjenstanden overleveres for å få rettsvern, jf. pl. § 3-17. Selgeren har da rettsvern overfor konkurrerende kreditorer, men ikke overfor en godtroende kjøper. Det er riktignok et forbud i panteloven mot å selge gjenstander beheftet med salgspant, jf. lp § 3-16, men dersom det gjøres, vil en kjøper i god tro vinne rett og dermed “å utslette” salgspantet. Det er imidlertid et viktig unntak fra denne regel. I lp § 3-17 tredje ledd bestemmes det at salgspant i motorvogner som er registrert i henhold til nærmere regler i vegtrafikkloven må registreres i Løsøreregisteret for at rettsvern skal oppnås. Dersom dette er gjort, har selgeren også vern mot en kjøper i god tro. Dette er det tradisjonelle “heftelsesproblemet” ved f.eks. bruktbilkjøp. Bakgrunnen for at man her behandler salgspant i en bil mv., annerledes enn andre løsøregjenstander er altså at kjøperen har mulighet til å kontrollere i Løsøreregisteret om det finnes registrerte heftelser på bilen. Dersom kjøperen ikke foretar denne kontrollen, bør dette heller gå ut over ham enn panthaveren. Noe tilsvarende register finnes selvsagt ikke for alle typer løsøre (den uærlige selger risikerer både straffeansvar og erstatningskrav, men det er til liten trøst for kjøper eller panthaver dersom selgeren er betalingsudyktig).

Utleggspant er en panterett som stiftes som ledd i gjeldsinndrivning. Kreditor sikrer seg her en panterett i skyldnerens eiendeler (bolig, bil, inventar osv.) som gir rett til senere tvangsdekning, f.eks. ved salg. Slik panterett stiftes av namsmyndighetene ved utlegg. (namsutlegg). Her skal vi bare kort berøre rettsvernsreglene for utleggspant. *Rettsvernsreglene* for utleggspant finnes nå i panteloven kapittel 5. De rettsvernsakter som må foretas er i praksis de samme som ved avtalepant, jf. overfor. Utleggspant i fast eiendom må altså registreres i Grunnboken for å få rettsvern, utleggspant i løsøre i Løsøreregisteret osv.

Den tredje og siste stiftelsesformen for panterett som skal omtales kalles *legalpant*. Denne panteformen, som er omtalt i pl. kapittel 6, særpreges ved at den går foran alle andre panterettigheter i prioritet, og at den i ikke trenger tinglysing eller registrering for å ha rettsvern (sterk legalpanterett). Legalpanteretten særpreges videre ved at den foreldes raskt (maksimum to år etter forfall), jf. pl. § 6-3. Legalpanterett gir dermed kreditor svært god og effektiv sikkerhet, og det er naturlig nok bare helt spesielle fordringer som har dette vern. De krav som er utstyrt med legalpanterett i *fast eiendom* er ifølge. pl. § 6-1 de såkalte kommunale skatte- og avgifts krav (kommunal eiendomsskatt, avfallsgebyr, feieavgift og årsavgift for vann og kloakk). Det finnes også enkelte krav som har legalpanterett i løsøre. Dette er hjemlet i spesiallovgivningen. Her er NRKs panterett i radio og TV-utstyr velkjent. Videre er visse avgifter og bøter, f. eks. parkeringsbøter, sikret ved lovbestemt pant i kjøretøyet. Denne panteretten “utslettes” ved overdragelse, jf. vegtrafikkloven § 38.

11. Gjeldsordning etter gjeldsordningsloven

Hjelpetekst

Gjeldsordningsloven skal gi privatpersoner en mulighet til å få sanert sin personlige gjeld gjennom et offentlig tilrettelagt oppgjør med kreditorene (gjeldsordning). Søknad om gjeldsordning fremmes for namsmannen, som også veileder og bistår skyldneren gjennom prosessen. Gjeldsordningen kommer i stand ved avtale med kreditorene (frivillig gjeldsordning), eller ved en domstolsavgjørelse (tvungen gjeldsordning). Begge typer ordninger er i praksis en betalingsavtale hvoretter skyldneren skal leve sparsommelig og innfri mest mulig av gjelden innenfor et visst tidsrom, normalt 5 år (gjeldsordningsperioden). Dersom ordningen fullføres, slettes normalt hele restgjelden når gjeldsordningsperioden er utløpt. Gjelden kan også slettes med en gang gjeldsordningen kommer i stand. Bare det nødvendigeste av inntekter og eiendeler kan beholdes under en gjeldsordning. Gjeldsordningen skal omfatte alle skyldnerens kreditorer, både private og offentlige. Gjeldsordning kan som hovedregel oppnås bare en gang i livet.

Fagartikkel

11.1. Lovens formål

Gjeldsordningslovens hovedformål er at den skal avhjelpe gjeldsproblemer hos den enkelte skyldner. Men det er også et viktig formål med loven er at den skal legge forholdene til rette for utenrettslige løsninger. Tanken er at lovens eksistens også skal virke som et *pressmiddel* overfor kreditorene ved forhandlinger om utenrettslige løsninger. Et annet formål med loven er at den skal virke som et *mønster* ved utenrettslige løsninger og sette en standard for disse.

11.2. Gjeldsordningsprosessen

Det første kravet skyldneren møter er kravet til forutgående egenaktivitet. Det kan ikke åpnes gjeldsforhandling før skyldneren, så langt det er rimelig å kreve (loven bruker uttrykket ”etter evne”), har forsøkt å løse problemene på egen hånd, jf. gol § 1-3 annet ledd. På dette stadium er det dermed tale om en *ikke lovregulert, frivillig forhandlingsfase*.

Det neste stadium i prosessen kan kalles *den forberedende fasen*. Denne reguleres av lovens kapittel 2: "Søknad og forberedelse". På dette trinnet er søknad levert, og namsmannen foretar den første "grovvurdering" av skyldnerens økonomiske stilling.

Dersom namsmannen ikke avslår søknaden, og saken finnes tilstrekkelig forberedt, åpnes gjeldsforhandlinger av namsmannen dersom vilkårene åpenbart er til stede. Er namsmannen ikke sikker på det, sendes saken over til tingretten for "finvurdering" og eventuell åpning.

Dersom det åpnes gjeldsforhandlinger inntreter det en *lovregulert, frivillig forhandlingsfase* som varer i fire måneder. Reglene om dette finnes i lovens kapittel 3. Namsmannen må nå fremskaffe en nøyaktig oversikt over alle skyldnerens forpliktelser, sørge for registrering av saken og vurdere kunngjøring i avisen, sikre skyldnerens inntekter og eiendeler for kreditorene, og påse at skyldneren generelt oppfylder sine forpliktelser i henhold til loven. Skyldneren har altså etter loven fire måneder på seg til å komme frem til en ordning med kreditorene. I denne perioden gis en betalingsutsettelse samt en viss beskyttelse mot dekningsaksjoner fra kreditorene.

Dersom skyldneren ikke klarer å komme til enighet med kreditorene innen fristen på fire måneder kan denne begjære tvungen gjeldsordning. Begjæringen må være namsmannen i hende før utløpet av fristen. Denne fasen kan kalles den *rettslige forhandlingsfasen*. Det er lovens forutsetning at saken nå skal avgjøres i retten i løpet av en "ekstrafrikt" på to måneder. Det skal også her fremlegges et betalingsforslag og dette må følge lovens regler i kap. 4, jf. lovens § 5-2 som også inneholder særregler for forslaget til tvungen gjeldsordning.

Dersom forhandlingene fører til enighet mellom partene, eller tingretten stadfester forslaget til tvungen gjeldsordning trer skyldneren inn i en ny fase; *gjeldsordningsperioden*. I denne perioden skal den foreliggende avtalen oppfylles. Dette vil normalt være en forutsetning for at skyldneren skal få de avtalte/stadfestede lettelsener i sine forpliktelser. Dersom ordningen innebærer sletting av gjeld (noe som er normalt) skal forslaget også inneholde bestemmelser om gjeldsordningsperiodens lengde. Som den klare hovedregel skal perioden være på 5 år.

Dersom skyldneren innen 2 år etter periodens utløp mottar betydelige verdier i form av arv, gevinst el l. kan gjeldsordningen bli satt helt eller delvis til side slik at mer må betales. Denne perioden kalles gjerne for *etterperioden*. Det tar altså normalt syv år før skyldneren er helt ferdig med saken.

11.3. Oversikt over vilkårene for å komme inn under loven

Gjeldsordningsloven inneholder en rekke vilkår som må være oppfylt for den som ønsker å komme inn under loven. Reglene kalles også i noen tilfeller inngangskriteriene. Disse er beskrevet i §§ 1-2 (virkeområde), 1-3 varig betalingsudyktighet og egenforsøk) og 1-4 (absolutte hindre og støtendekriteriet). Vilrårene kan oppsummeres som følger:

Skyldneren må:

- *etter evne ha prøvd å komme frem til en ordning med kreditorene* på egen hånd
- som hovedregel *ikke ha gjeld knyttet til egen næringsvirksomhet*
- ikke være under *konkursbehandling*
- være *varig ute av stand* til å oppfylle sine forpliktelser
- ikke på illojal måte ha forsøkt å *tilpasse seg lovens vilkår*
- ikke ha *uavklarte formuesforhold* som vesentlig vil vanskeliggjøre gjeldsforhandlingene
- som hovedregel ikke ha *oppnådd gjeldsordning tidligere*
- ikke være i en situasjon hvor *åpning åpenbart vil virke støtende*

Dessuten vil en skyldner som gir feilaktige opplysninger til namsmyndighetene i forbindelse med saken kunne bli nektet gjeldsforhandlinger.

Den 1. oktober 2017 ble det også åpnet for at personer som bor i utlandet kan søke om gjeldsordning fra stedet de bor. Slike søknader skal sendes til Namsfogden i Oslo. Det stilles enkelte særlige krav til de som skal søke fra utlandet:

- Det må være ubetenkelig med hensyn til mulighetene for å få opplyst saken
- Skyldneren må ikke ha mer enn ubetydelig gjeld til utenlandske kreditorer
- Skyldneren må som hovedregel ikke eie bolig eller noe annet verdifullt i utlandet.

Se nærmere https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-99#KAPITTEL_2

11.4. Næringsdrivende

Gjeldsordningsloven er både etter sitt formål og sitt innhold beregnet på privatpersoner og ikke næringsdrivende. Den som har næringsgjeld er derfor som hovedregel utelukket fra å få gjeldsordning. Loven formulerer imidlertid to klare unntak fra dette. Det ene gjelder dersom næringsdriften er opphørt, jf. gol. § 2-1 første ledd (a). Det andre gjelder dersom skyldneren ikke har mer enn en ubetydelig andel av sin gjeld knyttet til nåværende næring, jf. gol. § 1-2 første ledd bokstav (b).

11.5. Egenforsøket

Da gjeldsordningsloven ble tatt opp til revisjon frem mot 2014, ble det vurdert å oppheve kravet til egenforsøk fullstendig. Dette ble imidlertid ikke ansett som hensiktsmessig, idet mange saker ble antatt å være løst utenrettslig som en direkte følge av kravet om egenforsøk. Valget falt på å innta enkelte presiseringer og klargjøringer i loven. Lovteknisk ble ”grunnbestemmelsen” om at det skal kreves egenforsøk videreført (§ 1-3 annet ledd), men det ble tilføyd et nytt tredje ledd i paragrafen. Der er det inntatt nærmere føringer for de vurderinger bestemmelsen krever, samtidig som forholdet til den økonomiske rådgivningstjenesten er søkt klargjort. Det er også presisert at egenforsøk ikke er nødvendig i saker som antas å ikke egne seg for dette. En hovedtanke bak lovendringen er at de tyngre sakene i større utstrekning skal behandles direkte av namsmennene, uten å gå veien om økonomisk rådgiver.

Reglene om egenforsøket står nå i gol. § 1-3 annet og tredje ledd, hvor tredje ledd kom inn ved revisjonen av loven i 2014. Lovstedet lyder nå slik:

Det kan ikke åpnes gjeldsforhandling etter loven her før skyldneren etter evne har forsøkt å komme frem til en gjeldsordning med fordringshaverne på egen hånd.

Gjeldsforhandling kan åpnes uhindret av annet ledd dersom det er grunn til å anta at forhandlinger med fordringshaverne ikke vil føre frem. Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på skyldnerens personlige ressurser, sakens omfang og karakter, samt kreditorenes holdning. Det skal også legges vekt på kommunens muligheter til å yte bistand i saken, jf. § 1-5. Dersom kommunen har opplyst at den ikke kommer til å behandle saken, skal vilkåret i annet ledd anses oppfylt med mindre det er klart at skyldneren selv ikke har gjort det denne evner for å komme frem til en gjeldsordning på egen hånd.

Det helt sentrale vurderingstemaet vil være hva som ligger i uttrykket ”etter evne”, jf. paragrafens annet ledd. Tanken er at man skal kunne kreve en rimelig egeninnsats fra skyldneren ut fra dennes forutsetninger, men heller ikke mer. I tredje ledd er så de viktigste tolkningsmomentene nevnt. I første punktum presiseres at det skal gjøres en vurdering av sannsynligheten for at saken lar seg løse utenrettslig. Dersom dette er lite sannsynlig, kan egenforsøk unnlates helt. Tanken bak bestemmelsen er at en ikke skal kaste bort verdifull tid på utjellige gjeldsforhandlinger. Dette var nok gjeldende rett også før lovendringen i 2014, men ordlyden her representerer likevel en viktig klargjøring. I annet punktum beskrives de momenter som skal være særlig fremtredende ved denne vurderingen.

Endringen er bl.a. kommentert slik i forarbeidene: "Slik departementet ser det, er egenforsøket prinsipielt sett et verdifullt supplement til en gjeldsordning etter loven. Det er imidlertid viktig at gjeldsordningsprosessen ikke forsinkes av egenforsøk som har liten mulighet til å lykkes, eller som er uforholdsmessig arbeidskrevende i forhold til en prosess etter loven. Dersom denne type saker i større grad enn i dag kan behandles av namsmannen, vil også økonomirådgivningstjenesten i kommunene få frigjort ressurser til å behandle de sakene de har best forutsetninger for å lykkes med, samt å drive forebyggende arbeid." I spesialmotivene til den nye bestemmelsen heter det (prp. side 82): "Det er tilføyd et nytt *tredje ledd* i § 1-3 som medfører at det skal stilles mindre krav til skyldnerens egenforsøk enn etter gjeldende rett. Hensikten med bestemmelsen er først og fremst å hindre at saker som ikke egner seg for utenrettslig løsning likevel skal måtte gjøres til gjenstand for egenforsøk. Dessuten er bestemmelsen ment å understreke at en skyldner som av ulike årsaker ikke bistås av kommunen, ikke skal bli avkrevd et egenforsøk dersom det er små muligheter for at dette vil lykkes".

Som nevnt innledningsvis er egenforsøket et av vilkårene for å få åpnet gjeldsforhandling etter gjeldsordningsloven. Namsmyndigheten kan dermed avslå en søknad om gjeldsforhandling dersom den mener at kravene i bestemmelsen ikke er oppfylt. På samme måte som ved de andre vilkårene, kan *namsmannen* bare foreta åpning i saken dersom han eller hun er sikker på at et tilstrekkelig egenforsøk er gjennomført, altså at det er "åpenbart" at vilkåret er oppfylt, jf. gol. § 3-1 første ledd. Det første momentet som er nevnt i det nye tredje ledd i § 1-3 er "skyldnerens personlige ressurser." Dette er nok kjernen i lovens uttrykk "etter evne." Med dette menes både personlige egenskaper og materielle (økonomiske) ressurser. Manglende personlige egenskaper kan for eksempel dreie seg om språkproblemer, lese- og skrivevansker, mangel på elementære regneferdigheter og økonomisk forståelse. Også skyldnerens situasjon med hensyn til økonomiske ressurser må trekkes inn i vurderingen. Det må være rimelig å anta som et utgangspunkt at det vil være vanskeligere å finne frivillige løsninger for skyldnere som har små økonomiske ressurser. Lovens uttrykk "etter evne" må derfor også anses å omfatte økonomisk evne, slik at det i utgangspunktet bør kreves mer av den som kan stille midler til rådighet for kreditorene.

LB-2011-8880 Stadfestelse, egenforsøk, økonomisk evne

Namsmannen hadde akseptert at det ikke var ført utenrettslige forhandlinger da skyldneren "i utgangspunktet" hadde underskudd i økonomien, noe lagmannsretten etter omstendighetene erklærte seg enig i.

Dette var formodentlig bare en tilleggsbemerkning fra lagmannsretten, idet spørsmålet om egenforsøk ikke er noe tema ved stadfestelse. For øvrig var det en strafferettslig gjeld på 17 millioner i saken, noe som nok var en viktigere begrunnelse for ikke føre utenrettslige forhandlinger. Lagmannsretten har muligens også sett hen til dette ved sin vurdering.

I henhold til gol. § 1-3 tredje ledd annet punktum skal det også legges vekt på sakens "omfang og karakter". Dette uttrykk er ment å skulle fange opp flere forhold som har betydning for hva utfallet av en utenrettslig forhandling kan forventes å bli. Når det gjelder sakens omfang er det nok antallet kreditorer som har størst betydning, selv om også det økonomiske omfanget kan være relevant. Bakgrunnen for at antallet kreditorer bør tillegges vekt, er at en utenrettslig gjeldsordning forutsetter et positivt samtykke fra samtlige kreditorer. Dersom antallet kreditorer er stort (f. eks. 30 - 40 eller mer), vil det kunne bli svært arbeidskrevende å få til en løsning utenfor gjeldsordningsloven.

En annen grunn til at saker med mange kreditorer ikke egner seg for utenrettslig behandling, er at skyldneren da lettere kan ha glemt en eller flere kreditorer. I en gjeldsordningssak etter loven slettes disse uansett. Uttrykket "sakens karakter" sikter først og fremst til hvor komplisert saken er med hensyn til type gjeld, herunder hvilke kreditorer som er involvert, om det er kausjonister eller andre samskyldnere inne i bildet osv. Enkelte offentlige kreditorer er for eksempel bundet av et regelverk som begrenser deres mulighet til å delta i frivillige gjeldsforhandlinger. Dette kan gjelde visse skatte- og avgiftskrav, bidragskrav samt strafferettslige krav. Nyere praksis fra Oslo Byfogdembete synes å være liberal på dette punkt, jf. to eksempler nedenfor.

I **Oslo-13-172358** heter at ”grunnet offentlig gjeld ble det ikke sendt ut forslag til frivillig gjeldsordning (...) Også pekt på at skyldner har vært i kontakt med hjelpeapparatet og således oppfylt sin forhandlingsplikt.

I **Oslo-12-175718** heter det at ”skyldneren ikke har noen mulighet til å få i stand noen nedbetalingsavtale med sine kreditorer på grunn av allerede besluttet og pågående utleggstrekk”.

Det er nok riktig at besluttede utleggstrekk vil komplisere utenrettslige gjeldsordninger, men samtidig finnes det mange eksempler på at dette ikke har stått i veien. Utleggstrekk bør derfor ikke oppfattes som noe absolutt hinder for egenforsøk, jf. Rokhaug (2014) side 497.

Omtvistede krav, uklare eierforhold til eiendeler og igangsatt tvangsfullbyrdelse som ikke aksepteres stanset er andre eksempler. Når det gjelder omtvistede krav har gjeldsordningsloven en regel hvoretter slike tvister kan løses effektivt, jf. § 4-9.

Videre skal etter loven også kreditorenes holdning trekkes inn i vurderingen. Det hjelper ikke om skyldneren er en aldri så kunnskapsrik og energisk forhandler dersom en eller flere av kreditorene avviser å diskutere saken. Dersom det er mulig for skyldneren å få adekvat hjelp til å løse problemene, vil man imidlertid ikke kunne legge vekt på eventuelle manglende personlige forutsetninger osv. Skyldneren kan vanskelig høres med at denne har språkproblemer, manglende økonomisk forståelse, er nedbrutt eller liknende, dersom det finnes tilgjengelig vederlagsfri bistand. Skyldneren har jo normalt krav på slik hjelp fra sin hjemkommune. I forbindelse med søknad om gjeldsforhandling, vil skyldneren etter omstendighetene kunne være pliktig til å benytte seg av de hjelpetilbud som finnes, noe som tydelig fremgår av forarbeidene til gol. § 1-5. Her heter det:

Bestemmelsen vil også være en påminnelse om at det kan kreves at en skyldner som ikke selv makter å løse sine økonomiske problemer, etter omstendighetene kan måtte søke bistand i kommunen før gjeldsforhandling etter loven kan åpnes. Skyldneren kan som utgangspunkt ikke sies å ha forsøkt i tilstrekkelig grad å løse problemene på egen hånd, jf. gol § 1-3 tredje ledd, dersom dette ikke er gjort. Dersom kommunen ikke kan behandle saken, eller behandle den innen rimelig tid, og skyldneren har gjort et seriøst forsøk på egen hånd ut fra sine forutsetninger og sakens beskaffenhet, vil imidlertid vilkåret i § 1-3 tredje ledd annet punktum i regelen være oppfylt. Namsmannen kan da ikke avslå søknaden med den begrunnelse at saken etter dennes mening heller burde vært løst av kommunen.

Departementet finner det i den sammenheng maktpåliggende å påpeke at en eventuell uenighet om hvor saken skal behandles ikke må gå ut over skyldneren i den forstand at skyldneren blir henvist frem og tilbake mellom etatene, eller at saken av den grunn blir liggende ubehandlet i lengre tid. Dersom skyldneren en gang er henvist fra et sted til et annet, må etatene seg i mellom sørge for å avklare hvem som skal behandle den. Dersom det er svært lite sannsynlig at saken kan løses utenrettslig, vil vilkåret i § 1-3 tredje ledd første punktum i regelen være oppfylt.

Det er således liten tvil om at skyldnere som ikke selv er i stand til å løse problemene må kunne henvises til kommunen for å oppfylle kravet om egeninnsats, men dette må også være tilstrekkelig. Det kan ikke stilles krav om at skyldneren må oppsøke en privat rådgivningstjeneste, advokat eller liknende. Det samme må også gjelde andre rådgivere, som Jussbuss, Gjeldsoffer-Alliansen mv. selv om disse er vederlagsfrie.

Dersom det først er gjort et egenforsøk av en gjeldsrådgiver i NAV bør dette i prinsippet godtas som at skyldneren har gjort hva denne evner. Namsmann og domstoler bør være tilbakeholden med å granske egenforsøket i etterkant for å undersøke se om det er godt nok. Dette kan gjøre at saken trekker uforholdsmessig ut i tid. Som uttrykt av Oslo Byfogdembete må det være tilstrekkelig at en skyldner oppsøker hjelp og følger de råd som gis (sak 13-003349, referert nedenfor). Dessuten er det vel mest nærliggende å tolke loven slik at det som skal vurderes er om en skyldner som selv ikke kan gjøre noe

med sin sak, i tilstrekkelig grad har oppsøkt hjelp. Det er skyldnerens *innsats* som skal her skal vurderes, ikke hva som kommer ut av innsatsen, jf. ordlyden i § 1-3 annet ledd: ”*forsøke* å komme frem til..”. Det skal altså vurderes hvor godt *forsøket* er, ikke resultatet. Og det er tale om *skyldnerens* forsøk, ikke *hjelperens*. Dette synes også å ha god støtte i nyere rettspraksis, jf. nedenfor.

I **LB-2013-200487**, beskrives et tilfelle med over 100 kreditorer og hvor skyldneren hadde søkt formodentlig kostbar profesjonell hjelp. Namsmann og tingrett kom likevel til at dette ikke var nok. Lagmannsretten, som kom til motsatt resultat, uttalte bl.a.: ”Lagmannsretten har ved sin vurdering lagt vesentlig vekt på at skyldneren i dette tilfelle har tatt kontakt og søkt hjelp hos en profesjonell ekstern gjeldsrådgiver, Debitnor AS, og på denne måten forsøkt å få til en gjeldsordning med kreditorerne på egenhånd. Debitnor AS har hjulpet til med å innhente informasjon og utarbeide oversikt over samtlige kreditors krav. På vegne av A og hans samboer B har selskapet også utarbeidet et forslag til frivillig utenrettslig gjeldsordning som ble sendt til samtlige kreditorer 22. januar 2013. Debitnor AS har opplyst at det ikke var mulig å få til enighet om en frivillig ordning med kreditorerne. Etter lagmannsrettens syn kunne forslaget til frivillig gjeldsordning gjerne vært mer utfyllende og detaljert. Det vises for eksempel til at boutgiftene er oppgitt til kr 10.000 pr. måned, uten at de ulike boutgiftene er nærmere spesifisert. Forslaget kunne også gjerne hatt med informasjon om skyldnerens framtidsutsikter og inntektspotensial. Videre er det uheldig at det ikke fremgår hvilke av kreditorerne som har krav mot henholdsvis A og hans samboer B. Dette gjør det naturligvis vanskeligere for kreditorerne å ta stilling til forslaget. Lagmannsretten finner likevel ikke at disse forhold er av en slik karakter at det medfører at skyldneren ”etter evne” ikke har forsøkt å føre reelle forhandlinger med kreditorerne om en frivillig gjeldsordning. Som nevnt over har skyldneren søkt råd hos en profesjonell gjeldsrådgiver og fremsatt et forslag til frivillig ordning i samråd med denne gjeldsrådgiveren overfor samtlige kreditorer. Videre er det slik at dersom kreditorerne hadde ønsket ytterligere informasjon for å kunne ta stilling til forslaget, er det ingenting i veien for at de kunne etterspurt slik ytterligere informasjon. Det foreligger imidlertid ingen opplysninger om at noen kreditorer har bedt om ytterligere informasjon for å ta stilling til den frivillige ordningen. I den foreliggende sak er det også oppgitt å være over hundre ulike kreditorer. Dette gjør det naturligvis svært komplisert å få til en frivillig ordning som forutsetter samtykke fra samtlige kreditorer.”

*Dette er et eksempel på en sak hvor man åpenbart ikke kan forvente at skyldneren selv skal kunne igangsette utenrettslige forhandlinger med mindre denne har særlige kvalifikasjoner på området. Med mindre NAV-kontoret kunne bistå, ville det vært tilstrekkelig av skyldneren å bare **innhente** ekstern hjelp. At forslaget ikke holdt mål kan ikke være relevant i vurderingen av om skyldneren har gjort sitt beste. Slik lagmannsretten er inne på, er det dessuten svært vanskelig, om ikke umulig, å få til en utenrettslig gjeldsordning med så mange kreditorer. Det vil dessuten være så tidkrevende at kostnadene ved å bruke profesjonell bistand utenfor det offentlige lett vil bli uforholdsmessig høye. Faren for at kreditorer skal bli uteglemt er også stor når det er så mange. Lagmannsretten har her helt riktig lagt vekt på at det er skyldnerens innsats som er oppe til vurdering, ikke resultatet.*

I **Oslo-13-003349** uttaler retten at skyldneren egenforsøk måtte godkjennes da vedkommende hadde oppsøkt NAV og bedt om hjelp. NAV hadde opplyst at det var vanskelig å få til frivillige ”0-ordninger” og bedt skyldneren søke om gjeldsordning. Retten peker på at det ikke kan forventes mer enn at skyldner oppsøker hjelp og følger de råd som gis.

Som redegjort for ovenfor, er de viktigste vurderingstemaene nå tatt inn i loven. Disse omfatter altså både subjektive og objektive forhold. Av dette følger at verken namsmannen eller domstolen kan oppstille noen minstestandard som skal gjelde for alle skyldnere i alle saker. Det skal opplyses på søknadsskjemaet som brukes i gjeldsordningssaker hvordan forsøk på å komme frem til en ordning på egen hånd er gjort og dokumentert, jf. punkt II 7 på skjemaets første side. Her står det også at dokumentasjon *må* vedlegges. Dette er imidlertid etter loven bare nødvendig dersom namsmannen krever det, jf. gol. § 2-3, hvorav det fremgår at namsmannen *kan* kreve dokumentasjon. Meningen er at behovet for dokumentasjon skal vurderes fra sak til sak. I lovinnstillingen presiserte også komiteen at skyldneren *må kunne dokumentere at vedkommende har gjort forsøk på å forhandle med kreditor*. Dette må leses med den reservasjon at plikten bare er aktuell dersom namsmannen krever det. Det anbefales uansett at skyldneren tar vare på korrespondanse med kreditorerne, evt. møtereferater osv.

11.6. Varig betalingsudyktighet

Det grunnleggende kravet for å komme inn under loven er at skyldneren må være varig betalingsudyktig. Dette kalles gjerne det økonomiske vilkåret. Vurderingen av om et foreligger betalingsudyktighet vil skjematisk foregå som følger: Man foretar en enkel oppstilling av skyldnerens disponible inntekter på den ene side, og hans nødvendige utgifter på den annen. Ved vurderingen av hva som er nødvendige utgifter vil de normer som lov, lovforarbeider og praksis gir anvisning på, være utgangspunktet.

Det må altså i første omgang klarlegges om det forholder seg slik at skyldneren ved nøkterne leveomkostninger, full utnyttelse av sitt inntekspotensial, og eventuelt etter salg av eiendeler som ikke kan beholdes, ikke klarer å betjene sin gjeld slik kreditorene for tiden krever. Man må dermed sette opp et enkelt privatøkonomisk budsjett, hvor hensikten er å vise *skyldnerens reelle betalingsevne*. Her må i utgangspunktet skal alle inntektstyper medtas, lønn, trygd, underholdsbidrag, kontantstøtte, økonomisk sosialhjelp, barnetrygd, alderspensjon mv, vil alle være inntektstyper som må med.

Dersom skyldnerens budsjett viser at det er en ikke uvesentlig underbalanse, må det undersøkes om situasjonen kan betraktes som varig. Med varig menes ikke livet ut, men i overskuelig fremtid. Det må altså ikke være konkrete utsikter til at betalingsudyktighet vil inntre i den fremtid det er mulig å overskue. Det skal imidlertid ikke tas hensyn til eventuell arveutsikt.

I mange tilfeller vil gjelden være så stor at det ikke er nødvendig med noen nærmere vurderingen av varigheten av betalingsproblemene. Dersom skyldneren tross fulle inntekter, for eksempel fra heltidsarbeid eller uføretrygd, ikke kan betjene gjelden, vil varighetskravet normalt være oppfylt. Dersom skyldneren midlertidig ikke har fulle inntekter, og dette er årsaken til betalingsproblemene, kan vurderingen bli vanskeligere. Det samme gjelder dersom skyldneren er i en utgiftssituasjon som vil være midlertidig, han har for eksempel tunge bidragsforpliktelser som i nær fremtid vil bli redusert eller opphøre. I slike situasjoner vil det være nødvendig å oppstille en prognose over antatt fremtidig utvikling. Denne prognosen må være basert på realisme, for eksempel vil det for arbeidsledige være nødvendig å vurdere sannsynligheten for at skyldneren vil komme i arbeid, og når dette må antas å ville skje. For en syk vil det måtte vurderes når vedkommende sannsynligvis vil kunne arbeide igjen osv.

11.7. Forhold som er til hinder for åpning av gjeldsforhandling

Etter lovendringen som trådte i kraft i 2003 inneholder gjeldsordningsloven tre i utgangspunktet absolutte hindre for åpning av gjeldsforhandling, jf. § 1-4 første ledd. Det er likevel lagt opp til en skjønnsmessig vurdering av om de omstendigheter som beskrives er tilstede, slik at det kan virke noe konstruert å tale om absolutte hindre. Det første forholdet som beskrives gjelder skyldnerens illojale tilpasning til loven. Typiske eksempler er bevisst mislighold, planmessig låneopptak eller frivillig reduksjon av inntekter (eller økning av utgifter), for å komme i posisjon til å få gjeldsordning. Det andre forholdet som beskrives i § 1-4 første ledd gjelder falske opplysninger. Skyldneren lyver for eksempel om inntekts- eller utgiftsforhold, eller oppgir fiktiv gjeld. I tredje punktum er det en bestemmelse som skal hindre at det blir igangsatt gjeldsordning før skyldnerens økonomiske forhold er tilstrekkelig klarlagt. Et typisk eksempel er uavklarte økonomiske forhold etter samlivsbrudd eller næringsvirksomhet.

11.8. Støtendekriteriet

I henhold til gol § 1-4 annet ledd er det et vilkår for åpning av gjeldsforhandling at dette ikke må virke åpenbart støtende i det enkelte tilfellet. Heller ikke tvungen gjeldsordning kan stadfestes dersom dette vil virke støtende, jf. gol § 5-4 første ledd bokstav (a). Ved vurderingen skal det tas hensyn til andre skyldnere og samfunnet for øvrig. Man har her særlig tenkt på at loven ikke må oppfattes som en lettvent mulighet til å flykte fra sin gjeld, og således ha negative følger for den alminnelige betalingsmoral. Samtidig er det klart at støtendekriteriet heller ikke er ment å skulle fungere som en sperre for den som i

større eller mindre grad kan bebreides for sin situasjon, for eksempel den som har fått økonomiske problemer på grunn av rusmisbruk eller særlig risikabel næringsvirksomhet.

Ved lovendringen i 2002 ble støtendekriteriet betydelig presisert i loven. Det ble for det første klargjort at åpning gjeldsforhandling bare skal nektes i de åpenbare tilfellene, jf. § 1-4 annet ledd første punktum. Bakgrunnen for dette var en betraktning om at det bør foreligge sterke grunner for også å nekte *forhandlinger*. Dersom det skulle foreligge kritikkverdige forhold kan jo disse belyses nærmere og kanskje avhjelpest før det blir noen gjeldsordning. For det andre er de mest typiske anvendelsesområdene tatt inn i loven, jf. § 1-4 bokstav a) – e). Hensikten med dette var å si noe om normen som bør legges til grunn, samt skape en mer enhetlig praksis på området. Meningen er at dersom noen av de omstendighetene som nevnes i oppstillingen er til stede, skal gjeldsforhandling som hovedregel ikke åpnes.

11.9. Søknad om gjeldsforhandling

Gjeldsordningsloven § 2-1 bestemmer i første ledd at søknad om gjeldsforhandling skal fremsettes for namsmannen på det sted der skyldneren bor. Søkeren må altså finne frem til namsmannen i det distriktet vedkommende har sin bopel. Søknaden kan ikke fremsettes i nabolokket, selv om namsmannskontoret der skulle ligge nærmere for søkeren. Kravet om at søknaden må fremsettes for namsmannen på skyldnerens bopel må antas å medføre at utenlandsboende er avskåret fra å oppnå gjeldsordning etter den norske loven. Innlevering av søknad om gjeldsforhandlinger har ikke noen materielle rettsvirkninger verken for skyldneren eller kreditorene. Gjeldsordningsloven stiller omfattende krav til sakens opplysning i forbindelse med søknad om gjeldsforhandling. Skyldneren har et personlig ansvar for at opplysninger av betydning for saken kommer frem og at disse er riktige. Manglende eller feilaktige opplysninger kan lede til at gjeldsordning blir nektet. Det skal også gis opplysninger om eventuell ektefelle/samboer også når denne ikke søker om gjeldsforhandling selv. Ved siden av at skyldneren skal gi alle nødvendige opplysninger, har også namsmannen en selvstendig plikt til å opplyse saken. Gjeldsordningsloven pålegger namsmannen en omfattende veiledningsplikt overfor skyldneren, jf. gol. § 2-2.

11.10. Åpning av gjeldsforhandling

Bestemmelsene om åpning av gjeldsforhandlinger og situasjonen i gjeldsforhandlingsperioden finnes i gol. kapittel 3, som inneholder både saksbehandlingsregler og materielle regler. Dersom alle vilkårene er oppfylt, og søknaden er i overensstemmelse med lovens krav, blir gjeldsforhandlinger besluttet åpnet av namsmannen eller tingretten. Etter åpning inntreer en firemåneders gjeldsforhandlingsperiode, hvor skyldneren i samarbeid med namsmannen skal utarbeide og utsende et forslag til frivillig gjeldsordning. Skyldneren får under forhandlingene en viss beskyttelse mot kreditorforfølgning. Åpning av gjeldsforhandlinger skal alltid kunngjøres i Norsk Lysningsblad. Kunngjøringen inneholder ved siden av opplysninger om skyldneren, også en oppfordring til enhver kreditor om å melde sine krav innen tre uker. Ved åpning av gjeldsforhandlinger inntreer en rekke virkninger både for kreditorene og skyldneren. Sentralt for kreditorene er forbudet mot innkreving og inndrivning av gjelden. Det inntreer også viktige plikter for skyldneren i forhandlingsperioden, herunder til å avsette alle ledige midler til kreditorene, ikke uten videre oppta ny gjeld, si opp leieavtaler mv. Skyldneren må heller ikke stifte ny gjeld under gjeldsforhandlingene med mindre kreditorene samtykker.

11.11. Frivillig gjeldsordning

Reglene om innholdet i den frivillige gjeldsordningen står i gjeldsordningsloven kapittel 4, paragrafene 4-1 til 4-12. Dette kapitlet i loven inneholder både saksbehandlingsregler og regler om det materielle innholdet i forslaget til frivillig gjeldsordning. Reglene er kun ment som en veiledning ved utformingen av forslaget til frivillig gjeldsordning, men er gjort obligatoriske ved tvungen gjeldsordning. Følgende behandlingsmåter er nevnt i loven: Betalingsutsettelse med hele eller deler av gjelden, sletting av renter og omkostninger, helt eller delvis, sletting av hele eller deler av gjelden ved utløpet av en gjeldsordningsperiode, sletting av hele eller deler av gjelden med en gang, kombinasjon av de ulike

alternativene. Gjeldsordningsloven gir skyldneren rett til å beholde en viss del av sine inntekter til dekning av nødvendige leveomkostninger under gjeldsordningen. De aktuelle livsoppholdssatsene fremgår nå av egen forskrift, jf. punkt 7.11.12.

11.12. Nye livsoppholdssatser

Livsoppholdssatsene som skal brukes i gjeldsordningssaker fremgår nå av en egen forskrift, ”Forskrift om livsoppholdssatser for utleggstrekk og gjeldsordning.” De nye reglene, som trådte i kraft 1. juli 2014, representerer en viktig reform på dette området. Det er særlig tre hovedelementer som er sentrale. For det første blir satsene for gjeldsordning mer realistiske og rettferdige. For det andre bringes indeksreguleringen av satsene under kontroll, og for det tredje vil utmålingen av utleggstrekk bli langt mer forutsigbar og rettferdig. Dessuten vil satsene trolig også ”smitte” over på gjeldsrådgivningsområdet, slik at det bl.a. blir enklere å forhandle om utenrettslige gjeldsordninger. I proposisjonen beskrives behovet for reformen slik:

Departementet mener at etablering av standardiserte satser for livsopphold ved gjeldsordning og utleggstrekk, er viktig for å få en riktig balanse mellom skyldnerens og kreditorenes behov ved innkreving av gjeld. Standardiserte livsoppholdssatser vil sannsynligvis føre til større grad av likebehandling ved utleggstrekk. I tillegg vil standardiserte satser gi mer forutberegnelighet både for skyldnere og kreditorer. En reduksjon i gjeldsordningssatsene er nødvendig for at gjeldsordningsloven skal fungere etter formålet. Når de færreste i dag betaler noe til kreditorene i gjeldsordningsperioden, er dette neppe i samsvar med lovens formål om at skyldneren skal innfri sine forpliktelser så langt det er mulig. Et riktig nivå på satsene er også nødvendig for å sikre at kun de som har alvorlige gjeldsproblemer, omfattes av loven. Hensynet til den enkeltes særlige behov skal fortsatt ivaretas gjennom namsmennenes utøvelse av skjønn i hver enkelt sak. Satsene skal kun være et felles utgangspunkt for å vurdere hvor mye som med rimelighet trengs til livsopphold.

Forskriften er fastsatt ved kongelig resolusjon 13. juni 2014 med hjemmel i dekningsloven § 2-7 og gjeldsordningsloven § 4-3 og ble satt i kraft samtidig med hjemmelsbestemmelsene. I den kgl. resolusjonen er det også inntatt utfyllende forklaringer og begrunnelser. I det følgende gjennomgås og kommenteres forskriften samt merknadene i resolusjonsteksten.

§ 1 *Formål og virkeområde*

Forskriften skal sikre et felles utgangspunkt ved vurderingen av hvor mye som med rimelighet trengs til underhold av skyldneren og skyldnerens husstand etter dekningsloven § 2-7, og hvor mye som med rimelighet trengs til underhold av skyldneren og personer denne har lovbestemt forsørgelsesplikt for, eller lever i ekteskapsliknende forhold med, etter gjeldsordningsloven § 4-3. Forskriften skal også legge til rette for en virkelighetsnær vurdering av om en skyldner oppfyller lovens økonomiske vilkår for gjeldsordning etter gjeldsordningsloven § 1-3 første ledd.

Den første paragrafen forklarer hva forskriften gjelder og understreker dens formål. Forskriften har altså sitt virkeområde både innenfor tvangsfullbyrdelse (utleggstrekk, jf. tvangsfullbyrdsloven kapittel 7), og gjeldsordning. På det sistnevnte område minnes det også om at satsene både vil regulere hvor mye som skal betales under gjeldsordningen og når betalingsudyktighet skal anses å inntre. De reduserte satsene representerer en innstramming når det gjelder vilkårene i gjeldsordningsloven, og vil således gjøre det vanskeligere å oppnå gjeldsordning enn tidligere. Dette vil særlig gjelde personer som forsørger ektefelle/samboer. Rundskrivet om gjeldsordningssatser har ingen tilsvarende bestemmelse.

§ 2 *Anvendelse av satsene*

Satsene i §§ 3 til 5 skal anvendes ved den skjønnsmessige vurderingen av hvor mye som skal settes av til livsopphold etter gjeldsordningsloven § 4-3 og dekningsloven § 2-7. Satsene kan fravikes opp eller ned etter en konkret vurdering av hva som med rimelighet trengs til underhold. Fravikelse av satsene skal begrunnes.

Denne bestemmelsen inneholder den viktige presiseringen av at satsene bare er et utgangspunkt for den individuelle og skjønnsmessige vurdering som enhver skyldner har krav på etter loven. Samtidig fremgår det klart at den som anvender satsen plikter å ta utgangspunkt i denne, og at det er fravikelse fra satsen i det enkelte tilfelle som må begrunnes. I ”normaltilfellene” skal altså satsen legges til grunn. Dette er en langt sterkere føring enn tidligere. Dette har både sammenheng med at satsen nå fremgår av lovhjemlet forskrift, samt at beskrivelsen av hvordan satsene skal anvendes er skjerpet. I resolusjonen bemerkes det at man ikke har villet gi nærmere anbefaling når det gjelder hvilke forhold som kan begrunne en fravikelse av satsene i den ene eller annen retning. Det fremgår av resolusjonen at departementet fant å kunne stille seg bak arbeidsgruppens vurdering om at det ikke vil være nok å konstatere at en skyldner har høyere utgifter. Det må også foreligge et nødvendig behov hos skyldneren.

I rundskrivet heter det om dette: ”Gjeldsordningssatsene er utgangspunkt for den lovbestemte skjønnsetøvelse. De satser som er angitt i dette rundskrivet er bare ment som et hjelpemiddel ved det skjønn som skal utøves ved utmålingen av livsopphold. Den overordnede regel om dette finnes i gjeldsordningsloven § 4-3, hvorefter skyldneren av sine inntekter kan beholde ”det som med rimelighet trengs”. Loven krever at det skal foretas et individuelt skjønn over behovet for livsoppholdsmidler i hver enkelt sak. Skyldneren har derfor ikke krav på et bestemt beløp. Departementet vil i denne sammenheng peke på lovens formålsbestemmelse, § 1-1, hvorav det fremgår at skyldneren skal ”innfri sine forpliktelser så langt det er mulig”.

Anvendelsen av satsene kan etter dette oppsummeres slik; Med mindre det kan påvises særlige og nødvendige utgifter, skal livsoppholdsbeløpet samsvare med satsen. Særlige utgifter er for det første utgiftstyper som er så spesielle at de kan anses å inngå i ”normale forbruksutgifter”. Dette kan for eksempel være utgifter til medisinsk utstyr som ikke dekkes av offentlige støtteordninger eller utgifter i forbindelse med arbeidssituasjonen, for eksempel transportmidler. For det andre kan det være utgiftstyper som i utgangspunktet omfattes av begrepet forbruksutgifter, men som er høyere enn det satsen legger opp til. Et eksempel her kan være en person med matintoleranse som har særlig høye utgifter til mat og drikke. I disse tilfellene må det altså påvises et nødvendig behov hos skyldneren.

§ 3 *Satser for underhold av skyldneren og dennes ektefelle/samboer.* Satsene utgjør fra 1. juli 2017 per måned:

- a) kr 8 463 for enslig skyldner,
- b) kr 7 165 for skyldner som er gift eller samboer,
- c) kr 14 331 for skyldner som forsørger ektefelle eller samboer.

Satsene skal dekke alminnelige forbruksutgifter, herunder utgifter til kollektivtransport. Boligutgifter er ikke inkludert.

Som boligutgifter regnes husleie, betjening av boligtilknyttet gjeld, boligforsikring, kommunale avgifter, festeavgift, nødvendig vedlikehold, felleskostnader i boligsammenslutninger og andre nødvendige utgifter som gjelder boligen. Utgifter til elektrisitet, oppvarming og innboforsikring anses ikke som boligutgifter.

Dette er forskriftens kjernebestemmelse. Den inneholder satsene for voksne, samt en grov definisjon av hvilke utgiftstyper som er ment å skulle dekkes innenfor satsen. Satsene som er gjengitt her gjelder fra 1. juli 2014 til 1. juli 2015. Disse tilsvarer satsene for livsopphold som brukes ved den såkalte evnevurderingen av bidragspliktige, jf. forskrift 15.1.2003 nr. 123. Satsen for enslig vi også gjelde for enslig forsørger. Satsen for par blir aktuell hvor skyldner har ektefelle/samboer som er uten inntekter eller har utilstrekkelige inntekter til egen forsørgelse. Her er det altså beregnet en ”stordriftsfordel” ved at gift/samboende skyldner får kr 1 210 mindre pr måned til forbruk enn det enslige får. Betegnelsen ”alminnelige forbruksutgifter” kan synes uklar, men blir rimelig presis ved at den avgrenses mot relativt spesifikt definerte boligutgifter (tredje ledd). Alle ”andre” utgifter blir da forbruksutgifter. Det kan likevel oppstå tvil om en utgift er ment dekket av standardsatsen, bl.a. når det gjelder spesielle

utgiftstyper som fagforeningskontingent, tvungen pensjonsforsikring mv., som ikke er nevnt i forskriften, jf. nærmere nedenfor under punkt 6.3.6. Det er særskilt nevnt at utgifter til kollektivtransport er inkludert. Dette betyr i praksis et månedskort som etter dagens (2017) prisnivå koster ca. 700 kroner. Dette medfører at pendlere og andre med vesentlig høyere utgifter må gis et tillegg. Det samme gjelder selvsagt de som har fått aksept for å beholde/anskaffe bil under gjeldsordningen. Ved at forskriften ikke sier noe om hvilket utgiftsnivå som er satt av til hvert forbruksområde, kan det imidlertid oppstå tvil om hvor mye som skal til før standardsatsen bør økes. Her kan SIFOs referansebudsjett (se SIFO.no) være veiledende, noe som også påpekes i resolusjonen. Dette budsjettet er imidlertid noe romsligere enn satsene i forskriften, slik at det da må gjøres et mindre fradrag på hver post. Selv om det ikke er nevnt i forskriften eller resolusjonen, vil trolig transport, sykdom og i noe utstrekning strøm/oppvarming være de mest aktuelle postene som kan begrunne et tillegg til standardsatsen. Dette er også i overensstemmelse med praksis, jf. nedenfor.

Boligutgiftene som er spesifisert vil i de fleste tilfeller være gjøre avgrensingen enkel. Med *huseie* menes ordinære leieutgifter. Dette er den vanligste formen for bolig for gjeldsordningsskyldnere i dag (2014). Begrepet *boligtilknyttet gjeld* er først og fremst ment å skulle dekke renteutgiftene for boliglånet på en eierbolig som skal beholdes. Men også betjening av evt. gjeld sikret ved utleggspant i boligen vil falle inn under dette begrepet, noe som kan medføre at boligutgiftene blir uforholdsmessig høye. *Boligforsikring* vil omfatte vanlig huseierforsikring, men altså ikke innboforsikringen iht. presiseringen til slutt i bestemmelsen. Skyldnere som eier bolig i en boligsammenslutning vil derfor ikke ha utgifter til forsikring som kan holdes utenfor standardsatsen. Med *kommunale avgifter* tenkes i all hovedsak på eiendomsskatt, renovasjonsavgift og feieavgift. Dersom det betales *festeavgift eller annen type tomteleie*, må dette selvsagt også være en del av boligutgiftene. Spørsmålet om hva som er *nødvendig vedlikehold* av boligen kan nok tenkes å skape problemer. Utgangspunktet må være at bare strengt nødvendig vedlikehold kan foretas innenfor en gjeldsordningsperiode. Likevel vil dette selvsagt stille seg helt forskjellig for en eldre enebolig i værhardt strøk i forhold til en nyere blokkleilighet sentralt i en by. Vurderingen må derfor gjøres svært konkret. Med uttrykket *felleskostnader* forstås skyldnerens andel av utgifter i borettslag og boligsameier. Disse dekker ulike fellestjenester som vaktmester, vedlikehold av utearealer, avgifter og forsikringer på selve bygningen mv. Dersom borettslaget eller sameiet er belånt, vil også låneutgifter være inkludert. I noen tilfeller kan disse låneutgiftene være svært høye, men da er utgiftene til betjening av innkjøpslånet tilsvarende lave.

Rundskrivet har en noe mer spesifisert anbefaling enn forskriften er gitt når det gjelder anvendelsen av satsene. I rundskrivet heter det bl.a.: ”Gjeldsordningssatsene for voksne skal dekke alle husholdets nødvendige og rimelige forbruksutgifter. Det er gjort unntak for boutgifter, utgifter til barn – herunder underholdsbidrag – samt gjeldsbetjening. Utgifter til fagforeningskontingent er også ment å skulle dekkes innenfor satsen, men ikke såkalt tvungen pensjonsforsikring. Kjerneutgiftene i satsene blir således utgifter til mat, klær, transport, lege og helsestell og personlig pleie, samt nødvendige dagligvarer og husholdsartikler. Ekstraavgifter i forbindelse med ferie, fritid og høytidsdager er også ment omfattet av standardsatsen. Eventuelle ekstra utbetalinger i juni og desember er etter dette ikke ment å skulle beholdes, noe som betyr at beløpet som betales til kreditorene (dividenden) normalt vil bli noe større disse månedene. Ved særlige utgifter i forbindelse med konfirmasjon, begravelse mv. bør det imidlertid vurderes om et tillegg kan innrømmes. Det anbefales ikke avsatt ekstra midler i tilfeller hvor gjeldsordningsperioden går utover normalperioden på fem år. Dersom skyldneren har utgifter utover det alminnelige, bør det avsettes midler i tillegg til den veiledende satsen. Dette kan være aktuelt når det gjelder utgifter hvor det ofte er vanskelig å gjøre innsparinger, for eksempel utgifter i forbindelse med sykdom, arbeidsreiser samt i noen grad strøm og oppvarming. For å lette arbeidet med å beregne tilleggets størrelse, er det nedenfor gjort et overslag over hvor stor del av de vanligste utgiftstypene det er rimelig å anse dekket av standardsatsen.” Dernest følger en oversikt over hvert enkelt forbruksområde og det beløp som anslås som en normalutgift” (en slik liste over utgiftsposter er altså ikke medtatt i forskriften).

For hvert barn som skyldneren har underholdsplikt for etter barneloven § 68, gjøres det et tillegg i satsen per måned på (fra 1. juli 2017):

- a) kr 2 412 for barn som ikke har fylt 6 år,
- b) kr 3 198 for barn mellom 6 og 10 år,
- c) kr 4 039 for barn fra 11 år og mer.

Tillegget inkluderer alminnelige forbruksutgifter. Barnets andel av boligutgifter og utgifter til barnepass, herunder utgifter til barnehage og skolefritidsordning, er ikke inkludert.

Det gjøres et fradrag i tillegg på 20 prosent fra og med person nummer fire i husstanden. Fradraget skal gjøres i tillegg for de yngste barna.

Satsene for barnetillegg er delt inn i tre aldergrupper ut fra en betraktning om at kostnadene ved å oppfostre barn er aldersavhengige. Det er ved dimensjoneringen av satsene tatt utgangspunkt i normene for sosial stønad for barnefamilier fra NAV. Av hensyn til tidsaspektet er det gjort et tillegg på 10 %. Her følges altså ikke bidragsevnesatsene. Også disse satsene skal dekke "alminnelige forbruksutgifter", i prinsippet ut fra samme definisjon som satsene for voksne. Dette betyr bl. a. økte boligutgifter som følge av større plassbehov ikke er relevant. I gjeldsordningssammenheng er dette dekket ved den vurdering som allerede er gjort mht. boligbehov i forhold til familiestørrelse. Heller ikke er barnehageutgifter, skolefritidsordning (SFO) og eventuelle andre utgifter til barnepass inkludert. Dette betyr at det kan være nødvendig med betydelige tilleggsavsetninger for de som har slike utgifter. Videre er det nytt i forhold til de tidligere satsene at det skal gjøres et såkalt stordriftsfradrag, jf. bestemmelsens tredje ledd.

Henvisningen til barneloven § 68 medfører at forsørgelsesplikten varer til barnet er ferdig med videregående skole, altså normalt utover 18-årsalderen. Samtidig vil også begrensningene i forsørgelsesplikten mht. om barnet har egne midler, utnytter stipendordninger mv. være relevante. Det er understreket i resolusjonen at det ikke er meningen at barnet skal ta opp studielån slik at foreldrenes avsetning kan reduseres. Det vil heller ikke være rimelig å redusere barnetillettet fordi barnet har sommerjobb e.l. Dersom barnet unntaksvis har arbeid av fast karakter som gir betydelige inntekter ved siden av skolegangen kan dette forhold imidlertid være relevant. Det er videre forutsatt at barnetrygd og evt. underholdsbidrag skal medtas på skyldnerens inntektsside. Dette betyr at evt. dividende til kreditorene kan måtte reduseres når barnet fyller 18 år og barnetrygden faller bort. Det samme gjelder ved eventuelle endringer i underholdsbidrag som følge av forhold på bidragspliktiges side. Evt. overskudd i underholdsbidrag skal ikke medtas i inntektsgrunnlaget. Dette er barnets midler. Særlige behov hos barnet må vurderes på samme måte som hos de voksne, slik at ekstrautgifter som følge av sykdom eller nedsatt funksjonsevne mv. gir grunnlag for å øke satsen.

Det er også gitt egen satser for samvær med barn, se forskriften § 5.

Alle satser reguleres pr 1. juli hvert år.

Avslutningsvis nevnes at Høyesterett sommeren 2014 (Rt-2014 side 672) avsa en viktig avgjørelse om fordelingen av livsoppholdsmidler (utstrekningen av forsørgelsesbyrde) mellom ektefeller når inntektene er forskjellige. Saken refereres og kommenteres nedenfor.

Skyldneren hadde en brutto årsinntekt på kr 270 000, mens ektefellens var på kr 501 000. Statens innkrevingsentral mente at dette tilsa at skyldnerektefellen måtte bære mer enn halvparten av husholdets utgifter. Forslaget som tingretten hadde stadfestet, gikk ut på en likedeling av fellesutgifter og utgifter til barnets livsopphold. Lagmannsretten var imidlertid enig med tingretten, som hadde påpekt at utgangspunktet er at en "kreditor ikke kan kreve den solvente part i et ekteskap for den andre partens forpliktelser." Vurderingen i Høyesterett ble imidlertid noe annerledes enn både i tingretten og lagmannsretten. Høyesterett formulerte problemstillingen slik: "Spørsmålet saken reiser, er om ektefellens inntekt – hvor denne er høyere enn skyldnerens – skal influere på fordelingen mellom ektefellene av utgiftene til ektefellenes felles hushold, slik at en mindre del

faller på skyldneren enn ektefellen. Dette vil i så fall redusere det beløpet skyldneren kan holde tilbake og følgelig øke dividenden til kreditorene (...).” Høyesterett fant imidlertid at lagmannsrettens kjennelse måtte oppheves på et annet grunnlag, og det var da ikke nødvendig å ta stilling til spørsmålet om ”hva som skal til for at ektefellens inntekt skal få betydning for vurderingen etter § 4-3” (avsnitt 49 i kjennelsen). Retten uttaler likevel følgende: ”Tingrettens og lagmannsrettens premisser må forstås dit hen at ektefellens inntekt ikke kan få betydning så lenge denne ligger innenfor et ”normalnivå”. Jeg kan ikke se at det er grunnlag for å oppstille en slik begrensning i skjønnsutøvelsen. Det ble imidlertid opplyst i skranken at SI ikke krever at ektefellens inntekt skal tas i betraktning når denne ikke overstiger 50 % av skyldnerens inntekt. Jeg har forståelse for at alminnelige rimelighetsbetraktninger isolert sett kan tale for at det opereres med en slik terskel for når ektefellens inntekt aktualiserer en vurdering av hvor stor andel av husstandsutgiftene skyldneren må bære. Men dette kan ikke oppstilles som et rettslig utgangspunkt. SI har på den annen side anført at det må kunne utledes som et rettslig utgangspunkt at det må foretas en forholdsmessig fordeling av fellesutgiftene ut fra ektefellens inntekter. Jeg kan heller ikke se at det er grunnlag for en slik regel. Et slikt utgangspunkt vil lett framstå som uttrykk for en normalsituasjon som det kreves særskilt begrunnelse for å fravike, noe det ikke er grunnlag for verken i loven, forarbeidene eller rettspraksis. I mangel av andre holdepunkter legger jeg til grunn at loven legger opp til en ordning hvor en rekke momenter kan komme inn i vurderingen. Det kan innvendes at en slik vurderingsnorm går ut over forutberegnelighet og likebehandling. Dette må imidlertid eventuelt motvirkes ved at det i rundskriv eller i forskrift inntas nærmere regler om hvordan skjønnet skal utøves.”

Ovenforstående avgjørelse er altså avsagt av Høyesterett i avdeling, noe som styrker dens autoritet og rettskildeværde. Selv om retten ikke fant det nødvendig å ta stilling til det aktuelle spørsmålet for å løse den konkrete saken, knesettes likevel noen viktige prinsipper.

- For det første at når ektefellens inntekt kan tas i betraktning ved utleggstrekk, må det samme gjelde i saker etter gjeldsordningsloven (avsnitt 46). Praksis i saker om utleggstrekk vil derfor også være relevant i gjeldsordningssaker.
- For det andre at det ikke kan oppstilles som et rettslig utgangspunkt at ektefellens inntekt ikke skal få betydning før den kommer opp i en viss andel av skyldnerens inntekter (avsnitt 52).
- For det tredje at det heller ikke kan utledes som et rettslig utgangspunkt at det må foretas en forholdsmessig fordeling av fellesutgiftene ut fra ektefellens inntekter (avsnitt 53).

11.13. Oversikt over noen øvrige bestemmelser i loven

Iht. til loven har skyldneren har plikt til å avhende boligen dersom salg av boligen vil gi fordringshaverne best dekning og boligen overstiger skyldnerens og dennes husstands rimelige behov, se § 4-4.

Under en gjeldsordning har skyldneren rett til å beholde eiendeler som er nødvendige for å opprettholde en forsvarlig levestandard for seg selv og sin familie. Reglene om dette finnes i gol. § 4-5. Bestemmelsene er bygget på tilsvarende bestemmelser fra dekningsloven, som regulerer situasjonen ved tvangsinnfordring av gjeld, jf. dekn. § 2-3 (de såkalte ”lovfestede beslagsforbud”). Ved tolkningen av gjeldsordningsloven på dette punkt skal man ifølge forarbeidene støtte seg til den praksis som er etablert omkring bestemmelsene i dekningsloven.

Reglene om hvilke fordringer som skal delta i en gjeldsordning og hvordan skyldnerens midler skal fordeles på de ulike kreditorer står i gjeldsordningsloven § 4-8 første ledd. Bestemmelsen fastslår innledningsvis at alle krav i utgangspunktet skal delta i en gjeldsordning, og nevner dernest de tre unntakene, jf. bestemmelsens første ledd første punktum. Annet punktum inneholder hovedregelen om likedeling (dividenderegelen) mellom kreditorene (jf. punkt 6.8.3 her), samt listen over hvilke krav som skal eller kan undergis særbehandling, jf. bokstav (a) til (i). Særbehandlingen kan dreie seg om ulike dekningsformer som for eksempel rentebetjening (reelt pantelikret boliggjeld), rente- og avdragsbetjening (reelt pantelikret gjeld på løsøre), full dekning (visse erstatningskrav) samt dårligere dekning (bokstav f) eller bedre dekning (bokstav g) enn andre krav. Loven inneholder ingen bestemmelser om prioritet. Dersom det er flere krav som skal gis full dekning, må disse sidestilles.

Når forslaget til frivillig gjeldsordning er utarbeidet, jf. gol. § 4-1, skal det sendes til samtlige berørte fordringshavere inkludert kausjonister mv., for avstemming. Kreditorer som motsetter seg forslaget skal ha en grunn til det, og denne grunnen skal oppgis. Kreditorer som ikke protesterer innen fristen vil bli bundet, dersom dette er opplyst i det utsendte forslaget. Fristen for å gi tilbakemelding skal som hovedregel være tre uker. Offentlige kreditorer står fritt til å akseptere forslaget uten hinder av særlige regler på området. Dersom kreditorene godtar forslaget, ved taust aksept eller ved aktivt å opplyse om det, er frivillig gjeldsordning kommet i stand. Reglene om dette står i § 4-12.

En tvungen gjeldsordning er en ordning fastsatt av domstolen på bakgrunn av en begjæring og et forslag til oppgjør fra skyldneren. Fastsettelsen skjer ved kjennelse i tingretten etter at det er avholdt obligatorisk rettsmøte om saken. Den tvungne ordningens innhold må ligge innenfor lovens rammer, noe den gjør dersom det er i samsvar med innholdsbeskrivelsen for frivillige gjeldsordninger i lovens kapittel 4. I tillegg må forslaget være i henhold til visse særlige regler om gjeldsordningsperiodens lengde og avviklingen av gjelden. Det må dessuten ikke foreligge hindre for stadfestelse, som urettede saksbehandlingsfeil, at forslaget vil virke støtende eller at mange krav er omtvistet. De særlige reglene om tvungen gjeldsordning står i lovens kapittel 5. Adgangen til å fastsette tvungen gjeldsordning er selve kjernen i gjeldsordningsloven. Uten denne muligheten kunne loven lett blitt et slag i luften. Riktignok er de langt fleste gjeldsordninger frivillige, men trolig har dette nær sammenheng med muligheten for at det kan fastsettes en tvungen ordning. Ved siden av å løse saken i de tilfeller hvor partene ikke blir enige, skal en tvungen gjeldsordning, eller muligheten for dette, motivere partene til å inngå frivillige gjeldsordninger, og derved fungere som et slags "ris bak speilet". Merk at "tvungen" her betyr at det er kreditorene som "tvinges", ikke skyldneren. Skyldneren kan når som helst trekke seg.

Spørsmålet om gjeldsordningsperiodens lengde utgjør et av hovedområdene i gjeldsordningsloven. Grunntanken i loven er nettopp at skyldneren skal få slettet gjelden etter å ha betalt mest mulig i en begrenset periode, og spørsmålet om hvor lang tid denne perioden skal strekke seg over, blir da et sentralt tema både for skyldneren og kreditorene. Samtidig melder også samfunnsmessige interesser seg her i form av at det ikke må oppfattes som for lettvindt å få slettet gjeld. Bestemmelsene om gjeldsordningsperioden ved tvungen gjeldsordning står i lovens § 5-2 første ledd annet til femte punktum. Hovedregelen står i § 5-2 første ledd annet punktum, hvor det fastslås at *en gjeldsordningsperiode skal være på fem år*. Reglene om adgangen til å fravike hovedregelen står i tredje til femte punktum og lyder slik: *Dersom det foreligger tungtveiende grunner kan en gjeldsordning med en annen gjeldsordningsperiode stadfestes. En gjeldsordning med en gjeldsordningsperiode på mer enn åtte år kan bare stadfestes i helt særegne tilfeller. Perioden kan ikke overstige ti år*. Loven regulerer altså gjeldsordningsperiodens lengde noe forskjellig alt etter som det er tale om en frivillig eller tvungen gjeldsordning. Ved en frivillig gjeldsordning skal perioden "normalt" være på fem år, jf. § 4-2 første ledd annet punktum.

Ved fastsettelse av en frivillig eller tvungen gjeldsordning blir det tatt stilling til hvordan skyldnerens økonomiske situasjon vil være langt inn i fremtiden. En gjeldsordningsperiode skal normalt være på fem år og blir i mange tilfeller lenger. I løpet av denne tiden kan forutsetningene for gjeldsordningen kan endre seg, eller svikte helt. Dette kan selvsagt slå begge veier, ved at skyldnerens situasjon både kan bedre seg og forverre seg. Det kan også hende at skyldneren opptrer på en måte som gjør at denne ikke lenger bør få adgang til de fordeler en gjeldsordning gir. Gjeldsordningsloven har derfor regler som gir mulighet til å endre en gjeldsordning ved forverret eller forbedret økonomi, ved uredelighet og ved mislighold. En gjeldsordning kan i særlige tilfeller også settes til side inntil to år etter at den er ferdig. Reglene om dette står i lovens kapittel 6, som har overskriften "Endring av en gjeldsordning", og dekker alle de ovennevnte endringstypene.

11.14 Klage og anke i gjeldsordningssaker

Som den klare hovedregel kan beslutninger tatt av namsmannen og domstolene påklages eller ankes vider oppover i domstolsystemet. Dette gjelder også i saker etter gjeldsordningsloven. Imidlertid

inneholder gjeldsordningsloven del svært praktiske særregler og unntak fra hovedreglene på dette området. Videre vil reglene om den begrensede prøveadgang som Høyesteretts ankeutvalg må følge i såkalte videre kjæremål² stå sentralt i herværende sammenheng, noe som skyldes at gjeldsordningssaker som hovedregel skal avgjøres ved kjennelser. Den følgende fremstillingen vil i hovedsak dreie seg om disse to temaene.

Den som er misfornøyd med namsmannen avgjørelse om å avslå åpning av gjeldsforhandling etter gol. § 2-6 kan som nevnt foran i første omgang be namsmannen omgjøre sin beslutning. Dette har namsmannen adgang til, jf. tvfbl. § 5-15, som også gjelder i gjeldsordningssaker, jf. henvisningen i gol. § 7-5. Namsmannens beslutning kan dessuten påklages av skyldneren til tingretten og videre oppover i domstolsystemet, jf. tvfbl. § 5-16. Dette koster ett rettsgebyr (i 2017 kr. 1 049). Domstolens avgjørelse vil da gå ut på å stadfeste namsmannens beslutning eller oppheve den. Det er kun holdbarheten i namsmannens avslagsavgjørelse som da prøves. Ved en opphevelse vil namsmannen få saken tilbake ("hjemvist") og må ta stilling til den pånytt. Kjennelsen om opphevelse skal begrunnes, og retten vil i begrunnelsen normalt ha forklart hvilke feil den mener beslutningen lider av. Den rettsoppfatning som fremkommer i den overordnede avgjørelsen må namsmannen (og eventuelt den underordnede domstolen) legge til grunn for sin nye beslutning.

Namsmannens avgjørelse om å åpne gjeldsforhandling kan påklages til tingretten av *kreditorene* innen en uke etter at varsel om åpning *er sendt*, jf. gol § 3-1 fjerde ledd. Dette er en meget kort frist som ble innført samtidig med at namsmannen fikk adgang til å åpne gjeldsforhandlinger. Med normal postgang vil derfor kreditorene kun ha fem-seks dager på seg til å beslutte om klage skal inngis. Det avgjørende vil være om klagen er *avsendt* innen fristen. Skyldneren kan ikke påklage en åpningsavgjørelse i sin favør, noe denne heller ikke har noen grunn til. Dersom namsmannen imidlertid setter vilkår for å åpne, kan skyldneren klage til tingretten over denne avgjørelsen, jf. gol. § 3-1 fjerde ledd annet punktum. Namsmannens avslag etter gol. § 2-6 kan også påklages til tingretten av skyldneren, men ikke av kreditorene, noe de ikke vil ha grunn til. *Tingrettens* avgjørelse om å åpne gjeldsforhandlinger er endelig, jf. gol. § 3-1 fjerde ledd tredje punktum. Tingrettens avgjørelse om å sette vilkår for åpning kan påklages av skyldneren, men ikke av kreditorene. Tingrettens avgjørelse om å nekte åpning kan påklages av skyldneren, men ikke kreditorene.

Loven fastslår i § 5-1 fjerde ledd fjerde punktum at namsmannens avgjørelse om å forlenge gjeldsordningsperioden ikke kan bringes videre til tingretten verken av skyldneren eller kreditorene. Dette gjelder enten perioden forlenges eller nektes forlenget. For det andre sies det i § 5-4 annet ledd tredje punktum at en kjennelse som nekter stadfestelse bare kan påkjæres av skyldneren. Dette betyr at en kjennelse som *stadfester forslaget* kan ankes på vanlig måte. I praksis vil det likevel bare være kreditorene som har ankerett i slike tilfeller, idet en part normalt ikke kan anke en avgjørelse hvor vedkommende har fått fullt medhold.

En kjennelse har som nevnt ovenfor virkning fra den er avsagt og en gjeldsordning må iverksettes så snart den er stadfestet. Det er ikke nødvendig å vente på rettskraft. Merk at dersom det kommer en kjennelse som opphever *stadfestelseskjennelsen*, betyr ikke det at *gjeldsordningen* er opphevet. Skyldneren kan derfor fritt søke på nytt igjen, uten de begrensninger som rammer den som har hatt gjeldsordning tidligere, jf. § 1-4 tredje ledd. Når gjeldsforhandlingsperioden er over, kan stadfestelse ikke lenger skje. Saken må da eventuelt igangsettes på nytt. En vedtakelse av frivillig gjeldsordning kan selvsagt ikke påankes.

Twisteloven (lov 90/2005) inneholder i kapittel 29 bestemmelser om anke til lagmannsrett. I henhold til § 29-1 kan bl.a. avgjørelser fra tingrettene ankes videre til lagmannsrettene. Dette gjelder også, med de begrensninger gjeldsordningsloven inneholder, kjennelser i gjeldsordningssaker. Iht. til § tvl. § 29-3 kan både feil i bevisbedømmelsen, rettsanvendelsen og saksbehandlingen være ankegrunn. Lagmannsretten har dermed "full" prøvelsesadgang og kan vurdere alle sider ved tingrettens behandling. Ankefristen er 1

---

² Jf. tvisteloven (90/2005) § 30-6 (tidligere tvml. § 404).

måned fra forkynnelse. Det er som hovedregel bare krav avgjort av tingretten som kan ankes. Nye krav kan i svært begrenset grad trekkes inn i saken, jf. tvl. § 29-4. Det bestemmes videre i § 29-8 at alle som vil bli berørt av den endring som anken angår, skal gjøres til motparter. En skyldner som anker en avgjørelse i en gjeldsordningssak må dermed gjøre alle sine kreditorer til motparter. Anke til lagmannsrett skjer ved at det avfattes en ankeerklæring som må fylle formkravene i § 29-9. Skyldneren kan selv fylle ut og sende inn ankeerklæringen, som skal gå via den domstol som har avsagt den avgjørelse som påankes. Den ankende part har krav på veiledning om utfylling av ankeerklæring og skal gis anledning til å rette eventuelle feil (§ 29-10).

Lagmannsrettens avgjørelse kan anta ulike former, jf. tvl. § 29-23. Den kan ved anke over realiteten (avgjørelsens innhold) gå ut på at ankes *forkastes*. Den påankede avgjørelse blir da stående. I en gjeldsordningssak kan dette for eksempel skje dersom lagmannsretten er enig med tingretten i at gjeldsforhandling ikke skal åpnes. Dette beskrives som at anken ikke kan "føre frem". Dersom lagmannsretten mener at det er begått saksbehandlingsfeil vil det skje en *opphevelse* av den opprinnelige avgjørelsen. I gjeldsordningssaker kan dette for eksempel være tilfelle dersom det ikke er drøftet om åpning av gjeldsforhandling vil virke støtende. I tilfeller hvor den ankende part gis medhold, vil kjennelsen bli opphevet dersom lagmannsretten ikke har tilstrekkelig grunnlag for å avgjøre realiteten, eller ny realitetsavgjørelse vil bli avsagt dersom tilstrekkelig informasjon foreligger. Ingen av disse avgjørelsesformene er uvanlige i gjeldsordningssaker. Dersom lagmannsretten etter anke fra en skyldner for eksempel ser at vedkommende åpenbart er varig betalingsudyktig, men ikke vet om det finnes andre hindre for gjeldsordning, vil lagmannsretten måtte ty til opphevelse. Dersom saken er så godt opplyst at lagmannsretten har grunnlag for å prøve de øvrige vilkårene, vil den normalt sørge for å åpne gjeldsforhandling.

Endelig bestemmes i tvl. § 29-24 at saken skal sendes tilbake til ny behandling ved opphevelse og at tingretten da skal følge den rettsoppfatning som lå til grunn for lagmannsrettens opphevelse. Har det etter at tingrettens kjennelse ble avsagt inntrådt endrede forhold, har lagmannsretten også adgang til å ta hensyn til dette i den utstrekning det påberopes av partene, men lagmannsrettens prøvelse er som nevnt i utgangspunktet begrenset til å overprøve tingrettens avgjørelse slik den foreligger. I en sak om opphevelse av gjeldsordning etter mislighold kan det for eksempel tas hensyn til hvordan skyldneren har opptrådt i tiden etter opphevelsen i tingretten. Dersom vedkommende da for eksempel har betalt seg å jour, kan retten legge vekt på det ved ankebehandlingen. Det er betydelige kostnader ved anke til lagmannsrett, 6 ggr. Rettsgebyret, i 2017 altså kr 6 294.

Situasjonen er noe annerledes når en gjeldsordningssak behandles av Høyesteretts ankeutvalg (tidligere kjæremålsutvalg). Dette vil være en såkalt "fortsatt anke", noe som altså betyr at saken har vært anket før og dermed behandlet to ganger før i rettsapparatet. Mange av de samme reglene som gjelder for anke til lagmannsretten vil gjelde her også men det finnes noen viktige unntak. Etter en særlig bestemmelse i tvl. § 30-9 kan ankeutvalget konkludere med at anken klart ikke kan føre frem. Dette betyr at anken kan forkastes eller avvises uten noen nærmere begrunnelse.

Saken er imidlertid dermed ikke behandlet mer lemfeldig eller overfladisk enn saker som begrunnes. Regelen gir kun en adgang til en forenklet utforming av kjennelsen. En slik kjennelse har derfor i prinsippet like stor rettskildeverdi som en begrunnet kjennelse. Men den manglende begrunnelsen gjør selvfølgelig at det kan være vanskelig å få tak i hva som er påanket uten å ha tilgang til ankeerklæringen.

Viktigst i forhold til gjeldsordningssaker, er imidlertid den såkalte begrensede prøvelsesadgang. I henhold til tvisteloven § 30-6 (tidl. tvistemålsloven § 404) kan utvalget i praksis bare prøve saksbehandlingen og lovtolkningen eller "den generelle rettslige forståelsen av en skreven rettsregel" som det nå heter i tvisteloven. Utvalget er således avskåret fra å prøve lagmannsrettens avgjørelse av sakens faktiske side – dette gjelder både bevisbedømmelse og regelanvendelse (den såkalte konkrete rettsanvendelse) på det foreliggende faktum. I praksis har utvalget etter dette stort sett begrenset seg til å vurdere om det er gjort en forsvarlig lovtolkning med hensyn til relevansen av de momenter som er trukket inn i vurderingen, samt om vurderingen er omfattende nok. Det er av overordentlig stor

betydning ved studier av kjennelsene fra ankeutvalget, å være klar over at den innbyrdes vektleggingen av de relevante momenter ikke er prøvd.

Angrep på anvendelsen av bestemmelser som er utpreget skjønnsmessige blir ofte forkastet av ankeutvalget. Det er imidlertid ikke alltid helt enkelt å trekke grensene for prøvelsesadgangen.

Utvalget vil videre ha kompetanse til å prøve om lagmannsretten har tatt et riktig rettslig utgangspunkt for sin konkrete lovanvendelse og om normene for vurderingen som er gjort er korrekte. Om "støtendevurderingen" uttalte utvalget i Rt-1994-429 at; "lagmannsrettens utgangspunkt er riktig. Det skal etter lovens § 5-4 første ledd (a) foretas en vurdering av om stadfestelse av den foreslåtte gjeldsordning vil "virke støtende". Det er ikke grunnlag for å anta at lagmannsretten ved sin vurdering har bygget på en uriktig norm. Selve den konkrete vurdering kan utvalget ikke prøve i et videre kjæremål. I namsrettens kjennelse, som lagmannsretten har sluttet seg til, nevnes de momenter som har vært bestemmende for avgjørelsen."

12. Personlig konkurs

Hjelpetekst

En privatperson som er insolvent kan, på samme måte som et selskap, begjæres konkurs, jf. konkursloven §§ 60 og 61. Dette omtales gjerne som "personlig konkurs". Insolvens innebærer at skyldneren ikke kan oppfylle sine forpliktelser etter hvert som de forfaller til betaling (illikviditet), samtidig som eiendeler og inntekter ikke antas å gi full dekning for forpliktelsene (insuffisiens). En person under gjeldsordning som overholder sine forpliktelser kan ikke begjæres konkurs. Virkning av konkursåpning er at skyldner ikke lenger har noen råderett over sine eiendeler. Disposisjonsretten overføres boet ved bostyrer, jf. § 100. Er det ikke midler i boet, innstilles bobehandlingen, noe som ofte skjer i privatpersoner bo, jf. § 135. Bobehandlingen er endelig avsluttet når tingrettens kjennelse om innstilling er rettskraftig, jf. § 137. Konkurskyldneren vil imidlertid ikke være kvitt sin gjeld i den grad den ikke er blitt dekket av den utbetalte dividende, jf. dekl. § 6-6. Normalt vil derfor en privatperson som har gjennomgått en konkurs, være minst like gjeldstynget som før konkursen.

Fagartikkel

Det forekommer av og til, også utenfor næringsforhold, at kreditor ser seg tjent med at skyldneren gjennomgår en konkurs. I de aller fleste tilfellene ved personlig konkurs er det imidlertid tale om

tidligere næringsdrivende som har måttet avvikle en virksomhet med tap. Og oftest er det skatte- og avgiftsgjeld som ligger til grunn for konkursbegjæringen. Det hører nemlig med til de absolutte sjeldenheter at en privatperson slås konkurs på bakgrunn av forbruksgjeld, boliggjeld eller annen privatgjeld. De fleste privatpersoner med gjeldsproblemer behøver derfor ikke frykte dette. Selv om saken går så langt at kreditor sender et konkursvarsel, kan den private skyldner normalt ta den siden av saken med ro - konkurs blir likevel sjelden resultatet.

De sentrale rettskilder på området er *konkursloven* (lov om gjeldsforhandling og konkurs av 8. juni 1984 nr. 55 – kkl.) og *dekningsloven* (lov om fordringshavernes dekningsrett av 8. juni 1959- dekl.). Konkursloven er den formelle lov - her finner man hovedsakelig regler om fremgangsmåten ved konkurs. Loven kan *for så vidt* sammenlignes med tvangsl., hvor man finner reglene om fremgangsmåten ved de forskjellige typer tvangsfullbyrdelse. *Dekningsloven* inneholder derimot regler som beskriver partenes rettigheter under konkurs, altså de materielle regler. Dekningsl. gjelder i stor utstrekning også ved tvangsfullbyrdelse, f.eks. ved utlegg, og kan således sies å være en slags felleslov hva angår partenes rettigheter og plikter under gjeldsforfølgning. I tillegg til disse lovene er det rikelig med rettspraksis omkring konkursretten, slik at dette også er en sentral rettskilde på området.

Konkurs komme i stand på forskjellige måter. Det vanlige er at en eller flere av skyldnerens kreditorer begjærer konkurs åpnet. Denne kreditor omtales gjerne som "konkursrekvirenten". Men også skyldneren selv kan be om at hans bo tas under konkursbehandling. Dette kalte man tidligere å "melde oppbud", men i dag er uttrykksmåten å "slå seg selv konkurs" vanligere. Konkursaker behandles i første instans i det som tidligere het skifteretten, som nå er den alminnelige tingretten. Rettens avgjørelser i konkursaker kan på vanlig måte påklages videre oppover i rettssystemet. Dersom skyldneren er *insolvent*, skal ifølge kkl § 60 vedkommendes bo tas under konkursbehandling når det begjæres av skyldneren eller en fordringshaver. Ikke alle kreditorer kan begjære konkurs, jf. kkl § 64, som blant annet bestemmer at den som har sikret sitt krav ved betryggende panterett i skyldnerens eiendeler eller med selvskyldnerkausjon ikke kan begjære konkurs. Disse kreditorer er i stedet henvist

til å begjære tvangsfullbyrdelse. I svært mange tilfeller er det en offentlig myndighet som står bak konkursbegjæringen. Særlig er skatte- og avgiftskreditorene en hyppig aktør i så måte.

Skyldneren vil, i henhold til kkl. § 61, første punktum være insolvent dersom denne "ikke kan oppfylle sine forpliktelser etter hvert som de forfaller, med mindre betalingsudyktigheten må antas å være forbigående". Bestemmelsen modifiseres dog av annet ledd, hvorav det fremgår at insolvens ikke skal anses å foreligge dersom verdien av ev eiendeler og inntekter til sammen er tilstrekkelig til å gi kreditorene full dekning. Skyldneren må altså være det man har kalt "illikvid", samtidig som han må være i underbalanse, eller "insuffisient". Det er litt forskjellige oppfatninger av hva som kan betegnes som "forbigående" betalingsudyktighet, men særlig langt inn i fremtiden er det ikke meningen man skal se - i høyden noen svært få måneder. Skyldneren har visse muligheter til å avverge konkurs etter at begjæringen er fremsatt, men det stilles da krav om *betaling* fra skyldneren eller andre, ev *sikkerhetsstillelse* i form av kausjon eller pantstillelse fra en *tredjeperson*.

Dersom kreditor har grunn til å tro at skyldneren f.eks. har skjulte midler, eller har unndratt midler ved gavetransaksjoner overfor familie eller slekt, f.eks. ektefelle, vil dette være legitime beveggrunner for en konkursbegjæring, selv om skyldneren "offisielt" ikke eier aktiver av betydning. Konkursbehandlingen gir kreditor god anledning til å "kikke skyldneren i kortene", hans regnskaper, korrespondanse mv. blir belyst og - kanskje enda viktigere - konkursåpningen utløser reglene i dekl. kapittel 5 om omstøtelse. Etter disse reglene kan en rekke av skyldnerens disposisjoner, for eksempel gaver, i tiden før konkursåpning bli omgjort.

Videre nevnes at næringsdrivende som går konkurs, kan tilstå et underholdsbidrag fra retten, slik at vedkommende har noe å leve av inntil situasjonen er avklart, jf. kkl § 106. Dette skal imidlertid tas av boets midler, noe som sjelden er økonomisk mulig. Skyldneren har da mulighet til å be om økonomisk sosialhjelp inntil han igjen oppnår tilstrekkelige inntekter. Skyldnerens lønnsinntekter kan trekkes inn i boet, men livsoppholdet er vernet gjennom dekningsloven § 2-11, jf. § 2-7.

Konkursbehandlingen i en privatpersons bo vil normalt ikke pågå mer enn noen få måneder. Merk at et aksjeselskap som går konkurs, normalt vil bli slettet eller "likvidert", mens privatpersoner normalt fortsetter sin eksistens også etter konkursen. *Konkursskyldneren vil imidlertid ikke være kvitt sin gjeld i den grad den ikke er blitt dekket av den utbetalte dividende, jf. dekl. § 6-6. Normalt vil derfor en privatperson som har gjennomgått en konkurs, være minst like gjeldstynget som før konkursen.* Konkursbehandling er derfor intet alternativ til behandling etter gjeldsordningsloven for en gjeldsbelastet privatperson, dersom formålet med prosessen er å komme løs fra en vanskelig gjeldssituasjon.

13. Foreldelse av pengekrav

Hjelpetekst

For å undersøke om et krav er foreldet, må man klarlegge hvilken type krav man står overfor, og dermed hvilken frist som gjelder. Deretter må man undersøke når fristen startet å løpe, og om det foreligger handlinger som har avbrutt foreldelsen. Den alminnelige foreldelsesfristen er tre år, jf. foreldelsesloven § 2. Dette betyr at treårsfristen skal legges til grunn hvis ikke annet er særskilt bestemt. De vanligste pengekrav som følger den alminnelige foreldelsesfristen er fakturaer. For gjeldsbrev og pengelån gjelder en særskilt foreldelsesfrist, jf. § 5. Fristen er her 10 år. For pengekrav fastslått i dom, gjelder en foreldelsesfrist på 10 år. Krav på senere forfalte renter er likevel underlagt den alminnelige foreldelsesfristen, jf. § 5 pkt. 1, jf. § 2. Fristen løper "fra den dag da fordringshaveren tidligst hadde en rett til å kreve å få oppfyllelse", altså ved avtalt forfall eller evt. ved påkrav. Fristavbrudd kan skje ved skyldners erkjennelse § 14, rettslige skritt § 15, administrative avgjørelser § 16, tvangsfullbyrdelse § 17 og konkurs, gjeldsforhandling og skifte. Når foreldelsesfristen er avbrutt ved erkjennelse etter fl § 14, løper det en ny frist av samme lengde som den opprinnelige, jf. fl § 20. Virkningene av de andre typer fristavbrudd vil avhenge av sakens utfall, og må undersøkes særskilt, jf. §§ 21, 22 og 23. Dersom kreditor ikke har fått fristavbrudd er virkningen av at foreldelse inntre at retten til å kreve fordringen oppfylt bortfaller, jf. § 24.

Fagartikkel

13.1. Innledning

Når et pengekrav er blitt så gammelt at det av den grunn ikke lenger kan inndrives, er det foreldet. Virkningen av foreldelsen er altså at kreditor mister retten til å kreve inn pengene. Hensikten med å ha regler om foreldelse er bl.a. å motivere til avvikling av økonomiske mellomværender før de blir for gamle. Etter hvert kan det oppstå bevisproblemer (folk gjemmer ikke på kvitteringer i det uendelige). En annen begrunnelse for foreldelsesinstituttet er at skyldneren kan ha innrettet seg etter at kravet ikke lenger vil bli gjort gjeldende og kanskje komme i betalingsvansker dersom det skjer. I forbindelse med gjeldsordning og gjeldsrådgivning kan spørsmål om foreldelse oppstå i en rekke forskjellige sammenhenger. Når kreditorene melder sine krav i forbindelse med at det skal skaffes oversikt over skyldnerens gjeld, må man vurdere om noen av kravene kan være foreldet. Særlig oppmerksom må man være i forhold til kreditorenes rentekrav. Ikke sjelden forekommer det at foreldede renter tas med når krav meldes. Videre vil det være viktig å kjenne til hvilke handlinger som avbryter en foreldelsesfrist.

Hovedloven på området er lov om foreldelse av fordringer (lov 1979/18, fl). Det finnes bestemmelser om foreldelse også flere andre steder i lovverket, og disse vil gå foran foreldelsesloven så langt de rekker, jf. fl. § 30. Men i noen tilfeller må man undersøke både i særlovgivningen og i fl. for å finne ut hvilken regel som gjelder - reglene supplerer hverandre. Bestemmelsene i særlovgivningen regulerer nemlig ofte bare en spesiell side av foreldesspørsmålet, f. eks. når fristens utgangspunkt skal anses å være, eller hvor lang foreldelsesfristen er. I det siste tilfelle vil altså særlovgivningen gi anvisning på en spesialfrist som gjelder for det aktuelle kravet, og derved sette hovedregelen om foreldelsesfristens lengde ut av spill. Også en skyldner som vet at en fordring eksisterer, og kanskje også drøyer betalingen fordi han vet at foreldelse snart vil inntre, er beskyttet av foreldelsesreglene. Ingen av foreldelsesreglene krever at skyldneren skal ha vært i god tro. Merk også at den som har betalt en fordring i den tro at den ikke var foreldet, ikke har rett til å kreve pengene tilbake fra mottakeren.

13.2. Foreldelsesfristens lengde

Fl. § 2 er hovedregelen om foreldelsesfristens lengde. Her heter det at den alminnelige foreldelsesfrist er 3 år. Bestemmelsen vil gjelde for alle typer krav som ikke er undergitt særskilt foreldelsesfrist. En

eventuell særskilt foreldelsesfrist kan fremgå både av fl. eller av særlovgivningen. De fleste frister som i lengde avviker fra hovedregelen i foreldelsesloven § 3 er lenger, f.eks. 10 eller 20 år. Fl. §§ 4 til 9 inneholder bestemmelser om særlige foreldelsesfrister.

For *gjeldsbrev og pengelån* gjelder også en meget viktig særskilt foreldelsesfrist, jf. § 5. Fristen er her 10 år. Det er således denne foreldelsesfristen som vil gjelde for hovedmengden av de krav som er aktuelle i gjeldsrådgivningssammenheng. Dersom det utstedes et gjeldsbrev for en fordring har det selvsagt ingen betydning om kravet er av en art som opprinnelig er underlagt en kortere foreldelsesfrist. Dersom skyldneren f. eks. får utsettelse med å betale en faktura mot å undertegne et gjeldsbrev, vil hele den fordring som er medtatt i gjeldsbrevet være underlagt tiårsfristen. Dette vil altså gjelde både hovedstol og eventuelle renter og omkostninger. Dette medfører også at dersom gjelden *erkjennes* ved at det utstedes et gjeldsbrev, løper det en ny tiårsfrist uansett om det er ordinær fakturagjeld som erkjennes.

Det gjelder imidlertid et meget viktig unntak fra tiårsregelen. I fl. § 5 punkt 1 gjøres det unntak for “senere forfalt rente”. Denne foreldes altså etter hovedregelen om tre år (jf. § 2). Formuleringen “senere forfalt” er her viktig. Det som menes er at rente som påløper på grunnlag av gjeldsbrevet er underlagt en treårsfrist, mens det for rente som måtte være inkludert i gjeldsbrevets pålydende gjelder en

tiårsfrist. Dette medfører f.eks. at den kreditor som vil “holde liv i” hele sitt rentekrav, må sørge for å ta med skyldige renter i et gjeldsbrev hvert 3. år, dersom avbrytelse av rentekravets foreldelse ikke skjer på annen måte. Dette gjelder imidlertid ikke for skatte- og avgiftskrav, jf. skattebetalingsloven § 12-1. Foreldelse av rentene vil inntre etter treårsregelen selv om de blir “kapitalisert”, altså lagt til hovedstolen med jevne mellomrom, for eksempel årlig. Merk også at det i fl. § 5 nr. 2 er gjort unntak for kredittkjøp. Gjeld som oppstår i den forbindelse regnes ikke som pengelån i forhold til fl. § 5, og er underlagt treårsfristen i § 2.

13.3. Foreldelsesfristens utgangspunkt

På bakgrunn av det som er sagt ovenfor vil det være naturlig å starte en undersøkelse av et krav kan være foreldet med å klarlegge hvilken type krav man står overfor, og dermed hvilken frist som gjelder. Når det er brakt på det rene hvor lang foreldelsesfristen for det aktuelle krav er, kan det være naturlig å fortsette med å undersøke når den startet å løpe (dersom det ikke er åpenbart at fristen ennå løper). Også her finnes det en hovedregel og enkelte spesialregler. Hovedregelen finner vi i fl § 3 nr. 1, hvor det heter: *Foreldelsesfristen regnes fra den dag da fordringshaveren tidligst har rett til å kreve oppfyllelse*. Neste skritt vil altså være å finne frem til dette tidspunkt. Normalt kan vi altså regne fristen fra kravets forfallsdato, slik denne er avtalt. Men forfallsreglene medfører at dersom det ikke er avtalt noen forfallsdato, vil foreldelsesfristen løpe allerede fra den dag kravet oppstår. Dersom kreditor gir skyldneren henstand, vil likevel den ordinære forfallsdato være foreldelsesfristens utgangspunkt. Anvender vi disse reglene på et ordinært banklån, hvor det er avtalt regelmessige terminbeløp som både inneholder en rentedel og en avdragsdel, vil vi finne at det vil løpe en særskilt frist fra forfall for hver termin, samt en frist for hele fordringen, med utgangspunkt f. eks. 14 dager etter at kravet ble etablert (banklån har gjerne en klausul hvoretter låneavtalen kan sies opp med 14 dagers, eller *en måneds*, varsel). Det sentrale her er imidlertid at det normalt skjer en løpende avbrytelse av fristen i forbindelse med skyldnerens innbetalinger. Kreditor risikerer derfor ikke at et lån ”plutselig” blir foreldet så lenge det betjenes.

13.4. Foreldelsesfristens avbrytelse

Et krav behøver ikke være foreldet selv om den opprinnelige foreldelsesfristen er utløpt. Fristen kan være avbrutt. Et tredje hovedspørsmål som må tas stilling til (dersom den opprinnelige fristen er utløpt) er derfor om foreldelsesfristen kan være avbrutt på en måte som loven anerkjenner. Bestemmelser om fristavbrudd finnes i fl. §§ 14 - 19. En svært viktig bestemmelse for vårt område finnes i fl. § 14, hvoretter foreldelsesfristen avbrytes dersom *skyldneren* erkjenner det aktuelle kravet. Men også

kreditor kan besørge avbrytelse av fristen, men da må det et saksanlegg til, jf. for eks fl. § 15. En purring eller et inkassovarsel er altså ikke tilstrekkelig. Merk at foreldelseslovens regler om fristavbrytelse ikke får anvendelse på bøter.

Erkjennelsen kan skje uttrykkelig, skyldneren sier klart fra - muntlig eller skriftlig - at han skylder det aktuelle beløp, eller skyldneren kan erkjenne ved sin handlemåte. Loven nevner her at det betales rente. Betaling av *avdrag* kan imidlertid ikke uten videre sidestilles med rentebetaling. Når foreldelsesfristen er avbrutt ved erkjennelse etter fl § 14, løper det en ny frist av samme lengde som den opprinnelige, jf. fl § 20. Dersom et krav fastslås ved dom, f.eks. i forliksrådet, det fremmes tvangsfullbyrdelse etter fl § 17, eller kravet blir anerkjent i konkurs, løper en ny frist på 10 år fra henholdsvis avsigelse av dommen, tvangsforretningens slutning og bobehandlingens slutning.

Et annet eksempel kan være at skyldneren går inn i gjeldsforhandlinger med kreditor hvor det fra skyldnerens side klart forutsettes at han skylder beløpet. Utgangspunktet må være at den omstendighet at gjeldsforhandlinger innledes ikke i seg selv er nok til å avbryte en foreldelsesfrist. Det må også være klart at dersom grunnlaget for forhandlingene er at skyldneren mener kravet ikke eksisterer, f.eks. fordi det er betalt, vil forhandlingene ikke medføre at foreldelsen blir avbrutt. Dersom forhandlingene f.eks. innledes med at skyldneren ber om utsettelse med å betale et nærmere bestemt krav, vil dette normalt være å anse som en erkjennelse med rettsvirkninger. En foreldelsesfrist må selvsagt avbrytes mens den løper. En erkjennelse som kommer etter at fristen er utløpt har derfor ingen rettsvirkning

Som nevnt overfor kan foreldelsen også avbrytes ved tiltak fra kreditors side. Loven inneholder imidlertid *svært spesifikke krav* når det gjelder de handlinger som må foretas for at foreldelsen i henhold til loven skal anses avbrutt - kreditor må som hovedregel gå til sak mot skyldneren. Det er altså ikke tilstrekkelig med en henvendelse til skyldneren, f. eks. en purring, eller at kravet sendes til rettslig inkasso.

14. Kredittopplysning og betalingsanmerkninger

Hjelpetekst

Dersom et krav ikke betales ved forfall, vil skyldneren etter en tid risikere å bli "svartelistet" av et kredittopplysningsbyrå. Dette betyr at det registreres en såkalt betalingsanmerkning på vedkommende i en database som fremtidige kredittyttere og andre kan bruke som del av beslutningsgrunnlaget ved tildeling av lån og kreditt. Finansinstitusjoner konsulterer regelmessig en slik database i forbindelse med lånesøknader, og lån gis normalt ikke dersom kunden har en slik betalingsanmerkning. De vanligste betalingsanmerkningene består i opplysninger om tvangsforretninger, gjeldsordningssaker og inkassosaker. Betalingsanmerkning på bakgrunn av inkassosak kan først oppstå en mnd. etter at rettslige skritt er tatt. Det er derfor nødvendig med mislighold over en viss tid før det blir tale om en betalingsanmerkning. Den registrerte skal forhåndsvarsles om registreringen og har rett til å protestere. Klageinstans er Datatilsynet. Dersom det gis opplysning fra databasen skal den omspurte gis gjenpart av opplysningen. Som hovedregel skal alle anmerkninger slettes ved oppgjør, og senest etter 4 år.

Fagartikkel

14.1. Innledning

Med kredittopplysningsvirksomhet menes virksomhet der noen gir informasjon til andre om privatpersoner eller næringsdrivendes kredittverdighet og betalingsevne. For profesjonelle kredittyttere, eller andre som til stadighet kommer i en posisjon hvor andres økonomiske evne og redelighet er av betydning, vil det være omstendelig å måtte søke seg gjennom en rekke registre i hvert enkelt tilfelle. Dette er noe av bakgrunnen for fremveksten av de private *kredittopplysningsbyråer*, som på kommersiell basis samler og systematiserer opplysninger, som så tilbys for salg i "markedet". Markedet består av enhver som har *saklig* grunn for å undersøke en annens økonomiske vederheftighet. I praksis dreier dette seg hovedsakelig om kredittinstitusjoner, men også andre aktører, for eksempel utleievirksomheter, telefon og strømleverandører mv. regelmessige brukere av kredittopplysningstjenester. Det er særlig de såkalte "betalingsanmerkninger" som er av interesse.

Det kan lett få negative følger for en person dersom informasjonen kommer på avveie, er feilaktig eller blir misbrukt. Det er derfor viktig å sikre at behandlingen av slike opplysninger er betryggende. Opplysninger om en persons tidligere betalingsmislighold osv. er således i utgangspunktet personopplysninger underlagt taushetsplikt. Kredittopplysningsvirksomhet er av denne grunn lovregulert og underlagt konsesjonsplikt. Innledningsvis nevnes også at personopplysningsloven (§ 18) gir enhver innsynsrett. Dette er en rett til gratis å få oppgitt hvilke opplysninger som er registrert om en selv og hvem som er kilde for opplysningen samt hvem som har etterspurt informasjon om en selv de siste seks måneder.

Lovgrunnlaget for kredittopplysningsvirksomheten er personopplysningsloven (lov 2000/31) og personopplysningsforskriften (forskrift 2000/1265). Etter forskriften § 4-5 må den som skal drive kredittopplysningsvirksomhet må ha konsesjon fra Datatilsynet til å drive virksomhet som består i å gi meddelelser som belyser kredittverdighet eller økonomisk vederheftighet (kredittopplysning).

14.2. Kredittopplysningsregistrenes innhold

Konsesjonsvilkårene som Datatilsynet har gitt (april 2017) inneholder en uttømmende oppstilling av hvilke opplysninger kredittopplysningsregisteret kan inneholde. I henhold til vilkårenes punkt 1.1 er

dette: For *næringsdrivende* og *enkelpersoner*, følgende grunndata: Navn og/eller firmanavn, kontaktopplysninger, fødselsnummer, organisasjonsnummer, bransjekode, offentlig tilgjengelige grunndata om enheten innhentet fra Brønnøysundregistrene, antall ansatte og foretakets status (aktivt/slettet). Det er i tillegg egne regler for kredittopplysninger innsamlet fra offentlig tilgjengelige kilder: For *enkelpersoner* kan følgende opplysninger finnes i registeret: Opplysninger om tvangsforretninger i fast eiendom eller løsøre, frivillige heftelser i fast eiendom og løsøre, utlagt ligning, rettskraftige dommer (ikke straffedommer), opplysninger om utleggstrekk jf. tvfbl. § 7-21, samt opplysninger om ”intet til utlegg”, jf. tvfbl. §§ 7-25 og 7-29, registrert gjeldsordning, jf. gol. § 7-1, konkurs- og akkordopplysninger, konkursskarantene, næringsinteresser, åpning av gjeldsforhandling, opplysning om at en person er umyndiggjort, jf. vergemålslovens § 1. Fra kilder som ikke er offentlig tilgjengelige kan registeret inneholde følgende opplysninger om *enkelpersoner*, betalingsanmerkninger, risikoprofil og frivillig registrering av kredittvarsel.

Registeret kan også inneholde *inkassoopplysninger* (konsesjonen punkt 1.3). Med mindre det foreligger brudd på en nedbetalingsavtale med inkassatoren kan registrerte inkassoopplysninger om privatpersoner imidlertid ikke brukes i kredittopplysningsvirksomhet før *en måned etter at inkassator har sendt stevning eller begjæring om andre rettslige skritt i saken*. Selve nedbetalingsavtalen kan dermed ikke registreres og brukes i kredittopplysning.

Det kan ifølge konsesjonen punkt 1.3.1 ikke gis kredittopplysning om fordringer som er *omtvistet*. Debtors subjektive forståelse av situasjonen skal legges til grunn ved vurdering av om en fordring er å regne som omtvistet. En fordring er ikke lenger å regne som omtvistet når det foreligger en rettskraftig avgjørelse i saken. En rettskraftig avgjørelse som er foranlediget av et omtvistet forhold, skal ikke benyttes i kredittopplysningsøyemed dersom den registrerte gjør opp for seg innenfor domstolens fastsatte frist.

Opplysning om *gjeldsordning etter gjeldsordningsloven* (frivillig eller tvungen gjeldsordning registrert i Løsøreregisteret) kan stå registrert ut gjeldsordningsperioden, men skal deretter slettes. Det er ikke tillatt å registrere utenrettslige gjeldsordninger eller *åpning* av gjeldsforhandling etter gjeldsordningsloven (åpning av gjeldsforhandling etter loven skal imidlertid registreres i Løsøreregisteret, jf. gjeldsordningsloven § 7-1). Dersom gjeldsordningen bortfaller ved opphevelse, kontantinnløsning el. l. skal opplysninger om den slettes.

Konsesjonsvilkårenes punkt 1.7 bestemmer videre at opplysninger som nevnt i personopplysningsloven § 2 nr. 8, såkalte ”*sensitive opplysninger*” ikke kan benyttes i kredittopplysningsvirksomhet. Dette er bl.a. opplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn, at en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling, helseforhold, seksuelle forhold samt medlemskap i fagforeninger.

Når det registreres opplysninger i registeret om privatpersoner og enkeltmannsforetak som ikke er registrert i foretaksregisteret, skal vedkommende ha melding om dette ved at det sendes kopi av de registrerte opplysningene, jf. konsesjonsvilkårene punkt 3.1. Meldingsplikten gjelder ikke ved registrering av likningsdata og ren oppdatering av navn, adresse osv. (”grunndata”). Den registrerte kan protestere på registreringen, og bevisbyrden for at opplysningene er korrekte påhviler da kredittopplysningsbyrået. *Dersom det ikke oppnås enighet om registrering av opplysningen, skal den slettes fra byråets register*. Åpenbart grunnløse innsigelser skal imidlertid ikke tas til følge.

14.3. Utlevering av kredittopplysninger, varsel

Kredittopplysning skal bare gis når ”det etter det som foreligger, går fram at bestilleren har et saklig behov for den”, jf. personopplysningsforskriften § 4-3 første ledd. Et kredittopplysningsbyrå må altså foreta en vurdering av hver enkelt henvendelse. Det er imidlertid tilstrekkelig at det som bestilleren opplyser, fremstår som en saklig grunn. Byrået plikter ikke å foreta noen undersøkelser for å bringe på det rene om opplysningene er riktige. Saklig grunn har den som er eller regner med å komme i en eller

annen form for kreditorposisjon overfor den omspurte. Innhenting av kredittopplysninger er først og fremst aktuelt ved tildeling av lån og kreditter, f. eks. boliglån eller kredittkort, men kan også forekomme i en rekke andre situasjoner, f.eks.; utleie av bolig, bil, TV eller andre gjenstander, tildeling av telefonabonnement, søknad om jobb hvor det er av betydning at søkeren er solvent osv. En omspurt privatperson vederlagsfritt skal ha tilsendt *gjenpart av de opplysninger som er gitt*, jf. konsesjonsvilkårene punkt 3.2. På den måten kan misbruk i hvert fall avdekkes i etterkant.

14.4. Sletting av kredittopplysninger

I konsesjonsvilkårenes punkt 4 finnes de viktige reglene om sletting av kredittopplysninger. Som hovedregel kan en kredittopplysning ikke brukes lenger enn 4 år (slettefrist). Slettefristen regnes fra den dato opplysningen første gang ble lovlig registrert. Opplysninger om tvangsforretning i fast eiendom eller løsøre, kan imidlertid benyttes i kredittopplysningsøyemed så lenge de er registrert i det gjeldende offentlige register. Videre kan en fordring som ikke kan resultere i slik tvangsforretning, benyttes i kredittopplysningsøyemed i ytterligere fire år, dersom det tas nye rettslige skritt. Når et forhold er *ordnet eller gjort opp*, skal registreringen av forholdet slettes omgående. Gjeldsordning skal slettes den måneden gjeldsordningsperioden utløper.

14.5. Konsekvenser av betalingsanmerkninger

Betalingsanmerkninger medfører først og fremst at man normalt ikke får *tilgang til lån og kreditter*. Dette kan bl.a. bety at man ikke får mulighet til å kjøpe bolig, eller inneha et kredittkort. Mange har også problemer med å få åpnet bankkonto eller få utført betalingsoppdrag i banker og andre finansinstitusjoner. Finansavtaleloven § 14 inneholder imidlertid en bestemmelse hvoretter det kreves saklig grunn for å avslå å ta imot innskudd eller utføre betalingsoppdrag.

Bankene kan således ikke fritt avvise kunder som f. eks. ønsker å *opprette en lønnskonto*. Betalingsmislighold *kan* imidlertid gi grunnlag for nektelse, men det må gjøres en vurdering av alvorlighetsgraden av misligholdet (er gjelden oppgjort, hvor lenge pågikk misligholdet, hvor stort beløp ble misligholdt) samt om forholdet ligger langt tilbake i tid. Et enkelt mislighold av et mindre beløp bør således normalt ikke være grunnlag for nektelse, mens det ved flere nyere eller ”tyngre” (personlig konkurs og lignende) betalingsanmerkninger kan være rimelig med det motsatte resultat.

Betalingsanmerkninger har videre vist seg å skape problemer ved *tegning av forsikring*. Begrunnelsen har vært at den som har betalingsanmerkninger representerer en større skaderisiko enn andre. Dette standpunktet medfører at enkelte kommer i en meget vanskelig situasjon, idet de fleste i dag vil være avhengig av ulike forsikringer. Personvernemnda har imidlertid (vedtak 23. mai 2005) funnet at det er i strid med lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven) å utnytte betalingsanmerkninger til en risikovurdering ved inngåelse av forsikringsavtale. Ved en lovendring i forsikringsavtaleloven (lov 1989) som trådte i kraft i 2009 tas det sikte på å gi forbrukerne bedre beskyttelse på dette området. Det kom da inn nye bestemmelser i § 3-10 som skal begrense forsikringsselskaperes muligheter til å avslå forsikring på grunn av bl.a. betalingsanmerkninger.

Også opprettelse av *telefonabonnement* eller *elektrisitetsleveranse* kan bli nektet dersom søkeren har betalingsanmerkninger. En løsning som da av og til brukes er at kunden innbetaler et depositum. Behov for mobiltelefon kan løses ved såkalt kontantkort, noe som imidlertid lett blir dyrere og mindre fleksibelt enn vanlig abonnement. E-verkene kan tilby såkalt kortmåler, slik at restanser ikke kan oppstå. Datatilsynet i et brev av 14. mars 2006 presiserte hvilke vilkår som gjelder for kredittkontroll av telekunder. Av brevet fremgår det bl.a. at når kunden betaler for telefonbruken på forhånd, foreligger det ikke et kreditlement. Det er da ikke lov å kredittvurdere kunden, fordi kravet til saklig behov ikke er oppfylt. Ved kjøp av et etterbetalt produkt vil det kunne foreligge et kreditlement. I en slik situasjon vil som hovedregel kravet til saklig behov for en kredittvurdering være oppfylt.

Betalingsanmerkninger kan videre skape problemer ved *leie av bolig*. Mange utleiery, både privatpersoner og profesjonelle, undersøker potensielle leietakeres kredittverdighet før leieavtale inngås og avviser de som har anmerkninger. Det er bare de private som har anledning til d

15. Vergemål

Hjelpetekst

Ikke alle makter å ivareta sine økonomiske og andre interesser på en forsvarlig måte. Dette kan skyldes fysisk eller psykisk sykdom, nedsatt funksjonsevne, rusmiddelmissbruk mv. I slike tilfeller kan det offentlige oppnevne en annen person som på fast basis kan hjelpe vedkommende. Denne ordningen kalles vergemål. Vergemål, innebærer at det oppnevnes en person som har kompetanse til å handle på vegne av den som settes under vergemål. Ved et ordinært vergemål har personen sin rettslige handleevne i behold og kan dermed disponere også på egen hånd. En vergemålsordning kan også innebære at handleevnen helt fratas den som settes under vergemål Stortinget vedtok våren 2010 ny vergemålslov (LOV 2010-03-26 nr. 9: Lov om vergemål (vergemålsloven, vml.).

Fagartikkel

Generelt om vergemål

Det nye regelverket om vergemål vil medføre at representasjonen for mennesker som trenger bistand til å ivareta egne interesser blir modernisert og tilpasset dagens forhold. Umyndiggjøring innebar etter umyndiggjøringsloven av 1898 fullstendig tap av rettslig handleevne. Dette ble imidlertid ansett som et svært inngripende tiltak, og etter hvert ble det etablert en adgang til å opprette såkalt hjelpeverge for myndige personer med behov for bistand.

Dette prinsippet er videreført i den nye loven, som gjør vergemålsinstituttet langt mer fleksibelt enn tidligere. Nå skal vergemål bare begrense handleevnen så langt dette er nødvendig i den enkelte sak. Hjelpevergeordningen er dermed erstattet med et vanlig vergemål. Men også den nye loven åpner for helt eller delvis å frata en person den rettslige handleevnen. Dette må imidlertid gjøres av en domstol. Fylkesmannen har ikke slik kompetanse, men kan treffe midlertidige vedtak om dette. Både økonomiske og personlige forhold kan omfattes av vergemålet, og dette skal uttrykkelig angis i vedtaket.

Andre viktige elementer i den nye loven, er: *Legalfullmakt* til pårørende dvs. at ektefelle, samboer, barn, barnebarn og foreldre, kan representere et familiemedlem som pga sinnslidelse eller helbred ikke lenger er i stand til å ivareta sine økonomiske interesser. Muligheter for *framtidfullmakt* dvs. en fullmakt til en eller flere personer om å representere en person (fullmaktsgiveren) etter at personen på grunn av sinnslidelse eller helbred ikke lenger er i stand til å ivareta sine interesser innenfor fullmaktens områder. *Individtilpasset vergemål* dvs. at hovedregelen er at vergemålet skal tilpasses den enkeltes behov uten fratakelse av den rettslige handleevne. Bare unntaksvis skal vergemål med fratakelse av rettslig handleevne benyttes, og da altså etter behandling i tingretten.

Den nye vergemålsloven etablerer fylkesmannsembetene som ny lokal vergemålsmyndighet i stedet for overformyndieret, og Statens sivilrettsforvaltning som sentral vergemålsmyndighet. Fylkesmannen i hvert fylke blir førsteinstans i vergemålssaker. Forvaltningen av vergemål blir dermed en fullt ut statlig virksomhet ved at Fylkesmennene overtar ansvar og oppgaver fra dagens overformyndier i kommunene. Fylkesmannen har fått en sentral rolle, bl.a. med å føre kontroll med vergene, samtykke til visse disposisjoner, forvalte de finansene til personer under vergemål, samt å treffe beslutning om vergemål i de fleste tilfellene. Overformyndieret forsvinner.

Særlig om vergemål for personer med diagnosen angst/depresjon mv.

Det antas at om lag 8-10 prosent av den voksne befolkningen i Norge har betydelige psykiske plager, og i løpet av sitt liv vil mellom 30 og 50 prosent oppleve å få en psykisk lidelse. Av disse gjelder ca. 30 prosent angst, ca. 25 prosent depressive tilstander, mens mellom 10 og 20 prosent får en ruslidelse. Halvparten med psykiske lidelser har minst to typer lidelser. Blant de som har økonomiske problemer er forekomsten av slike lidelser enda høyere. Professor Arne Holte ved Folkehelseinstituttet skriver om psykiske lidelser og økonomiske problemer:

Økonomiske belastninger – særlig uhåndterlig gjeld – kan lede til psykiske vansker og omvendt (Brown mfl., 2005; Stone & Maury, 2006). Ifølge Meltzer og medarbeidere (2013) er manglende kontroll over egen gjeld en sterk risikofaktor hva angår vanlige psykiske lidelser. De vanligste psykiske utslagene er angst og depresjon. Generelt sett er sannsynligheten for at mennesker med gjeldsproblemer vil lide av depresjon to til tre ganger høyere enn for andre (Jenkins mfl., 2009).³

Hos enkelte er plagene så omfattende at det kan være ønskelig å få oppnevnt verge for vedkommende. Da må vilkårene i vergemålsloven § 20 være oppfylt. Bestemmelsen krever bl.a. at det må foreligge en diagnostisert "sinnslidelse". Det har i ulike sammenhenger blitt reist spørsmål om dette uttrykket også omfatter angst- og depresjonslidelser.

Loven har ingen fullstendig beskrivelse av hvilke tilstander som omfattes, men det fremgår av forarbeidene at de såkalte psykosene, herunder bipolar lidelse (tidligere manisk depressiv sykdom) skal være omfattet. Det synes derfor å være lite grunnlag for å se annerledes på andre former for depresjon, eller angstlidelser, som ofte opptrer sammen med depresjonstilstander. Det fremgår imidlertid av Vergemålslovutvalgets utredning at behandlingsmulighetene ved depresjonslidelser anses å være så vidt gode (sammen med støtte fra omgivelsene) at det bare unntaksvis er aktuelt med en vergemålsordning. Dersom tilstanden er alvorlig og diagnostisert av lege eller psykolog, kan det derfor være aktuelt å søke Fylkesmannen om å få opprettet vergemål for denne gruppen. Dette gjelder særlig dersom det forgesves er forsøkt behandling for sykdommen, eller støtte fra omgivelsene mangler.

Det finnes flere talende eksempler fra praksis etter gjeldsordningsloven hvor bruk av vergemålsinstituttet kanskje kunne avverget store velferdstap for brukeren. Noen eksempler er omtalt i Rokhaug, "Gjeldsordningsloven i teori og praksis" (3. utg. 2015). side 502-503. Se for eksempel Hålogaland lagmannsretts sak LH-2001-846 hvor brukeren skulle betale noen få hundre kroner i måneden, men misligholder betalingsplikten, tar ikke kontakt med noen, reagerer ikke på henvendelser, og mister til slutt en gjeldsordning som ville fritatt ham for et gjeldsansvar på over 2 millioner kroner. I sak LB-2001-1637 for Borgarting er situasjonen omtrent den samme. Retten uttaler her: "Det er for lagmannsretten nærmest uforståelig at de terminrestanser det dreier seg om ikke er blitt betalt. Det er tale om små beløp - i 2000 utgjorde de månedlige terminene vekselvis kr 37 og kr 38, mens de i 2001 utgjør vekselvis kr 30 og kr 31." Gjeldsordningen ble opphevet. I en nyere sak for Eidsivating lagmannsrett legges det særlig vekt på at brukeren hadde fått oppnevnt verge ved søknad om gjeldsordning for annen gang. Retten uttaler bl.a.: "Det taler videre i ankende parts favør at hun tidligere har vist vilje og evne til å gjennomføre en gjeldsordning at hun har fått oppnevnt verge forbindelse med forsøket på å rydde opp i sin økonomi."

Nedenfor er vergemålsloven § 20 gjengitt, samt de aktuelle forarbeidene fra proposisjonen og den fra den forutgående utredningen fra Vergemålsutvalget.

§ 20 Vilkår for vergemål

³ <https://psykologisk.no/2016/03/gjeldsradgivning-kan-reducere-psykiske-lidelser/>

Den som har fylt 18 år, og som på grunn av sinnslidelse, herunder demens, psykisk utviklingshemming, rusmiddelmissbruk, alvorlig spilleavhengighet eller alvorlig svekket helbred ikke er i stand til å ivareta sine interesser, kan settes under vergemål hvis det er behov for det.

Fra proposisjon nr. 110 (2008-2009):

"Første ledd oppstiller tre kumulative vilkår for å kunne opprette vergemål. For det første oppstiller bestemmelsen, i likhet med gjeldende rett, vilkår knyttet til personens tilstand. Dette innebærer at det bare kan opprettes vergemål hvis det foreligger nærmere bestemte avvik i en persons mentale eller fysiske funksjonsevne. Formuleringen av tilstandene som kan begrunne vergemål, er i stor grad en videreføring av vergemålsloven § 90 a, men med noen tilføyelser hentet fra umyndiggjøringsloven § 1. I likhet med gjeldende rett er det den rådende medisinske oppfatningen til enhver tid som må være avgjørende for forståelsen av begrepene. Det vises for øvrig til punkt 4.4 foran og til utvalgets utredning punkt 7.4 (side 124-133) og 7.7.3 (side 142-144).

Begrepet «sinnslidelse» er brukt som en samlebetegnelse og innebærer en videreføring av uttrykket «Aandssvaghed eller Sindssygdøm» i umyndiggjøringsloven § 1 nr. 1. Demens er spesielt nevnt blant sinnslidelsene. Begrepet er bevisst ikke begrenset til «senil» demens, fordi demens noen ganger også kan utvikles hos yngre personer, og uten at det foreligger aldersbetinget senilitet. Samlebegrepet «sinnslidelse» vil i tillegg til demens blant annet omfatte psykosene (typisk schizofreni og bipolar lidelse) og ulike typer sinnslidelser som har oppstått som følge av skade, sykdom eller stoffbruk."

Fra punkt 7.4.4.1 i NOU 2004:16 Vergemål

"De affektive psykosene (manisk-depressive lidelser)

Som navnet angir, har disse sykdomstypene ytringer på det emosjonelle plan. Det kan være faser med unaturlig oppstemthet og faser med nedstemthet, depresjon. I psykiatrien skilles det mellom unipolare og bipolare former. Ved bipolar sykdom, manisk-depressiv lidelse, opplever pasienten begge typer faser, som kan opptre med ulikt tidsmessigmellomrom. I en periode er pasienten manisk, oppstemt, hyperaktiv med stor tiltakslust og aktivitet. I en neste fase kan samme pasientvære preget av dyp depresjon. Ved unipolar lidelse, som oppgis å være det hyppigste, opplever pasienten bare den ene typen emosjonell endring, hyppigst depresjonen. Fasene kan vare ulike lenge, i måneder og opptil ett år, men klinger så oftest av. Dybden av emosjonell endring, og også faselengden kan lettes/forkortes ved adekvat behandling. Fasenes antall varierer fra pasient til pasient. Noen angis å oppleve hyppige faser, mens andre erfarer 3-4 faser i løpet av livet. Noen opplever bare et eneste anfall. Utenom sykdomsfasene er disse pasientene friske og normale. Pasienter med denne type lidelse trenger vanligvis hjelp og støtte, eventuelt behandling, i begge typer faser. Faser med oppstemthet kan dog være lette, med en tilstand av såkalt *hypomani*, hvor kanskje bare de nærmeste merker at pasienten har uvanlig godt humør og stor tiltakslust. (Det angis at en rekke kjente kunstnere har hatt slike faser av oppstemthet, hvor de kan ha vært spesielt produktive). I faser med mer uttalt oppstemthet kan pasienten måtte voktes og beskyttes mot uventede, uansvarlige handlinger, f.eks. ødselhet i økonomien. I depressive faser må pasienten hjelpes ut av det sinnsmessige mørke, og omgivelser og behandlere må være på vakt mot tanker og handlinger i retning av selvmord. Pasientenes selvkontroll kan være tydelig svekket både i faser med oppstemthet og i faser med depresjon. – Grunnlaget for opptrøden av denne typen lidelse er fortsatt noe usikkert, men undersøkelser tyder på at det foreligger et element av arvelig disposisjon, samtidig som det kanskje også kan sees en sammenheng med opplevelser i tidlig barndom og i aktuelle livssituasjoner. Når det gjelder fasene med depresjon, angis avgrensingen mot depresjoner av annen art å være vanskelig. Depresjoner, uansett årsak og type, er for øvrig et stort problem innen psykiatrien.

Det finnes relativt gode behandlingsmuligheter, også av forebyggende art, for disse lidelsene, slik at et vesentlig element i håndteringen av dem blir å etablere god observasjon. Tidlig registrering av begynnende emosjonelt avvik kan derved bidra til at den rammede tidlig får adekvat behandling. Potensielt effektiv behandling og støtte fra omgivelsene gir hyppig en tilfredsstillende situasjonskontroll, slik at det bare unntaksvis vil bli aktuelt med etablering av en vergemålsordning. Ved ulike andre typer psykososer, flere av dem tidligere benevnt *reaktive psykososer*, regner man, som navnet

angir, at psykosen er utløst som følge av påkjenning av psykogen eller somatisk art, selv om sykdommen til en viss grad kan forstås på grunnlag av den premorbide (før-sykelige) personlighet. Igjen antar man et samspill mellom arv og miljø, hvor et psykogent eller somatisk traume treffer en noe avvikende personlighet. Dog kan åpenbart ekstreme psykiske belastninger utløse psykose også hos tilsynelatende robuste, upåfallende personligheter. - Forløpet av denne typen lidelser er oftest akutt, men med god prognose, selv om tilbakefall, residiv, kan inntre."

16. Gjeldsinformasjonsloven

Hjelpetekst

Gjeldsinformasjonsloven trer i kraft fra 1. november 2017. Loven åpner for at private selskaper kan søke om konsesjon til å drive såkalte gjeldsinformasjonsforetak. Disse gis rett til å formidle opplysninger om forbrukskreditter til visse finansinstitusjoner. Loven åpner for at dette kan gjøres både via tradisjonelle databaser, altså gjeldsregister, eller gjennom bruk av såkalt spørreportal. Det tas sikte på at en ordning kan være i drift i løpet av 2018.

Fagartikkel

Gjeldsinformasjonsloven er en videreføring av de tidligere planene om gjeldsregister. Ordningen er omdøpt til gjeldsinformasjon for å markere at det også åpnes for andre måter å formidle gjeldsopplysninger på enn tradisjonelle dataregistre. Endringen kom som en følge av et forslag fra finansnæringen om at en løsning med spørreportal i stedet for register kunne være aktuell. Loven går ut på at interesserte skal kunne søke Barne- og likestillingsdepartementet om en egen konsesjon til å etablere såkalte "gjeldsinformasjonsforetak" som skal formidle gjeldsopplysninger mellom banker og andre kredittyttere. Det er altså opp til finansnæringen selv eller andre om det skal bli noen slike foretak. Opplysningene som skal formidles er usikret forbrukskreditt, altså forbrukslån, kredittkortgjeld og gjeld etter kredittkjøp, for eksempel avbetalingsgjeld til selskaper som tilbyr dette i nettbutikker osv. Det vil også bli formidlet informasjon om ubrukte kredittrammer så lenge disse er tilgjengelige, f.eks. kredittkort med kredittramme. Til sammen betyr dette at 80-90 prosent av den voksne befolkningen til enhver tid vil være registrert eller få sine opplysninger tilgjengeliggjort. Alle finansforetak, samt Husbanken og de som skal behandle søknader om startlån i kommunene, vil få tilgang til gjeldsopplysningene. Det er altså ikke bare de som yter forbrukskreditt som kommer til å benytte seg av informasjonen. I tillegg vil naturlig nok kredittopplysningsforetakene få tilgang. Disse vil bruke opplysningene både i forbindelse med konkrete kredittvurderinger og til å bygge opp sine kredittscoremodeller. Det er videre intet påbud i den nye loven om å bruke registeret, men reglene om kredittvurdering i finansavtaleloven vil i praksis medføre et slikt påbud ved at det er krav om at "relevant database" skal undersøkes ved kredittvurdering, se finansavtaleloven § 46c. Dette vil trolig bli skjerpet i løpet av 2018.

